BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXX
A
51
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

GILBERTI JACCHÆI
INSTITVTIONES MEDICÆ.

Editio poſtrema,

Ab AVTORE recognita.

LVGDVNI BATAVORVM
Ex officina JOANNIS MAIRE.
cIↃ IↃ c xxxi.

Digitized by Google

Viro illuſtri,

D. FRANCISCO AB AERSSEN, EQVITI AURATO, TOPARCHÆ SOMMELSDYCKENSI, & PLATENSI, STATUS CONSILIARIO, &c. ACADEMIÆ CURATORI,

S. P.

QVANQVAM variæ extent nobiliſſimæ huius artis inſtitutiones, nullæ tamen, aut paucæ, quod pollicentur, efficiunt. Nam ut omittam quarundam faſtidioſam prolixitatem, nonnullæ totæ ſunt in controverſiis ſcientiæ naturalis diſſolvendis, quas fortaſſe aliundè hauriri ſatius eſſet. Ego verò hoc egi, ut totius Medicinæ (quod ab aliis neglectum eſt) brevis illa quidem, ſed perſpicua idea oculis ſubiiceretur. in qua non Phy-

ſiologiam modò, ſed & cæteras partes ita perſequor, ut nihil magnopere deſiderari putem. Vtrum autem quod volui, aſſequutus fuerim, viderint alii. Cæterùm ut huic opellæ aliquid lucis accedere patiaris à nominis tui ſplendore, Illuſtris Domine, unicè peto. Tibi enim jure, meritóque inſcribo. Iure, quia inter tot Reipub. negotia, Academiæ quoque noſtræ curam ſuſtines: eoque ad te non publicorum modò ſtudiorum, ſed & privatæ diligentiæ rationes quodammodo pertinent. Meritò autem, propter veterem benevolentiam, qua me proſequeris, cuius ſanè fructum difficilimis temporibus expertus ſum. Accipe ergo hoc à me pignus, non gratiæ tibi referendæ, ſed potius publicè teſtandæ. Vale.

Gilbertus Jacchæus.

In V. Cl.

GILBERTUM JACCHÆUM,

C*Vrru quadrijugo Jaccheus Honoris ad ædem*
Maximus ingenio fertur, & arte potens.
Si Sophiã pandat, cũcti pendemus ab ore.
Eloquium forſan tale Platonis erat.
Nec ſatis hoc. Eadem gaudet ſignare libellis,
Quos velit eſſe ſuos dius Ariſtoteles.
Adde quod, ut quondam Podalirius atque Machaon,
Ab Stygis innumeros aſſerit ille lacu.
Nunc etiã optatas profert in luminis oras,
Quæ placeant Coo Pergameoq; ſeni.
Dicite, quanta vir is mereatur præmia laudis,
Qui, quæ vix alij ſingula, juncta tenet.

Gerard. Jo. Voſſius.

Exclamatio maximi medicorum: Ὁ βίος βραχύς. ἡ δὲ τέχνη μακρή, cuius in ſequenti Carmine fit mentio, extat primo Aphoriſmorum: meminitque Seneca initio De brevitate vitæ.

PETRI

Digitized by Google

PETRI SCRIVERII

Carmen de novis Inſtitutionibus Medicis, Enchiridij forma editis.

à GILBERTO IACCHAO Med. & Philoſopho præſtantiſſimo.

L*Ongam artem Hippocrates, medicorum gloria prima,*
Et pariter VITAM *prodidit eſſe* BREVEM.
De medica oraclum, quo diù nil certius, arte:
Cogimur & vitæ de brevitate queri;
Cùm medicina volent tot carmina longa per orbem,
Nil profecturis carmina ſtructa modis.
Irrita neglectis cudunt medicamina CAVSIS.
Et Stygijs æger præcipitatur aquis.
Nec profligandis ſunt cōmentaria morbis,
Vanus & (heu) labor eſt pharmacopæe tuus.
Ipſa nova Aſclepî tentatur natio morbo;
Heîc ubi nil herba, nil & Hygeia poteſt.

 Ipſe

Ipſe cubat medicus, cui ſola Empirica cordi,
Et Methodus, ſanum non habet ille caput;
Sed tua quod Themiſon ventoſa cucurbita quærat.
Juppiter! hoc pereat cum Themiſone genus.
Dogmaticuſque velit ſe quivis doctor haberi,
Et medicus ferri clara per ora virûm,
Cuî Logos in pretio. Phryx verò & barbarus eſto.
Cuî vilet magnus (pro pudor!) Hippocrates.
Naturæ ingreditur cuius nunc templa miniſter
Strenuus; heîcque acrem ſe probat eſſe virum.
Ille novos medicos (nattæ,vappæq; ſilete)
Inſtituat; vacuo naviget amne Charon.
Nec pater oſſa legat, nec tot modò funera mater:
Augeat aut cenſum trux Libitina ſuum.

Sic

Sic fugientem animam poterit revocare Machaon
Belgicus, & quiſquis ſit Rationis amans.
Sic humana ſalus toto curabitur orbe:
Hippocrates dicti dememinenſq́ȝ ſui,
Gilberto præeunte, BREVEM *mox adſeret* ARTEM;
Et VITÆ LONGOS *adſeret ille* COLOS.

ENCOMIUM ALTERUM,

Eidem viro Philoſophicis ſcriptis claro, & nunc demum Medicinos libros feliciter molienti.

POſtquam beatas Cœlitum petiit domos
Ingens Lycei lumen Heurnius pater;
Cœloque poſtquam clarus ille Pavius,
Suadæ medulla, ſidus additum novum:
Nil è cathedris prodiit Galenicis.
Apollinare obmutuit collegium.
Non ſcripta cedro digna vendidit Tryphō,
Coæ inſulæ illa, aut invidenda Pergamo.
Manus deorum deſière pharmacum,
Opemq́ue ferre languidis mortalibus.
Nemo eſt, ut ante, ſævi ab Orci faucibus
Retractus, ipſe gaudet umbris Cerberus,

Trino ſalutans portitorem gutture;
Gaudentem & ipſum, & lintre plena turgidum.
Tandem (heu) miſertus, ſtrage motus & gravi
Gilbertus, ecce, occurrit, & pugnat ſtilo,
Vſum medendi ſex libellis edocens.
Bellè Herclè, temporique! ne Bataviæ
Horrenda Peſtis vaſtitudinem inferat.
Iam jam dolentem me videre Cerberum,
Puto, atque inanem navigare Porthmea.
Hic gravia damna, quæ per Heurnij necem
Cinereſq; PavI paſſa pridem Patria eſt,
Penſabit unus, inſtar Æſculapij.
Repende grates, Patria; ô! quid reſtitas?
Dubitaſne, gallum cuî ſacrare debeas?

A. P.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM

Auctore

GILBERTO IACCHÆO.

CAPVT I.

De Medicinæ conſtitutione.

OMISSIS ſectis Methodicâ & Empiricâ, conſilium eſt, Rationalis omnium quippe perfectiſſimæ, inſtitutiones breviter quidem, ſed tamen perſpicuè tradere. Initium operis à Medicinæ conſtitutione faciam: qua ignorata, neceſſe eſt omnia alia inde dependentia pariter ignorari.

Artis huius conſtitutio in tribus eſt poſita; *Subiecto* (quo revocantur Medicinæ principia) *Diviſione*, & *Fine*.

Subjectum, circa quod verſatur Medicus, omnium confeſſione, eſt corpus humanum quâ ſanabile: Nam

quanquam homo conſideretur ab Ethico, Phyſico, Theologo; non tamen conſideratur cum relatione ad ſanitatem, quod facit Medicus: Modus ergo conſiderandi hominem, diſtinguit Artem hanc ab aliis. Phyſica ſiquidem conſiderat hominem, quà mobilem. Ethica, quà virtute informandum. Nec refert quod multa ſint phyſicæ cum Medicina communia, ut tota doctrina phyſiologica; quia Medicina hac parte ſubiicitur phyſicæ, ſumitque tanquam principia phyſicorum concluſiones: Quâ de cauſa factum eſt, ut hæc Medicinæ pars dicta fuerit ſpeculativa; non quod vere ſit ſpeculativa, ſed quia à praxi longius abeſt. Et quanquam ſtirpes, metalla, & huiuſmodi materia medica hîc conſiderentur, omnia tamen referuntur ad corpus humanum; ad quod etiam eorum temperamenta exiguntur.

Quod ad *finem* attinet; ſciendum, diſciplinarum ſpeculativarum finem,

non

n eſſe diſtinctum à rerum ſubje-
ırum cognitione; quod in Mathe-
ıticis patet: At diſciplinarum effe-
ricium alia eſt ratio: nam cognitio
c in ſeipſâ non quieſcit, ſed ordina-
r aliò, nimirum ad operis alicuius
irectionem; ſicut in artibus mecha-
icis videre eſt. Iam vero medicina
um ſit diſciplina factiva, cognitio-
em omnem aliò refert, tanquam ad
inem. Finis hic eſt ſanitas; conſtitu-
io, nimirum, hominis integra, qua
ımnes functiones animales, vitales,
ıaturales inculpatè obeuntur: proin-
de huc omnia in Medicina referun-
tur. Præcepta enim aut reſpiciunt
præſentis ſanitatis conſervationem,
aut abſentis revocationem. Incum-
bit ergo medico non tantum morbũ
præſentem debitis auxiliis tollere;
ſed ne redeat ſedulò cavere, eamque
victus rationem inſtituere quæ ſani-
tatem maximè conſervare poſſit.
Nam, curare, non tantum eſt ſummo-
vere ea quæ actiones lædunt, ſed &
mala imminentia præcavere. Quâ de

cau-

cauſâ ab Hippocrate lib. de Flat. (ſi modò ſit illius Author) Ars iſta definitur, *ejectio*, & *detractio*. quod fieri non poteſt ſine accurata cognitione, non tantum corporis humani, ſed etiam aliorum medicamentorum, tam ſimplicium, quam compoſitorũ.

Quod ad *diviſionem* attinet; quamquam Galènus, finem conſiderans, duas Medicinæ partes conſtituat; ὑγιεινὴν, quæ præſentem ſanitatẽ tuetur, & ab imminentibus malis conſervat; & θεραπευτικὴν, quæ ſanitatem reſtituit: (quæ, quia in operatione conſiſtunt, à quibuſdam Practicę dicuntur) alii tamen non incommodè adjiciunt, Phyſiologiam, Patheologiam, eamque partem quæ σημειωτικὴ dicitur. Phyſiologia hic non eſt cuiuſvis corporis naturalis conſideratio; ſed humani tantum, eorùmq́; quæ illi ſecundum naturam inſunt; qualia ſunt Elementa, temperamenta &c. Patheologia explicat ea quæ homini contra naturam inſunt; qualia ſunt illa tria, morbus, eius cauſa,

ſymptoma. Συμπτωτικὴ ex ſignis,
ı tantum de præſenti aut præteri-
onſtitutione judicat, ſed & futu-
ı morbi eventum prævidet. A qui-
dam hæ tres, ad illam partem
dicinæ quæ ſpeculativa dicitur,
:runtur. Speculativa ergo has tres
ſe continet; ſicut & Practica to-
:m; διαιτητικὴν, φαρμακευτικὴν, χειρουργι-
ν. Prima conſiderando ſex res
naturales, convenientem unicui-
dietam præſcribit. Secunda con-
ientibus medicamentis morbum
lligat, quo pertinet omnis medi-
ıentorum tam cognitio, quam
paratio. Poſtrema denique uren-
ecandi, omniumque earum ope-
onum quæ manu peraguntur, re-
ıs proponit & tradit. Ex quibus
:t, *Medicinam eſſe artem ſanita-
'umanæ Effectricem.* *Artem* di-
roprie. nam Scientia non eſt. Ac
nde Avicenna ſtatim in princi-
licet ſcientiam dixerit, practicam
en adjecit. Dico *ſanitatis huma-*
ut Medicum à Veterinario &
Mu-

Mulo medico diſtinguam. Efficere, non tantum eſt abſentem ſanitatem medicamentis revocare,ſed & bonis alimentis præſentem conſervare; ſiquidem & conſervare efficere eſt.

CAP. II.

De Elementis.

QUanquam Medici cum Galeno triplicem ordinem conſtituant, Definitivum ſcilicet,Compoſitivum, & Reſolutivum; nos tamen, quia definitivus non incommodè ad alios referri poteſt, duos reliquos perſequemur. Ordo omnis eſt habitudo plurium ad unum. Analyticus verò vel Reſolutivus docet omnia in arte ad unum finem ordinare,Initium ergo ducens ab ultimo fine,media quibus talis finis obtineri poteſt, indagat; ſicut in Ethicis Ariſtotelis, & ejuſdem lib. de demonſtrat. videre eſt. Quo etiam ordine, diſciplinę omnes,tam practicæ,quam theoreticæ traduntur. At Compoſitivus ſeu Syntheticus ordo, à primis ſeu ſimpliciſ-

is cauſis ſeu principiis incipien-
procedit ad ea, quæ inde con-
ıt: quod factum eſt à Philoſopho
.ibris Acroamat. aliiſque ſequen-
ıs. Nos itaque, quia omnis ordo
træ faciliori cognitioni inſervit,
ſiologiam ordine compoſitivo
lemus; quod olim ab Avicenna,
Averroe in ſuo Colliget factita-
ı video: &, quia corpus humanum
dicinæ ſubjectum, ſua principia,
auſas internas habet; elementa
irum; ab iis initium ducemus.
'ars hæc *Phyſiologia* dicitur; quia
us humanæ naturæ, & eorum quę
ſecundum naturam inſunt, conſi-
ationem proponit. Hæc autem
ſeptem illæ res, naturales dictę;
menta, Temperamenta, Humo-
Spiritus, Partes, Facultates, Fun-
nes ſeu Vſus.

uanquam vero elementorum co-
io à Medicis hominis cognitioni
leſtinata: tamen referri poteſt &
aliorum corporum, quorum in
dicina uſus eſt, cognitionē. quod
tum

tum magis conſtabit, cum medicamentorum vires, & facultates privatim indagabuntur. Nec tamen altius aſcendemus, ad curioſam primorum principiorum (de quibus Phyſici) contemplationem; ſed hic pedem figentes, Elementa cum relatione ad mixtionem, conſiderabimus.

Eſt autem *Elementum*, (nam ſuppono eſſe in natura) *corpus ſimplex, ex quo mixtum ſicut primò conſtat, ita in quod ultimo reſolvitur.*

Dico *corpus*, ad excludenda prima principia; materiam ſcilicet & formam. *Simplex*, non quod careat compoſitione ex aliis, nimirum materiâ & formâ: ſed hoc dicitur per comparationem ad mixtum. quaſi dicas, elementum purum, ut aër, non componitur ex aliis elementis, quemadmodum os, aut Rhabarbarum. Et licet corpus cœleſte ſimplex quidem ſit, quia tamen non refertur ad aliorum compoſitionem, (nam res miſtæ non componuntur ex cœlo) reliqua definitionis verba porro adduntur.

Ele-

Elementa numero eſſe quatuor,
monſtrant Phyſici, partim ex qua-
ıtibus motricibus, partim ex alte-
ricibus, calore, frigore, humidi-
e, & ſiccitate. Et quanquam ele-
ntorum actiones in mixtione fiant
ualitatibus hiſce primis; cave pu-
tamen eas eſſe formas ſubſtantia-
:(quod quiſquiam putaverit) ſunt
m revera ipſarum formarum qua-
ıſtrumenta. Et quia mixta omnia
:e qualitatibus, quanquam remiſ-
participant; neceſſario ſequitur,
in ipſis elementis eſſe intenſiſſi-
s & perfectiſſimas. Propter quod
m unumquodque tale eſt, illud
gis eſt tale. Miſta moventur lo-
ter, propter elementum domi-
s; ſic etiam calefaciunt, aut refri-
ant, ob eandem cauſam. Et quan-
m Philoſophi conſiderent ele-
ıta non tantum ut ſunt miſtorum
ıcipia; ſed etiam ut partes mun-
n integrantes, quatenus nata ſunt
:um in mundo locum occupare:
dici tamen, hoc poſteriori modo
nor

non conſiderant, ſed priori tantum. Qua de cauſa, omiſſis eorum qualitatibus motricibus, alteratrices conſiderabimus: Supponendum ex Phyſica; ignem eſſe calidiſſimum & ſicciſſimum: terram ſicciſſimam & frigidiſſimam; (qualitates paſſivæ in omnibus ſunt intenſiſſimæ, non vero activæ) aquam humidiſſimam & frigidam; aërem, calidum & humidiſſimum. Calor eſt ſummæ activitatis, ſed minimæ reſiſtentiæ. intelligo reſiſtentiam, quam Phyſici vocant privativam non poſitivam, quæ ſemper eſt activitati æqualis. Siccitas contra, minimæ eſt activitatis, ſed maximæ reſiſtentiæ. Ad caloris activitatem proximè accedit frigus, verum reſiſtentia eſt major. Humiditas in agendo potentior eſt ſiccitate, non item reſiſtendo: Hoc modo elementorum quaſi proportiones conſervantur. Nam ſi tam reſiſteret ignis, quam ageret; dudũ reliqua elementa conſumſiſſet. Cum itaq; à natura ſit comparatum, ut unumquodque contra-

rium agat in ſuum contrarium; fit, ut calidum agendo in frigidum, incaleſcat. Idem de ſicco, & humido cenſendum. Ex hac mutuâ actione oritur temperies miſtorum; non tantum in rebus naturalibus, ſed & artificialibus; ut in officinis videre eſt.

Et quia elementa ordinata ſunt ad miſtionẽ; qualitates primæ dividuntur in activas & paſſivas. Calor enim & frigus habent rationem agentis, quia ſubjectam materiam determinant: ſicut humiditas & ſiccitas, patientis, quia earum interventu, materia ſubjecta diſponitur ad formam miſti recipiendam. alioqui hæ etiam agunt, ut diximus, verum remiſſe. In miſto ita eſt comparatum, ut illius moles & corporatura, à terrrâ, & aquâ pendeat; vis tamen & agendi efficacia, à reliquis elementis. Si ergo unum elementum, alterum in agendo nimium ſuperat; non erit miſtio, ſed ſimplicis elementi generatio. Sin vero paribus quaſi viribus, aut non ita imparibus concurrant; generabi-

rabitur miſtum. Miſtum enim, nec eſt aqua, aut ignis; ſed quidpiam tertium, elementorum vires, remiſſas tamen, in ſe cohibens. Mixtio omnis eſt generatio rei miſtæ. Quæ ut fiat, requiritur concurſus elementorum in unum locum, (hic plurimum terra eſt) eorundem in minimas partes diviſio, poſtremò reactio, quâ in ſe mutuò agunt, donec omnia corrumpantur, & nova forma miſti de novo generetur: Ratio ergo miſtionis eſt poſita in introductione novæ formæ ſubſtantialis; ſuppoſita tamen elementorum alteratione & corruptione. Ergò unio formæ cum materia, non eſt miſtio; quia utraque manet. at in ferro, lapide, oſſe, non manent elementa actu, ſed tantum potentia; quatenus eorũ qualitates in iis continentur. Quæ ita accipi volo, ut ſingulis rei miſtæ partibus omnia inſint elementa; quælibet enim rei miſtæ pars, etiam minima ex elementis, eo quo diximus modo, eſt miſta.

CAP. III.

De Temperamentis.

EX elementis, hoc modo & alteratis, & corruptis, oritur modus quidam ſubſtantiæ, quem quidam temperamentum ſubſtantiale dixere. hoc eſt, ſubſtantia cum tali denſitate, raritate, craſſitie, aut tenuitate. Sed quia hoc ſenſibus non ita innoteſcit; eo relicto, Medici provocant ad temperamentum accidentale, quod ex qualitatibus elementorum contemperatis gignitur. Hoc illud eſt quod *κρᾶσις* nominatur, ſive complexio. *unio* nimirum, *ſeu conjunctio quatuor primarum qualitatum elementarium, refractarum tamen, & ad quandam mediocritatem redactarum.* Hæc eſt conveniens diſpoſitio ad miſti formam tum introducendam, tum conſervandam. Formæ enim ſubſtantiales, ut canis, lapidis, non poſſunt agere, aut ſupereſſe, niſi habeant ſubjectum hoc modo temperatum. actiones ſiquidem animalis proximè à facultatibus fluunt.

unt.

unt: facultates manant à formis ſubſtantialibus; quæ ſine temperamento, tanquam conveniente diſpoſitione, nec eſſe, nec agere poſſunt. Faceſſant igitur Scotus, Conciliator, alijq; exiſtimantes qualitatibus primis pereuntibus, ſuccedere novam quandam qualitatẽ virtute illas continentem, quam temperamentum dicunt. Qualitas enim huiuſmodi nec ſenſu, nec experientia, nec ratione deprehendi poteſt. Erroris autem occaſio inde eſt, quod inter temperamentum & facultatem non ſatis acutè diſtinguunt. Ridiculum eſt, quod Fernelius putat temperamentum eſſe qualitates integras, nec refractas, ſed eodem prorſus modo affectas, quo in elementis erant. Quis enim animo concipiat, quomodo calor & frigus in ſummo gradu ſine mutuâ actione cohærere poſſint. Revera enim eſt illa qualitatum harmonia inſtituta à natura ad perfectas mixti actiones edendas. quæ in impartibili ſeu indiviſibili poſita non

eſt,

eſt, ita ut ſi vel minimum ab ea receſſerit qualitas, miſtum diſſolvatur: habet enim quandam latitudinem in ſingulis miſtis, intra quam vagari quaſi licet: totius tamen latitudinis quidam ſunt termini & fines, quos ultra, citraque nequit conſiſtere miſtum.

Quod ſi primæ qualitates ex æquo concurrant, inque ſe agant & refringant in puncto medio, ita ut quot ſint gradus caloris, totidem ſint frigoris, humiditatis &c; oritur *temperamentum ad pondus* ſecundum proportionem Arithmeticam. In hac enim eſt æqualis exceſſus, ut 2.4.6.8. 10. nam ſicut 10. ſuperant 8. duobus ita 4. ſuperant 2. duobus. Sin vero quatuor qualitates non ex æquo concurrant; ſed calor vincat frigus, aut contra; aut ſiccitas humiditatem, vel humiditas ſiccitatem; oritur *temperamentũ ad juſtitiam* ſecundum proportionẽ Geometricam; quæ eſt poſita in comparatione diverſorũ miſtorũ ad ſuas operationes. Nam quemadmo-

dum in repub. diſtribuuntur dignitates pro civiũ conditione, ita in hoc temperamento qualitates diſtribuuntur pro cuiuſq; miſti exigentia, aliud enim temperamentum requirit lapis, aliud homo, canis, &c.

Temperamentum ad pondus proponitur tanquam aliorum regula, & norma: proinde à Galeno comparatur ſtatuæ Polycleti. Alioqui nec datur, nec dari poſſe, multi contendunt. Quanquam quidam diſtinguant inter qualitates alteratrices, & motrices: & harum quidem ad pondus unionem fieri poſſe negant, quia rerum miſtarum moles ſupponit dominium terræ, & aquæ: illarum vero temperationem in re animata fieri poſſe, negant: in inanimato poſſe dari, non adeò improbabiliter contendunt. Temperamentum hoc eſt ſimplex & unicum; ſicut illud, quod ad juſtitiam dicitur, eſt multiplex, pro varietate qualitatum primarum, quarum una poteſt aliarum menſuram excedere; ut calor ſiccitatem, aut fri-

frigus calorem. Quod ſi una tantùm qualitas excedit, temperamentum ſimplex nominatur, eſtque quadruplex, quemadmodum ſunt quatuor qualitates primæ. ſin autem duę qualitates cæteras vincant, oritur temperamentũ compoſitum; Calidum ſiccum, calidum humidũ, frigidum ſiccũ frigidũ humidum. quæ ſola agnoſcit Averroes, ſicut ſimplicia rejicit. Corpora homogenea, & inanimata eadẽ ubique temperatione conſtant; ut in lapide, metallo, videre eſt. At animatorum eſt ratio, in quibus unica temperatio eſſe nequit, quandoquidem variæ & diverſæ functiones ſunt obeundæ. Hinc quædam partes ſunt duræ & frigidæ, ut oſſa; aliæ molles & humidæ, ut cerebrum.

Sed quia de viventium temperie nobis potiſſimum agendum eſt; age, paululum hîc ſubſiſtamus. Diſtinguendum etiam inter rem vivam & mortuam. Ac primò quidem eſt temperies quædam innata ſingulis partibus, ex elementorum qualitatibus

primis conſtans; diſpoſitio nimirum corporis antecedens ad animam recipiendam idonea; diffuſa illa quidem per totum corpus, non tamen eodem modo, alia enim eſt in carne, alia in oſſe, alia in nervo, &c. Hæc ſicut animam antecedit; ita eadem abeunte non perit; verum diu poſtea ſupereſt, nec corrumpitur, niſi per putredinem. In eâ tamen ubique abundat frigus, (de Animalibus loquor; nam plantarum alia eſt ratio, ut in aromatibus videre eſt) & cum frigore quibuſdam in partibus conjungitur ſiccitas, ut in oſſe; in quibuſdam humiditas ut in carne & cerebro videre eſt. Vt enim corpus eſſet ſolidum & denſum, abundare debebat terra, elementum frigidum. Quando vero pars aliqua dicitur calida, aut frigida, intelligitur ſemper de hac innatâ temperie; quæ eſt quaſi gradus quidam ad ſequentem temperiem, animam comitantem: talis autem, quaſi influens & adventitia quæque, anima poſita, ponitur: eâdemque ſublata,

lata, tollitur. Eſt calida, & humida, inſtituta tota ad viventis tum conſervationem, tum operationem; &, ut verbo abſolvam, *eſt calor vitalis ab humido primigenio receptus, à quo vita pendet.* Et licet per totum diffundatur, maxime tamen in corde reſidet: quia hæc pars eſt fons caloris & officina ſpiritus vitalis, à quo ad reliqua membra derivatur. Hoc temperamentum in homine aut cane ſi conſideres, omnes partes prorſus erunt calidæ, nec ulla apparebit frigida; & quanquam cerebrum temperamento innato ſit frigidum, quod in mortuo apparet: tamen eadem pars in homine vivo calida ſentitur, ob temperiem iſtam adventitiam & influentem.

Si iſta duo temperamenta coniungantur, oritur temperies illa quæ à Medicis vocatur actuata. Quemadmodum ex corpore & anima fit unũ quidpiam; ita ex hiſce duabus, una fit abſoluta hominis temperatio, in quo calor abundat. Subjectum itaq;

huius actuatæ temperiei eſt pars animata (non humor, ſpiritus, aut excrementum) homogenea, aut heterogenea: quanquam propriè hetegenea nil aliud ſit, quam homogeneorum copulatio. Et quia temperatio ad operationem refertur, anima vero ſine calore nihil agit: (nam frigus adverſatur animæ) fit, ut talis temperies ſimpliciter ſit calida. Actionum enim multitudo, varietas & perfectio cum ſine calore fieri nequeat; declarat ſatis, temperiem actuatam eſſe calidam; &, ſi quibuſdam creditur, calidiſſimam. Sin vero innatam conſideres, quæ ex elementorum permiſtione naſcitur, quęque ſicut animam pręcedit, ita & abeunte permanet; aliter ſentiendum erit. Homo enim hac temperatione perfectiſſima præditus eſt; nec dominator calor, ſicut in priore. Cum enim habeat animam longè nobiliſſimam, ęquum porro eſt & habere corporis temperiem illi reſpondentem. Quod vel ex tactu manifeſtum apparebit,

qui

qui in homine exquiſitior eſt quam in cæteris animalibus; quod ſanè non fieret, niſi homo haberet perfectiſſimum temperamentum. Si enim comparetur cum reliquis animalibus, nec craſſus eſt, nec gracilis; neque calidus, neq; frigidus; neq; humidus, neq; ſiccus; neque alio modo excedens; ſed inter omnia hæc temperatus. Nam quanquam oſſa dura ſint, tamen caro mollis eſt; & ſicut cor calidum exiſtat, contra cerebrum frigidum. Proinde ſi partes inter ſe conferantur; quantum una declinat ad frigus, tantum altera ad calorem. Idem in aliis qualitatibus judicato. Non ergo omnium membrorum eadem temperies, (quod fieri nequit:) ſed tamen omnium membrorum, diverſè temperatorum, eſt debita proportio, &, ut ita dicam, competentia.

Sed ad temperamentum actuatum ſeu influens redeamus; quod in Cholericum, (ita vulgo dicuntur, quamvis minus commodè) Sanguineum, Pituitoſum, & Melancholicum di-

ætatem, ad 36. aut 40. annum. tertiò Conſiſtentem ætatem, ad 45. aut 50. annum. Poſtremò ſenectutem quæ & decrepitam comprehendit, extenditurque ad vitæ finem. Singulis ætatibus ſuum eſt temperamentum. infantes calidiſſimi & humidiſſimi ſunt: ſicut decrepiti frigidiſſimi & ſicciſſimi. Senectutis ſiccitas non eſt æſtimanda ab excrementis quibus abundat; ſed ſecundum partium ſolidarum ſubſtantiam, quæ eſt ſicciſſima. Controverſia tamen non levis exiſtit, de Iuvenum temperamento; an ſit calidus puerorum. Nam Galenus arbitratur parẽ eſſe in utrâq; ætate calorẽ: cum tamen ratio ſuadeat puerorum intenſiorem quidem eſſe, blandum tamen & vaporoſum; juvenũ minus intenſum, acriorem tamen & mordaciorem; qua de cauſa ſæpius corripiuntur ardentibus febribus. Ætatum vel conſervatio, vel corruptio multum pendet à victu, exercitio, rebuſque aliis non naturalibus: adeò quidem ut, ſi annos con-

ſideres, juvenes quidam ſint temperamento ſenili, ſenes juvenili. Et quamquam humidum nativum poſſit interdum perfectius, & melius renovari, quam à principio fuit: tamen abſolutè loquendo, in ordine ad vitę durationem, nullo unquam tempore poteſt melius inſtaurari, ſed ſemper deterius. Nam cum perpetuò debilitetur calor, & ab alimento minuatur, humidum autem conſumatur; inevitabilis tandem ſequitur mors, rerum linea ultima. Porro dixi ſenectutem eſſe frigidam; quod intelligendum eſt in comparatione præcedentium ætatum; nam interdnm contingit duos ſenes ita eſſe affectos, ut alter altero longè ſit calidior. nam temperamentum ab origine inſitum, modum quaſi præſcribit ſequentibus ætatibus: adeò quidem ut qui in infantiâ calidiſſimus ſit, in ſenectute verò frigidus; tamen comparatione ejus qui ab initio temperamento ſit frigidiuſculo calidus videri poſſit: quod intelligi volo, modo nullum

ſit,

ſit, aut non adeò magnum in victu erratum.

CAP. IV.
De Calido innato, & Spiritu.

DIſputationem de Elementis excipit caloris conſideratio, quem duplicem faciunt, Elementarem, & Vitalem: cœleſtis enim ad hos duos revocatur, non ideo dictus, quod cœlo inſit, (nec enim cœlum eſt capax qualitatis elementaris) ſed quod lucis & radiorum cœleſtium vi hic apud nos gignitur. In rebus inanimatis miſtis eſt tantum elementaris; viventibus & hic, & vitalis porrò ineſt. Elementaris eſt ſingularum partium, ex innata earum temperatione, elementorumque permiſtione proprius: qui ſicut animam antecedit, ita eâ abeunte ſupereſt: cujus extinctio non eſt mors, ſed putredo. Vitalis animam comitatur; cujus participatione vita, ejuſdemq; extinctione mors definitur. Hic duplex cenſetur. alter cujuſque membri proprius, illique à

 primo

primo ortu inſitus. Partes enim,cum ſint animatæ, calorem quoque miniſtrantem habere debent.Huius ſubjectum eſt humidum primigenium,per univerſum corpus diffuſum.Galenus in com.14. Aph. 1. ait uſurpari poſſe & pro nuda qualitate & pro ſubſtantiâ calidâ. eſt autē calor diſpoſitio in corpore animā conſervans,ejuſq; immediatum inſtrumentum. Humidum primigenium, hoc calore perfuſum, ingreditur ſingulorum membrorum ſubſtantiam.Prçter inſitum membris calorem, alius eſt adventitius, & à corde,viſcere calidiſſimo,influens in cætera membra, eorumque inſitum calorem augens. Non eſt æqualis gradus caloris in ſingulis membris, plus enim eſt in uno membro quam alio, plurimum verò in corde. unde calidius membrum agit in minus calidum, impertitque aliquid ſui caloris. Proinde ſi cor conſideres, calor hic eſt illi inſitus, non influens: at reliquorum membrorum reſpectu in quæ agit cor, influens eſt; pro varie-

tate

tate autem operationis aliter, & aliter temperatur. Qui inſervit functioni naturali craſſior eſt; qui autem animali ſubtilior. Influens calor non eſt diverſæ naturæ ab inſito; ſiquidem pars quædam eſt inſiti, ad reliqua membra derivata. Proinde in ſingulis partibus calor influens & inſitus uniuntur; eſtque calor actuatus, qui non diſtinguitur ab inſito & influente ſimul junctis. Non eſt putandum hunc calorem diſtingui eſſentiâ & ſpecie, ab elementari, verum modo quodam: nam alimentis calidis conſervatur, frigidis vero extinguitur; quod non fieret, ſi diverſæ eſſet naturæ. Et quia humidus, magis aëreus, quam igneus judicatur. Quod tamen non impedit, quo minus primigenium humorem conſumat, per accidens tamen: nam quamvis illum per ſe conſervat & reficit, nihil tamẽ impedit, quo minus per accidẽs contrarium faciat: quod ex ætatis mutatione conſpicuum evadit. Quod ſi intendatur, ſicut in febre, (in qua au-

getur & intenditur ex febrilis caloris acceſſu) totum humidum brevi conſumet: & quia natura calidior eſt ambientis calore, nunquam putredine extinguitur: nec unquam viſum eſt animal vivum ſecundum omnes partes putreſcere. Porro, quod quidam dicant huic calori non adverſari frigus, mirum eſt; cum videamus in corde, frigidi aëris appulſu, temperari. remiſſio iſta caloris eſt à contrario frigore. Accedit quod multi frigore pereant: quod fieri non poſſet, niſi illi contrarietur.

Caloris innati & actuati ſubjectũ, (quod in genere humidum primigenium dicitur) eſt quodvis membrum, tam homogeneum, quam heterogeneum: quodvis enim vivit, ac vita in calore & humore conſiſtit; quidvis nutritur, at nutritio omnis à calore eſt. At influentis ſubjectum eſſe ſanguinem & ſpiritum, docet ejus diffuſio per univerſum corpus. Beneficio enim arteriarum, Cor toti corpori calorem impertit: arteria autem

receptaculum ſanguinis tum calidioris, tum acrioris. Sicut ergo innatus calor naſcitur cum ſingulorum membrorum ſubſtantia; conſequiturque animam, ut eſt in ſingulis membris: ita influens à corde tanquam ſubjecto, & fonte derivatur in reliquas partes: quæ poſſunt dici habere calorem ut ita dicam paſſivè, ſicut cor activè.

Caloris Domicilium maximè proprium, creditur eſſe ſpiritus vitalis, non animalis, aut naturalis. Spiritus autem hic corpus eſt aëreum, tenue, vapori perſimile, minime conſpicuum, arteriæ incluſum, ne diſſipetur. Hunc eſſe in nobis, evincunt cordis ſtructura in ſiniſtro ſinu, cęteraque indicia ab anatomicis tradita. Et quanquam ſanguis arterioſus vehiculum ſit caloris influentis: tamen maxime creditur vigere in tenuiſſima illius portione, quam Spiritum vocant. Spiritus hic quanquam mobilis ſit, animatus tamen non eſt. Cum enim corporis pars non ſit inte-

tegralis, qui poteſt anima informari? Eſt tamen animæ inſtrumentum, quo cor calorem ſuum, alijs membris communicat, gigniturque ex ſanguine in cordis ſinu lævo. Cum ergo aliæ partes ad functiones peragendas ſufficientem calorem non habeant; fit, ut eum emendicent à corde; medio tamen ſpiritu & ſanguine arterioſo. Ergo cor permanentem calorem habet, cæteræ partes nonnullum quidem permanentem, ſed debilem, at influentem à corde alium multò intenſiorem. Atque hæc de ſpiritu vitali.

Naturalis nullum uſum video; nullum locum in quo generari poſſit; præſertim cum in hepate nullus ſinus appareat. niſi forſan ſpiritum voces quemvis vaporē, ex ſanguine actione caloris, ſuſcitatum. Nec enim inſitus partium calor, fovetur hoc ſpiritu, ſed vitali. nec defert facultatem, quod Medici dicunt de animali: facultas enim naturalis ſingulis partibus eſt inſita, ut non ſit neceſſe hepar ali-

aliquid præter ſanguinem eo tranſmittere. Spiritus animalis, inſtrumentum ſenſus & motus functionum animalium, in cerebro gignitur, ex vitali in contextum retiformem delato: in cerebro autem eſt inſtrumentum ſenſuum internorum. Extra vero in membra effuſus inſervit earum & motioni, &, ut ita dicam, ſenſationi. communicatur membris per nervos, quorum ſubſtantiam tenuitate ſuâ penetrat, & quaſi irradiat. Sicut ergo cor per arterias diffundit calorem; ita cerebrum irradiando nervos diffundit ſpiritum animalem: vehiculum ſenſus & motus, ſi Medicorum filiis creditur.

CAP. V.

De Partibus.

QUamvis Hippocr. 6. Epidem. contex.7. corpus humanum dividat in contenta, continentia, & impetum facientia; alij tamen partis nomen magis in anguſtum cogunt: cum ſola continentia membra; partes ha-

habeantur. Contenta id eſt humores, & impetum facientia, hoc eſt ſpiritus animalis & vitalis, cum ſint inanimata & certâ figurâ deſtituta, in ſenſu partium numerari non debent. Nam quanquam nec vita, nec ſanitas ſine humore conſiſtere poſſit; non tamen ſequitur aut ſanguinem, aut alium quemvis humorem neceſſarium, partem propriè dici poſſe. Eſt autem corpus toti cohærens, communi vita præditum, certaque figura ad functiones obeundas ornatum. Quæ definitio non tantum ſpiritus & humores excludit, verum etiam calculos, verrucas, callos, ungues, pilos, & id genus alia. Nec enim iſta animata ſunt, nec nutriuntur, niſi improprie; ut pilus & unguis per appoſitionem alimenti.

Tria iſta diſtinguenda veniunt, pars, inſtrumentum, membrum. Pars in ordine ad totum conſideratur, complectiturque partes tam homogeneas, quam heterogeneneas: hæ enim totum componunt, & commu-

ni vita ſunt præditæ. Inſtrumentum ad functionem refertur ſeu actionẽ; non tamen omnem, ſed perfectam, eamque maximè animalem. Nam naturalis actio ſingulis partibus ineſt. niſi primam & ſecundam concoctionem excipias. quę à determinatis inſtrumentis, ventriculo inquam & hepate fiunt. Operationem iſtam perfectam edunt omnes partes heterogeneæ; ut oculus viſionem, manus præhenſionem, aut aliam actionem toti communem. Et ex homogeneis quædam; ut arteria pulſum, vena ſanguinis diſtributionem. Atque hoc modo oculi tunicæ & humores, quod hujuſmodi actionem non habeant, partes dicuntur, non inſtrumenta. Quod non eſt ita accipiendum, quaſi nullam actionem habeant; nam nutriuntur, augentur: ſed quia talem non habent. Nec errant qui putant partem ſimilarem, ſeu homogeneam eſſe poſſe inſtrumentalem, ſicut in arteria videre eſt. Similari parti, proprie opponitur diſſimilaris, ſicut in-

inſtrumentali non inſtrumentalis. Quanquam κατ' ἐξοχὴν heterogeneæ inſtrumentariæ vocentur, ob figuram, magnitudinem, ſitum, numerum; quę hîc magis elucent, quam in homogeneis. Membrum quoque maximè operationem reſpicit, diciturq́; propriè de parte heterogeneâ; hæc enim pars eſt operandi inſtrumentum maximè notum.

Similaris pars eſt cuius partes inter ſe totique ſimiles ſint; id eſt, in quâ idem eſt temperamentum partis & totius. Hallucinantur qui putant partis ſimilaris, & totius, idem eſſe nomen. Verum quidem hoc in parte ſimilari inanimata, lapide, aut aqua: at in animata ſecus. Pars enim venę ſecundum longitudinem ſectæ non dicitur vena; nec tendinis, tendo: & quanquam pars oſſis dicatur os communiter, non dicitur vertebra, aut radius: pars enim omnis certam habet figuram, quæ in diviſione amittitur. Eſt autem mixtum homogeneum à facultate plaſtica ex ſemine,

vel ſanguine genitum, certæ actionis gratia. Dicitur homogeneum ad excludendas partes diſſimilares, ſeu heterogeneas; in quibus non eadem temperies, quæ primariò convenit huic partium generi, ſecundariò vero diſſimilaribus. Hoc illud eſt, quod dicitur actiones primò à partibus ſimilaribus fieri propter earum temperamenta. Actiones fiunt à facultatibus conſiſtentibus in temperamentis; hæc autem primò inſunt partibus ſimplicibus, ſeu ſimilaribus; quod ex earum læſionibus apparet. Sola enim refrigeratio reddit pedẽ immobilem, inviolata magnitudine, ſitu &c.

Diſſimilaris ex diverſis ſimilaribus eſt compoſita, eſtque in partes diverſæ rationis, diviſibilis. Et quia actionem perfectam edere poteſt, Organica dicitur. Eſt autem, pars ex ſimilaribus compoſita debito numero, in convenientem figuram & magnitudinem coëuntibus, cum idoneo ſitu, à vi plaſtica ad perfectam actionem

geni-

genita. In hoc partis genere, maxime attenditur compoſitio, ſicut in ſimilari temperamentum.

Compoſitio quatuor exigit, 1. debitum numerum, 2. juſtam magnitudinem. 3. conformationem aptam in cavitate, meatu, forma, ſuperficie, figura, interdũ etiã & colore: Ut enim oculus videat, debet carere omni alieno colore; quo ſi imbuatur, ut in ictero, ejus conformatio eſt vitiata, proinde ad videndũ ineptus: Poſtremo ſitũ vel cũ aliis partibus conſenſũ.

Et quanquam actio à diſſimilari parte perficiatur, à ſimilari tamen oritur. Particulæ enim organi conſpirant in actionem eius partis, quæ eſt facultatis radix, ut in humore cryſtallino videre eſt. Illic eſt viſio, reliquę oculi partes concurrunt in ſubſidium.

Partes ſimilares creduntur eſſe decem; nimirum, os cartilago, ligamentum, membrana, nervus, arteria, vena, tendo, caro, cutis. Arteria & vena interdum dicuntur ſimilares partes, interdum non; prout nimirum ali-

& aliter accipitur pars ſimila-
Nam ſi ſenſum ſpectes; videtur
prorſus homogenea,cum tamen
habeat. Ita membrana quan-
ſenſui appareat ſimplex, habet
n nervos. Si partium officia,aut
ones conſiderentur;dividi poſ-
n principales, & minus princi-
Illæ ſunt facultatum ſedes,in-
ui conſervationi dicatæ. Cere-
eſt ſedes facultatis animalis,
italis, Hepar naturalis: nam
anguis generatur hîc,fit ut hæc
as hîc potiſſimum vigeat, alio-
r totū corpus eſt diffuſa. Prin-
ous quidam addunt teſtes; nec
rito, ſi officium & functionem
leres; deſtinati enim ſunt ſpe-
onſervationi, & æternitati. Re-
humani corporis partes ſupe-
us miniſtrantes, partes minus
pales dicuntur. Obſervandum
, venas,nervos,arterias propriè
dum miniſtrantes vocari; tum
principalibus oriuntur, tum
b iis ad reliquas aliquid defe-
runt,

runt, ut vena ab hepate ſanguinem, nervus à cerebro motum, & ſenſum; arteria à corde, calorem. Sunt aliæ partes minus principales toti communes, nec miniſtrantes principi parti. Sicut caro ſimplex, cutis, membrana, ligamentũ, os, cartilago. Ventriculus, inteſtina, lien, veſica, renes, quia principis partis actionem quoquo modo juvant, præparando nimirum materiam, aut ſecernendo excrementa; optimo jure inter partes miniſtrantes numerari merentur. Anatomici quoq; totum corpus in tres ventres dividunt, pro varietate facultatum, corpus humanum gubernantium; nimirum; Caput, Thoracem, ventrem ſpecialiter ſic dictum.

CAP. VI.

De Humoribus.

HUmorem appello, non qualitatem primam, ſiccitati adverſantem, quæ ὑγρότης dicitur; ſed corpus miſtum. Non tamen omne, ſed certum & definitum, ut poſtea conſtabit:

am Chylus, fæces, lac, ſemen, ſu-
rina, inter humores non nume-
r. Propriè humor competit ſuc-
mentariis, eorumq; excremen-
i, ſucco melancholico &c. Suc-
imentarius eſt ſanguinis maſſa.
iâ vehementer dubitatur, ſitne
ex humor, an contineat in ſe
or illa vulgata corpora; ſangui-
pecialiter ſic dictum, bilem, pi-
a, & ſuccum melancholicum, ut
ue Medicorum ſtatuunt: nam
o non laboro, quia nutritioni
im eſt, omnium confeſſione. Ac
m quidem ſi in ſanguine eſt bi-
ccus flavus, & amarus; cur non
latur ad ſuam veſiculam? (lo-
ic de homine ſano, in cuius ve-
nquã conſpicitur) Excrementũ
omne debet ſeparari ab eo, cu-
excrementum; quemadmodũ
ius fæces & alia ſeparari ab iis,
tilia ſunt corpori alendo. Aut
hepar bilem flavam, primò à
ne ſeparet, ſi eandem voluit
nguine per totum corpus di-
C ſtri-

ſtribui? Fruſtra enim ſeparatur, quod mox eſt confundendũ. Sanguis præterea eſt dulciſſimi ſaporis; quod non fieret, ſi permiſtam haberet bilem. Ea enim eſt rerum amararum conditio, ut in parva quantitate magis ſe explicent, quam alia ſapida in majore. Cantharus ſiquidem vini Hiſpanici (quod dulce eſt) dimidiatâ unciâ fellis cuiuſcunque amareſcit. Quod de bile dico, idem de ſucco melancholico ſentiendum. De pituitâ non laboro: omnium enim confeſſione ea eſt ſanguis inchoatus, ac crudus. Dicamus ergo in ſanguinis maſſâ non contineri huiuſmodi humores tam diſcrepantes; quanquam non ſit negandum in eâ contineri partium diverſitatem; ita ut aliæ aliis ſint calidiores, frigidiores, &c. quas quidem per me licet voces bilem, pituitam &c. At verò ſi quis ægreſcat, tum in venis mutabitur ſanguis, pro naturâ intemperiei; ut in hydropicis, ictericis, febricitantibus videre eſt. Serum pars ſanguinis non eſt, ſed vehiculũ,
quo

ınguis ſubit per corpus venas.
de, officio peracto, expellitur
ɔros, veſicã, aut alia ratione; ſu-
enim, lacrymarũ, & urinæ eadẽ
tura, eadẽ materia. Sanguis eſt
ntum ultimũ partium ſolidarũ
bilis & hujuſmodi excrementa
ıutriunt) Quod non eſt ita acci-
lum, quaſi in partis ſubſtantiam
er immediatè faceſſat; (quan-
ı interdũ hoc fiat, ut cũ ſanguis
ıtur in carnem) videmus enim
nguine fieri medullam, ex ſan-
e priuſquam tranſeat in naturam
ıbranæ fieri aliquid membranæ
le; ſed quod ſanguis non fiat bi-
ıut aliquid tale, priuſquam aſſu-
naturam partis, Iiſdem ſiquidem
·imur, quibus conſtamus. Con-
ıus verò ſanguine puro, & ſemi-
ſemen autem ex ſanguine eſt. Ac
nquam ſit magna partium varie-
, omnes tamen aluntur ſanguine;
ıente tamen aliquam partium va-
tatem, quemadmodum diximus.
De humoribus ſecundariis, (quo-

rum author creditur Avicenna, cum tamen Galen. 7. Meth.6. eas innuat) aliquid agendum. Ii perperam quatuor ſtatuuntur, cum duo poſteriores ſint de ſubſtantia partium. Primus eſt in extremitatibus exilium venarum, eſtque ipſiſſimus ſanguis; humor tamen eſt innominatus. Secundus eſt ros; humor mediæ cujuſdam naturæ inter ſanguinem & partem. Tertius eſt carnoſa & adipoſa humiditas, fibris circumfuſa, communi vitâ prædita. Quartus membranoſa, partes ſpermaticas continens, itidem ut prior, animata; ac proinde perperam inter humores collocata. Tertium illum humorem Arabis Medici interpretes, vocarunt cambiũ, ſicut quartum & poſtremum gluten.

Atq; hæc de humore alimentario, ſequitur excrementitius, cujus eſt aliqua varietas. Nam bilis naturalis, aluum irritat, & inteſtina ſua acrimonia terget; melancholia vero, ſi multis credimus, appetitum excitat. Generantur humores excrementitij

iiſ

ı locis in quibus ſanguis, nimi-
ı hepate, ab eâdem facultate,
ıque calore quo ſanguis purus;
or de naturali bile, & Melan-
;) niſi quod in chylo ſuppona-
rtium diverſitas. Nam ex par-
ime igneâ, generatur bilis; &
reâ, melancholia; ex tempera-
guis; nec unquam chylus tam
cerus, quin habeat diverſam
itionem partium unde gene-
iſta excrementa. Quæ cum nu-
ıi inepta ſint; à maſſa ſangui-
parata, ad convenientia loca a-
ıntur. bilis flava ad veſicam
ſicut melancholia ad lienem.
ntingat viſcerum temperiem
tiatam, hoc eſt juſto calidio-
ıt frigidiorem; aut contingat
n eſſe corruptum ex cibis vi-
porris, allijs, cæpis: tum gene-
ur humores excrementitij qui-
li, præternaturales tamen.
s non naturalis eſt quadruplex.
eſt vitellina; quàm falsò putat
ına generari ex miſtione bilis

& pituitæ, vocatque bilem majoris famæ; oritur à vehemente calore deurente bilem naturalem, & diſſipante partes tenues, donec faceſſat in conſiſtentiam & colorem vitellorum crudorum. Secunda eſt bilis porracea. Tertia, æruginea. Poſtrema, glaſtea, iſatidis calorem referens. Hę tres ſpecies ex parte vireſcunt, nec generantur in venis, ſed in ventriculo, vitio alimenti parum temperati. De bile Zinaria Avicennæ nihil dico. adeo enim quæ de eâ traduntur ſunt improbabilia, ut aſſertorem aliquem vix ſint inventura.

Melancholia naturalis eſt ſuccus ater (non verò atra bilis) in hepate cum ſanguine genitus, ex terreſtri chyli portione. Nam terreſtris chyli portio, quatenus ab hepate magis coqui nequit, eatenus excrementum vocari poteſt, quemadmodum & pituita. Verum quia à ſplene magis elaborari poteſt, & in ſanguinem bonum permutari; non eſt eo modo excrementum dicendum quo bilis; quę

à ve-

ſica non tam trahitur, quam ab
ıte iſthuc expellitur. Nam Lien
c ſuccũ ad ſe trahit, ut magis co-
t & alteret, eoque fruatur; non
em ut expellat, quemadmodum
ca bilem, aut renes ſerum. Nec
rſus aberravit Ariſtoteles, qui
nem ſiniſtrum hepar vocavit. Et
venæ à Liene ortæ demonſtrant
guinem iſtum eſſe alimentarium.
od verò ſuperflua ejus portio, ad
ıem excitandam, & alimentum
nplectendum in ventriculum re-
gitet, credere non poſſum: præ-
tim cum os ventriculi acutiſſimi
ſus, non egeat hujuſmodi ſtimulo.
ne mirum eſt, hepatis, & lienis ex-
ementa remitti in ventriculum, ut
de aliò tranſmittantur. nec ſanus
iſpiam ſentit perpetuò acidos ru-
ıs, quod fieret, ſi hunc uſum præ-
ıret melancholia. Illa quæ eſt præ-
r naturam eſt noxia & inutilis, ge-
raturque ex aduſtione, aut putre-
ctione aliorum excrementorũ. Bi-
s enim vitellina aduſta, in porra-

ceam; poſtea æruginoſam, & glaſteam; poſtremo in atram vertitur. Hæc acerrima eſt & maligna; tantoque malignior, quanto humor ex quo genita eſt deterior exiſtit: ſaporem habet ſimilem aceto acerrimo, & in terram effuſa, eam fermentat: Levior eſt illa ſpecies, quæ ex melancholiâ naturali aduſtâ, generatur. A ſanguinis aduſtione eam generari quoque volunt: verum cum ſanguinis tenuior pars faceſſat in bilem, craſſior verò in melancholiam, non videtur hæc ſpecies à ſuperioribus differre. An ex pituitâ fieri poſſit, dubitatur: nam ejus temperamentum adeò diſtat, ut nullo modo poſſit eouſq; aduri: quanquam quidam excipiant pituitam ſalſam, ex quâ generari contendunt.

Reſtat pituita excrementitia, (nam alimentaria eſt crudior ſanguinis portio, nutritioni partium frigidarũ, cerebri, &c. à naturâ deſtinata) quæ multiplex eſt. Quod ſcreatu rejicitur, & quod in os ex cerebro decidit, pituita vocatur. Sed hiſce omiſſis, triplex

genus pituitæ excrementitiæ
ò creditur. Quarum prima eſt
a; ſuccus admodum crudus, nul-
que alterationem paſſus, præter
quam in ventriculo tulit. Secun-
ſt pituita vitrea Praxagoreæ;
a ita vocavit ob ſimilitudinem
n habet cum fuſo vitro. Humor
us, viſcidus, frigidus, adhærenſ-
nteſtinis; cruciatus immanes ex-
. Poſtrema eſt pituita ſalſa, non
da, ut ſuperiores, ſed calida ob
ſtionem ſeri ſalſi; non autem bi-
aræ, ut credidit Avicenna.

CAP. VII.

facultatibus in genere, & in ſpecie de naturali.

E animæ eſſentia diſputare,
Medico nihil conducit: quæ e-
jualiſque ſit à Philoſopho acci-
ium. Quia verò Ariſtoteles o-
m Philoſophorum induſtriam in
plicandà ſuperavit, curioſus le-
ejus libros de hac re conſulat:
nim quæſtiones Logicas (ita

Galenus vocat eas, quæ nihil ad artem faciunt)perſequi patitur inſtituti brevitas. Conſtat animam omnem eſſe formam corporis,ejuſque actum informantem, & cum eo conſtituentem animatum; conſtat etiam animam,omnium operationum eſſe cauſam efficientem. Actiones fiunt à facultatibus,inhærentibus membris debito modo diſpoſitis. Facultas eſt medium inter actionem & animam. Hæc enim hac, aut illâ facultate utitur, pro uſus neceſſitate. Conſtat & hoc etiam, animam eſſe triplicem, vegetativam, ſenſitivam & rationalem: cui reſpondet triplex facultas, Naturalis & vitalis ſequuntur vegetativam in animalibus; ſicut Animalis,ſenſitivam & Rationalem. Quanquam propriè loquendo Rationalis facultas non eſt conſiderationis Medicæ, quia nullam corporis partem informat: quia tamen ab organo antecedenter dependet, cujus debitam conformationem & temperiem ſupponit; fit, ut ejus actio læſa à Medi-

co

ɔnſideretur. An verò tres ſint in
ine animæ reapſe diſtinctæ; an
ationalis virtualiter quaſi, duas
iores continens;nihil attinet in-
ere.
d facultates tranſeamus; quas
oſophi aiunt eſſe qualitates, ſeu
ntias naturales, ad operationem
ſe primò ordinatas. Naturalis
rarum eſt baſis quaſi, & fulcrum;
imeque patet; ſiquidem ſtirpi-
& animalibus brutis ineſt. Ari-
li δύναμις φυτικὴ vocatur, à Ga-
φυσικὴ. Tota inſervit individui
ervationi, & ſpeciei propagatio-
ius enim functio eſt, accretio,
tio, generatio. Hæc diffuſa eſt
orpus univerſum; & quanquam
ur reſidere in hepate; id tamen
eſt ita accipiendum, quaſi in aliis
bris non ſit. Sed id dicitur, quia
pate generat ſanguinem, totius
oris, commune alimentũ, quem-
odum antea definivimus. Eius
ſubjectum & inſtrumentum,
eſt hæc aut illa pars, ſicut oculus

viſus, aut Lingua guſtatus; ſed quodlibet membrum corporis, quælibet enim pars, & nutritur, & augeſcit. Ineſt autem membro, ſeu iuſtrumento calor, cujus vi & efficacia functiones ſuas peragit facultas. Obſervandum hîc, facultati huic, in quolibet membro, ſubſervire quatuor alias; nimirum attracticem, retentricem, concoctricem, expultricem; ad quas revocantur diſtribuens, ſecernens & appetens. Si enim facultas quod convenit trahit; non opus eſt diſtincta aliqua facultate appetente. Sin alimentum conveniens retinet, ejuſque excrementum expellit; non eſt opus ſecretrice aliqua aut diſtributrice. Quodlibet ergò membrum conveniens alimentum attrahit: attractum retinet; retentumque coquit. Quod autem coqui non poteſt, tanquam excrementum expellitur. Quæ dixi, intelligenda veniunt de privatis facultatum harum actionibus in ſingulis membris. Alioqui partes quas vocant communes, ventriculus nimirum,

hepar, iiſq; miniſtrantes renes,
a &c. functiones huiuſmodi du-
; habent. Ventriculus enim non
m reſpectu privatæ nutritionis,
,retinet,coquit & expellit:ſed
, quatenus communis corporis
a, alimenta, toti corpori con-
ntia,eodem modo verſat. Idem
ate judicandum. Diximus non
,facultatem omnem habere or-
n functioni ſuæ accommoda-
dem & hic apparet in partium
ſeu fibris,quarum aliæ ſunt re-
iæ tranſverſæ, quædam obli-
mpares nimirum facientes an-
: harum enim primæ tractioni,
læ excretioni, tertiæ retentio-
atæ ſunt. Quod ad concoctio-
ttinet; ea perficitur à facultate
ro inhærente, mediante ca-

CAP. VIII.

e *Nutritione, & Accretione.*

ultatum cognitio haberi non
teſt, ignoratis objecto & a-
ctio-

ctione: definiuntur ſiquidem cum relatione ad talia. Proinde ut facultas naturalis melius intelligatur, de ejuſdem actionibus quædam dicemus. Has diximus eſſe nutritionem, accretionem, generationem; de quibus ordine agemus. Et primum quidem de nutritione, cujus eſt magna neceſſitas. Corpus humanũ perpetuò diſſolvitur à cauſis tum internis, tũ externis: cuius reparatio, fit nutritione. Eſt autem nutritio *converſio alimenti in ſubſtantiam animatam, facta à facultate nutriente in unoquoq; membro.* Quæ definitio omnes cauſas requiſitas complectitur. Cauſa converſionis, ſeu nutritionis efficiens, eſt facultas membro inſita, mediante calore (frigus ad animati actiones per ſe non cõcurrit, ſed per accidens, temperando nimirum calorem) partim membro inſito, partim à corde derivato. Objectum, eſt alimentum convertendum. In hoc facultas agit, variè coquendo, & temperando. Finis eſt ut conſervetur individuum: quod fieri non poteſt,

ıiſi alimentum in membri ſub-
am convertatur. Alimentum,
quam ſit varium, & multiplex;
er tamen debet aut animatum
, ſicut carnes: aut ab animato
ſſiſſe, ſicut ova, lac, vinum. Res
aliter affectæ, propter contra-
em temperamenti, & repu-
iam, in ſubſtantiam humanam
rti nequeunt; ſicut in metallis
pidibus videre eſt. Vnde ali-
ım, nec prorſus ſimile, nec pror-
ſſimile eſſe debet. In principio
diſſimile, in fine ſimile. Simi-
ıdo non modo conſideranda
ı qualitatibus primis, calore, fri-
&c. ſed etiam in ſecundis, du-
mollitie, tenuitate, craſſitie: &
ne in modo ſubſtantię: quo ſen-
dixit Galenus, panem nutrire.
ut fiant, triplex concoctio eſt
uta à natura, ſeu potius, naturæ
ore, Deo. Quarum prima eſt
er ſecundam, ſicut ſecunda pro-
ertiam: prima, & ſecunda, ſi-
oti corpori communes, tertia
ſin-

ſingularum partium propria.

Prima fit in ventriculo, χύλωσις dicta; quâ ventriculus inſitis viribus, & vicinarum partium calore, cibum, & potum convertit in chylum, ſuccum ptiſanæ cremori ſimilem. Omnis pars conatur alimentum ſibi aſſimilare, non tantum in modo ſubſtantiæ, ſed etiam colore: atque ob eam cauſam vina rubra, & heluola aſſumpta, ſtatim, ventriculi alteratione, albeſcunt. Orificium ſuperius, eſt acutiſſimi ſenſus, (quod ejus dolores indicant) eaque cauſa eſt ſedes famis. Eſt autem fames, dolor ejus partis, inſtitutus ad cibi appetitionem. Animalia enim quanquam edant ad dolorem ſedandum, tamen eâdem operâ & naturæ deficienti ſuccurrunt. Nam præparatur alimentum in hac communi officinâ. Dolor autem ceſſat, aſſumpto liberaliter cibo. Errant, meo quidem judicio, qui putant famem ex partiũ continentium, inanimarum tamen, ſuctione & tractione fieri. Quis enim credat tam brevi ſpatio atq; eſuriunt

ho-

ines, bene alioqui valentes, con-
i poſſe alimentum in partes jam
ʻerſum? Aut quis credat, tam ci-
xhauriri ſubſtantiam in pueris,
n eibum appetunt? Et ſanè vi-
us, aſſumpto cibo famem ceſſa-
uod non fieret, ſi tractionis ini-
procederet à partibus, quæ ni-
ninus exhauſtæ manent, quam-
in ventriculo cibus coquitur.
tamen chylus nutrit ventricu-
: eodem enim alimento nutri-
quo reliquæ membranæ; quod
ius venis conſtare poteſt. Iam
excrementum ſit alimenti pars
lis; ibidem generabitur, ubi ali-
um præparatur. Verum quam-
ſt confuſum cum alimento, ex-
entum non vocatur; ſed tum
ım, cum facta fuerit ſecretio.
ſſariò ſequitur, fæces eſſe huius
ɔctionis excrementa; quanquam
ingantur prius, quam in inteſti-
le perfundantur. Quid? quod
ım volunt, etiam urinam eſſe
partis excrementum; Quia ſin-
gu-

gulæ concoctiones duplex excrementum habent, tenue, ſcilicet & craſſum.

Peractâ coctione primâ, ventriculus per pylorum chylum ad inteſtina trudit. Quo in diſcenſu fit ſeparatio & ſegregatio alimenti ab excremento. Venæ enim meſaraicæ quicquid utile eſt & aptum ſanguini gignendo, in tranſitu rapiunt: inutile autem omne ad anum amandatur; ad quem eſt continuus ductus ab œſophago; hic enim, ventriculus, & inteſtina inter ſe continuantur.

Secunda concoctio in hepate fit. Venæ meſaraicæ alimentum utile in diſcenſu intercipiunt, feruntq́; ad hepar, quod inſitâ facultate, mediante calore, chylum in ſanguinem convertit. hęc actio, ſeu converſio, eſt ſecunda concoctio. Diximus jam antea, partem omnem imprimere alimento patienti ſui ſimilitudinem, quemadmodum ergo ventriculus chylum fecit album, ita hepar rubrũ: ſanguis autem primò venæ cavæ radi-

s ſubit, deinde truncum, tan-
q; per ramos ejuſdem & venas,
ibuitur in univerſum corpus.
ò ubi generatur alimentum, ne-
riò ibidem & excrementum de-
: : nullum enim eſt tam purum,
partes habet ſuperfluas. Ergo
:s magis igneæ, ab eodem calo-
facultate quibus generatur lau-
lis ſanguis, faceſſunt in bilem.
in propriam veſicam tranſmiſ-
de ad duodenum inteſtinum a-
latur; ubi fæces tingit, & vim
ltricem inteſtinorum, alioqui
:m, irritat ad earum excretio-
Sanguinis partes graviores &
s terreſtres, Lien ex jecore per
m venæ portæ ad ſe trahit, ut eo
atur. Iam vero ſerum ſeu urina,
quam in ventriculo generatur,
prius vocatur excrementum,
ı facta ſecretio fuerit à ſangui-
ırtim in renibus, partim in cor-
habitu. Colligitur paulatim in
ı, quam copia, aut acrimonia
:ans irritat ad ſui expulſionem.

At-

Atq; hæc de prima, & ſecunda coctione, quę ſunt veluti gradus ad tertiam, quam & nutritionem, & aſſimilationem vocant. Fit autem, cum partes ſingulæ ſanguinem, in rorem prius converſum, in ſuam naturam tranſmutant. Tum ſanguis, non eſt amplius ſanguis, ſed caro, tendo, membrana, &c. corpus videlicet animatum. Concoctio hæc, ſua habet excrementa. Nam & ſordes cuti adhærentes, & quod inſenſibiliter evacuatur, huc pertinent; quanquam cerebrum, viſcus frigidum, præter hæc & mucum habet. Ex quibus conſtat, ſanguinem eſſe alimentum ultimum; quod tamen non ſufficeret, niſi actuaretur à ſanguine arterioſo; qui, comparatione ſanguinis venenoſi, eſt quaſi forma & actus.

Hic obiter nota, vitia prioris concoctionis à poſteriore, aut non corrigi, aut difficulter.

Nutritio, de quâ egimus, tamdiu durat, quamdiu vita, ſupponiturque accretioni, de quâ paucis agemus.

Con-

›nſtat, animal omne habere certam
ıgnitudinem, functionibus idone-
ı & aptam. Hanc in principio or-
habere nequit; reſtat ergo ut ſe-
:ntibus annis conſequatur. Eâ cau-
oſſa primo & ſubſequentibus an-
, ſunt admodum mollia: hac enim
one facillime extenduntur: du-
ı enim frangi poteſt, flecti nequit.
retio primariò eſt partium ſimi-
um, ſecundariò vero diſſimila-
n. Proinde in eâ omnes partes
ıt majores, ſecundum omnem di-
ıſionem, quod non fit in incre-
ıto acervi lapidum: nam quan-
m acervus fiat major, ſinguli la-
:s non fiunt majores. Neq; hoc
um, verum alimentum debet et-
intus ſumi. Nam quando con-
itur aqua in aërem, non dicitur
cere, ſicut neque quando res ali-
rareſcit: acquiſita quidem eſt
a quantitas, ſed ſine aſſumptione
›oris, quod in accretione exigi-
Poſtremò, in accretione, debet
ere idem numero animatum. Er-

Digitized by Google

go in infantiâ, facultas naturalis admodum valida, plus reponit quam conſumpſit. Ex eo autem quod eſt plus, fit accretio. Nam alimentum in minutis oſculis partium receptum, & converſum, extenditur, eo prorſus modo, quo ſpongia, à manu conſtricta, poſtea autem liberata, ſeſe extendit. At quia oſſa ſicca facta extendi nequeunt, (quod ætatis anno 25. aut 30. fit) incrementum ceſſat; tumque homines pingueſcere incipiunt. Calor autem poſtea & humor perpetuò debilitantur, donec morte naturali intereat animatum. Nam quamdiu anima corpori communicatur, tamdiu vita ſupereſt: communicatur autem, ſi idoneum ſit corpus & ritè præparatum; quod ſi deſit, morietur animatum. Qua de cauſa Philoſophus dixit, mortem eſſe caloris extinctionem: quæ fit à contrario & hoſtili frigore; aut calore externo, & febrili internum populante & vaſtante: internum ſolutione continui, quâ ſanguis omnis effluit; nam tum quoque eva-

porat calor. Quanquam non hoc
ım modo pereunt homines; ſed
ːrdum marcore,quo humor omnis
conſumptus: quo conſumpto,ne-
e eſt & calorem una extingui.
ıtingit interdum, alimentum re-
a conſumi, ſicut deficiente oleo,
it ignis & flamma. Interdum ta-
ı calor adeò eſt debilis, ut appo-
m alimentum, amplius mutare
ueat.Mors duplex ſtatuitur;qua-
ı altera eſt naturalis ex defectu
ıris, ob humidi exſiccationem
marcidi; ad quam ſenectus eſt
ꓷus. Altera violenta & pręter na-
.m; cum calori adhuc vegeto,
rahitur alimentum; aut cum re-
ıtione prohibita, quaſi ſuffoca-
aut alia ratione diſſipatur.

CAP. IX.

De Hominis generatione.

[ÆC etiam functio eſt naturalis
facultatis, & quidem nobiliſſi-
dicata propagationi individui,
ɔeciei ęternitati. Elementis con-
ſtan-

ſtantia corpora, æterna eſſe nequeunt; & tamen æternitatem appetunt,quod ergò in individuo (ita loquuntur) conſequi nequeunt, in ſpecie tamen obtinent: & quanquam Socrates, Plinius, Annibal,ſint mortales; humana tamen ſpecies, æterna eſt;& quidem hujus facultatis beneficio. Facultas nutrix, & auctrix; (quæ ab eâ non diſtinguitur) diffuſæ per totum corpus ſunt; non item generatrix, quæ determinatam in corpore partem, & ſedem vendicat, nimirum teſtes. In his itaque eſt facultas procreatrix, quâ animal ex ſemine, aliud ſibi ſimile procreat. Non ago hoc loco de generatione animalium imperfectorum ex putredine; aut quæ generantur ex congreſſu diverſæ ſpeciei animalium, ut equi & aſinæ: ſed de perfectâ tantum, quam univocam vocant; nec tamen omni, ſed hominis tantum.

Procreatio ſpecialiter dicta, eſt unio animæ cum corpore: alioqui ſolet accipi pro omnibus conjunctis actio-

ɴibus, congreſſu, conceptu, for-
one, partu. Elementa generant
›er ex materiâ & objecto exter-
uod enim hic generatur, nunquã
›ars generantis, aut illi unitum.
m perfectorum animalium, &
mis hominis generatio eſt ma-
›eroſa, ſemperque fit ex parte
'anti quondam intima; nimirum
e & menſtruo ſanguine. Quo-
llud eſt maris, ſicut hic fœminę.
ıis ſolus, aut ſemen non ſuffi-
; ſed utrunque conjungendum,
abet rationem efficientis, ſicut
a ſubjecti, & materiæ. Vtriq;
vaſa muneri huic ſufficientiſſi-
icut ex anatomia conſtat) ſed
figura, ſitu, & temperie di-
ſima. Vterus ſemen & ſangui-
cipit; teſtes viriles illud auxi-
s effundunt in eum.
nquam mulieres habeant ſe-
on eſt tamen efficax, nec con-
ıd generationem activè, ſed
aſſivè: nec ex omnibus parti-
t, ſed tantùm teſtibus, quibus
 ineſt

ineſt vis producendi animal perfe-ctum. Quod enim dicitur, à partibus principalibus fluere, parum eſt: nam ultimum capitis alimentum aut hepatis, non repræſentat has partes, nec vim habet ea producendi; cum ſit tantum materia patiens, & jam convertenda in earum partium naturam. Ergo ſicut mammæ habent vim generandi lac, ſeu convertendi ſanguinem in lac: ita teſtes ſanguinem ex venâ cavâ prolectum, convertunt in corpus album, ſpumoſum, calidum & humidum, facultate plaſticâ præditum; quo primùm ipſi nutriuntur, cujuſque reliquiæ generationi deſtinatæ ſunt. Menſtruus ſanguis eſt ille qui ſingulis menſibus (niſi ætas aut morbus impediant) redundans, tanquam naturam gravans expellitur. Non eſt venenatus, ut quidam tradidere; niſi forſan putreſcat, ut in hyſtericis. Hic inquam ſanguis eſt generationis materia, ex eâ enim fiunt partes ſanguineæ, tum eſt alimentum fœtus.

Vis generatrix eſt plaſtica illa &
ivina facultas ſemini virili tantum
ſita, cujus vi, partes primum deli-
:antur,tum anima corpori præpara-
unitur. Servit illi calor blandus,
n igneus corrumpens, ſed potius
:leſtis reſpondens virtuti cœleſti,
tradidit Philoſophus. Conſiſtit ve-
in tenuiore ſeminis portione, &
ximè ſpirituoſa, quam ſi ſemen
liebre haberet, poſſet ſola gene-
e;quod tamen eſt inauditum:cum
ſola molam generare poſſit, ut
ſtans eſt omnium Medicorum
tentia. Nec poſſint eſſe duo acti-
generationis principia, quorum
;ula efficiant aliquid ſeorſum;cum
m vitæ principium ſufficiat: nec
ıtriuſq; conjunctione tertia quæ-
ı vis emergere poteſt. Probabile
ue maximè eſt, ſemen virile, in
eratione & fœtus formatione,
æ efficientis rationem habere:
eriam autem & ſubjectum eſſe
ebre, unà cũ ſanguine menſtruo:
tria ſemper concurrere debent.

Quando itaque utrunq; ſemen ab utero receptum eſt,tum inter ſe confunduntur & permiſcentur;quæ uteri actio eſt germana conceptio. tum vis plaſtica incipit vires exſerere, partes delineando: quod tamen non prius fit,quam craſſiores ſeminis partes, ad circumferentiam ſint expulſæ, ut ex iis fiant membranæ, fœtum involventes. Membranæ ſunt tres; (quibuſdam duæ tantum) ἄμνιος fœtum immediatè involvit; ἀλλαντοειδὴς zonæ inſtar, à mucronatâ cartilagine, ad ilia uſque cingit; tertia vaſa umbilicalia fulcit, eorumque interventu tota utero adhæreſcit χόριον dicta.

Duplex eſt partium conformatio, quorum prima eſt partium ſpermaticarum, ſecunda vero ſanguinearum; cum vis inſita,craſſiores ſeminis partes ad circumferentiam,ut dixi, egerit;paulatim incipit partes ſpermaticas adumbrare, oſſa nimirum, nervos, venas, &c. tum ampullas tres, bullis in aqua excitatis ſimillimas,

ru-

udimenta nimirum partium princi-
ıalium, cum ſuis filamentis, nervis
&c. cernere licet. Quo facto, ſucce-
lit partium ſauguinearum adumbra-
io. Sanguis enim non prius fluit per
enam umbilicalem huc, quam ſper-
ıaticæ partes ſint factæ. Tum vero
ıatia fibrarum vacua explentur; viſ-
:rumque παρέγχυμα delineatur; cæ-
ræq; partes aliæ muſculorum ſuc-
:dunt. Quod dum fit, nulla eſt vi-
, nullus motus; quia nulla eſt ani-
a. Nec enim eſt anima antequam
)micilium ſit paratum; quod ante
rtium menſem fieri nequit: quo
npore omnes partes abſolutę ſunt:
m demum nutriri incipit fœtus
ıguine materno. Fruſtra, meo ju-
:io, diſputatur, quæ pars in homi-
primò generetur. Nam etiamſi
par id ſit membrũ, nihil faciet ſine
:quorum adminiculo: itidem nec
:, nec cerebrum. Sed horum o-
ium requiritur conſenſus, & unio.
Porrò quod dicant nonnulli, fœ-
n primum informari anima vege-

tante, tum ſequentibus diebus ſentiente, & ita deinceps; probabilitate caret. Membra enim humana non inſerviunt animæ quæ tantum eſt vegetans, aut ſentiens; ſed rationali, quæ virtualiter ſuperiores duas in ſe continet. Fœtus ergo animatus in utero nutritur, & creſcit quouſque robur acquirat, & ore nutriri poſſit, indigeatque non tantum majore loco, ſed & liberaliore cordis refrigerio. Tum, duce naturâ, calcitrando membranas & involucra rumpit. Conſpirat tamen uterus, ſeſeq; pandit: nec hic ſolum, ſed & vicinæ partes.

In partu naturali & legitimo infans caput & humeros primò exerit; quo facto, reliquæ partes non difficulter ſequuntur: ſi enim brachium, pes aut alia pars in lucem primò prodeat, partus non carebit periculo.

Tempora partus humani incerta ſunt. Conſtat tamen ante ſextum menſem, non eſſe fœtum vitalem. Septimo quidem menſe eſt vitalis, & quod.

quod ſi robuſtus ſimul ſit, in lu-
m exibit: ſi non, natura ut pluri-
um differt in nonum, decimum,
t initiū undecimi menſis. Octavo
tus infans (extra Ægyptum) non
vitalis; nam cum fruſtra ſeptimo
nſe conatus fuerit, debilitatur ve-
menter; ac proinde juſto menſe
et ad virium reparationem. Si er-
octavo prodeat, non poteſt non
bilis eſſe; non modò ex irrito ſu-
ioris menſis conatu, ſed etiam ex
tu octavi menſis.

Jaturalis partus eſt tantum maris,
fæminæ, & quidem ejuſdem ſpe-
, nimirum humanæ. Interdum ta-
n contingit caſu aliquo, aut vitio
inis, uteri &c. naſci monſtrum,
molam, de quibus alias.

ed ad natorum ſimilitudinem ve-
nus; quæ triplex à Philoſophis
Medicis ſtatuitur. Speciei nimi-
, ſexus, & effigiēi. Voco ſpeciei
litudinem, convenientiam duo-
in naturâ ſpecificâ, ut Socratis
Platonis in natura humana. Hæc

eſt à vi plaſtica non interpellatâ, aut impedita. Nam agens univocum reddit effectum in ſpecie ſibi ſimilem. Secunda eſt in ſexu; mas nimirum & fœmina. Cauſam maris vulgo tradunt robur facultatis plaſticæ, unà cum potente calore foras propellente eas partes, quas fœmina intus reconditas habet. Quod probabile non videtur; cum nulla ſit ſimilitudo partium genitalium in mare & fœmina: nam etiamſi uterus propendeat, non tamen repræſentabit penem humanum. Quid? quod multæ mulieres reperiantur viris calidiores. Probabilius judico, facultatem plaſticam, indifferenter producere marem aut fœminam; verum determinari potius ad maris generationem, quam fœminæ, aut contra, à materiâ ſubjectâ: niſi mavis, primam cauſam (quod in multis fieri conſuevit) indifferenter, nunc huius, nunc illius ſexus, fœtum producere, pro ſeminis variâ diſpoſitione. Similitudo effigiei liberorum ad parentes

(con-

nſiſtit hæc ſimilitudo in colore, &
ɔamentis membrorum ſeu figurâ).
ɪdet ex temperamento ſeminis à
entibus profecti. Intelligo hic co-
em nam figura pendet à vi for-
trice ſeu plaſticâ; quæ nunc pa-
, nunc matri fœtum ſimilem fin-
; Interdum aliò deflectit, ſi phan-
a concurrat; ſed quomodo hoc
, hîc non diſputo.

CAP. X.

De Facultate vitali, ejuſque actionibus.

Acultas vitalis eſt media quaſi
nter naturalem, & animalem:
tamen peculiare animati genus
tituit. Conjungitur in animale
naturali vi, cuius eſt perfectio:
ſanguis non nutriret, niſi perfi-
tur, & quaſi actuaretur à calore
i. Hæc eſt aliarum facultatum
& fundamentum, ex cuius in-
nitate vita hominis pendet. Hu-
des eſt cor, viſcus omnium in
ne calidiſſimum, in quo pertur-

bationes, ira, amor, metus, &c. reſident. Ejus ſitum, & ſtructuram accuratè deſcribere, hoc loco ſupervacaneum duxi. Eius flabellum eſt pulmo; quo illius calor auxilio frigidi aëris temperatur. In eo duo ſunt ſinus dexter & ſiniſter; in illo eſt purus ſanguis beneficio venæ cavæ illis implantatæ, cuius oſtiolo tres valvulæ intus ductæ prætenduntur. In eodem ſinu eſt vena arterialis, deferens à corde ad pulmones ſanguinem; cuius membranæ vel valvulę eoſdem ſpectant extrorſum. In ſiniſtro ſinu eſt ſanguis arterioſus, unà cum orificio arteriæ magnæ; cuius valvulæ extrorſum ſpectant. Eſt etiam ibidem arteria venoſa, duabus tantum valvulis introrſum vergentibus inſtructa. Sinus diſcluduntur medio ſepto, magnos habente poros, per quos tranſit ſanguis frigidior ex dextro ſinu in ſiniſtrum, elaborandus in vitalem ſpiritum. Ex quibus facile conſtabit de controverſiâ medicâ, agitatâ non minus inter Galenum & Era-

ſiſtra-

ratum, quam inter illum & Avi-
nam; an arteriæ deprimantur, &
ollantur cum corde: de quâ Le-
r, alios conſule.

Facultas iſta reſidet in cordis ſub-
ntia ad generationem ſpiritus vi-
s inſtituta. Hic conſtat ſanguine
poroſo in dextro ſinu contento,
i calidior factus & ſpirituoſior, in
um corpus motu contractionis &
atationis per arterias diſtribuitur.
ſtributionis finis, eſt incrementum
oris vitalis in ſingulis membris fi-
Nam, ut dixi, ante nativus & fi-
calor non ſufficit partium actio-
us. Cor ergo, viſcus calidiſſimum
innato calore ſuo iis nonnihil im-
tit: ergo ſpirituum generationi,
diſtributioni ſubſervit pulſus effe-
. Nam, quod attinet ad pertur-
ionum concitationem; quanquam
it in corde, pendet tamen ab ap-
itu, & imaginatione, functionibus
malibus; ſicut ex parte reſpiratio
: nam pulſus motus eſt penitus na-
alis. Ad quem tria concurrunt, Fa-

cultas, Inſtrumentum, & Vſus, ſeu finis & neceſſitas facultatem impellens. Eſt autem cordis & arteriarum actio compoſita ex contractione, & dilatatione, intercedente quiete mediâ, ad generationem vitalis ſpiritus, à facultate inſita orta. Componitur ergo ex dilatatione & contractione; quæ cum ſint contrariæ, continuari nequeunt. Neceſſe eſt ergo quietem mediam intercedere. Quies inter diaſtolen & ſyſtolen, ſupera vocatur; quæ autem eſt inter hanc & ſubſequentem diaſtolē, infera. Dum aërem ex pulmonibus per venalem arteriam, in ſiniſtrum ſinum, deducitur ad temperandum calorem, impletur cor; impletur quoque, dum ſanguinem ex vena cava, in ſinum dextrum attrahit: at in contractione, fuligines expelluntur; ſimul etiam ex ſiniſtro ſinu, ſpiritus per univerſum corpus diffunditur; qui prout augeſcit, & deficit, vis pulcifica movetur. idem facit in receſſu nativi caloris à ſuâ temperie. Huc pertinet reſpiratio-

io; quæ aut animalis eſt functio
erficitur enim ope muſculorum,
otus arbitrarii inſtrumentorum)
: media inter eam & naturalem.
ius uſus eſt temperies caloris, cor-
nſiti; ne, ſcilicet, nimium inflam-
tur, ſed temperetur appulſu frigi-
aëris. Sicut pulſus duos contra-
s habet motus, ita reſpiratio, in-
ationem & exſpirationem; illa
idus aër ad temperandum calo-
attrahitur: iſta expelluntur à
de fuligines.

Cap. XI.

De facultate Animali.

equitur tertia, & poſtrema facul-
as, animalis; principium motus,
us, & ex parte intellectionis; qua-
s ea phantaſiã, ſenſum nimirũ in-
um, ſupponit. Alioqui facultas in-
gendi, & intellectio, eiuſdẽ fun-
, nõ inſident organo, aut determi-
corporis parti: quia tamen ima-
tioni, quæ in cerebro eſt, conjun-
ur, fit ut in cerebro ſubſiſtat. Cere-
brum

brum autem principium eſt & offi-
cina ſpiritus animalis, quo ſenſus & motus univerſo corpori, mediantibus nervis, communicantur. Huc ſpectat uterque appetitus ſuperior, qui voluntas; & inferior, ſenſitivus dictus, cordi inhærens; à quo proximè excitantur perturbationes. Sentire, ſicut & intelligere, eſt cognoſcere: cognitio eſt repræſentatio rerum in potentiâ cognoſcente. Nam potentiâ, cognoſcens, ut viſus aut intellectus, fit res ipſa cognita; modo tamen ſpirituali: quemadmodum in ſpeculo videre eſt, in quo repræſentatio fit rei externæ; modo tamen intentionali. Appetitus verſatur circa proſequutionem, aut fugam; cuius objectum eſt tantum bonum: nam malum fugit, non vero appetit. Vt verbo abſolvam, facultas iſta comprehendit, ſenſitivam, intellectivam, appetitivam, & locomotivam: quarum functiones obeuntur miniſterio ſpirituum animalium

erebro genitorum. Inſtrumentum
ıervus, iſque duplex; qui à cere-
procedit, ſenſationis cauſa, mol-
eſt: qui à ſpinali medulla, (eſt
:m eiuſdem cum cerebro ſubſtan-
) durior quidem, ſed motui ap-
. A cerebro, aut eius baſi, ſeptem
a procedunt. à ſpinali medulla
inta, quæ per muſculos diſtribu-
notum efficiunt arbitrarium. Er-
ſpiritus communicantur parti-
non verò facultates, ſi propriè lo-
ıdum eſt: nam facultas eſt orga-
nſita, ut viſus oculo; ſed non po-
videre ſine ſpiritu per nervos o-
os communicato. Idem judicium
de aliis facultatibus; quarum ob-
ı, & media melius intelligentur
particulari ſingulorum ſenſuum
icatione.

)ividuntur in internos, & exter-
. hi quinque numero creduntur.
ıs, Auditus, Olfactus, Guſtus, Ta-
: de quibus tanto brevius dice-
ı, quantò accuratius à Phyſicis il-
)nſiderantur. Et primò viſus, o-
mniu

mnium nobiliſſimus, occurrit. cognoſcitur (ſicut & reliqui ſenſus) ex relatione ad objectum. Eſt autem objectum omne viſile, color, nimirum, lux, & tertium innominatum, in tenebris lucens, piſcis ſquamma &c; quod tamen ad ſuperiora non incommode reduci poteſt. Colores generantur ex elementis, non qua calidis, aut frigidis &c. ſed quà perſpicuis & opacis. Color viſum non movet niſi illuminetur: unde eius actus & forma lumen appellatur; alioqui color in tenebris exiſtit: verum tum non eſt aptus viſum movere. Ipſum lumen in Diaphano non cernitur; eſt tamen Diaphani ſeu perſpicui quà tale, forma: nam perſpicuum indifferenter ſe habet ad lumen, & tenebras; at quatenus eſt medium conveniens, eius actus eſt lumen. Lumen eſt lucis quaſi intentio. Lux eſt in corpore lucido; at propagatio eius per medium eſt lumen. Diximus jam, generari colores ex miſtione lucidi, cum opaco: ex quorum varia pro-

por-

:ione reſultant colores varii, tam
·emi, quam medii. Color imme-
:e non movet viſum, verum me-
ıte ſpecie; ſimilitudine nimirum,
repræſentatione, & ſigno forma-
m vero an lumen ſit neceſſarium
pter ſolum objectum coloratum,
ıedium, an ſolum oculum; diſpu-
r: quidam propter omnia, qui-
ı propter ſolum objectum neceſ-
ım arbitrantur.

ed transeamus ad viſionem, quo-
lo nimirum ea fiat: quam qui-
ı putant ſolâ radiorum ad obje-
ı emiſſione fieri: quidam contra
ſpecierum receptione: quidam
que modo. Ariſtotelis ſententia
judicio maximè eſt probabilis;
ſcilicet ex oculo ad objectum
edere, ſed contra objectum per
iam ſpeciem oculum immutare.
ı tamen ſpeciei receptio non eſt
ı, ſed oculus, receptâ ſpecie, (quæ
urrit per modum formę actuan-
& determinantis) promit viden-
ctum, quo objectum ſufficienter
repræ-

repræſentatur, oculuſque fit res viſa; modo tamen ſpirituali. Inſtrumentum eſt oculus, non tamen quęcunq; eius pars, (nam jam diximus, actiones fieri à parte diſſimilari, ratione alicuius ſimilaris) ſed humor cryſtallinus, ubi reſidet facultas: reliquę ſubſeruiunt tantum.

Sequitur Auditus, in quo enarrando eundem ordinem ſervabimus; hoc eſt, objectum, medium, & organum examinabimus. Sonus eſt objectum in quod facultas iſta fertur; qualitas genita ex aëre colliſo inter duo ſolida corpora. Nam ad perfectiſſimum ſonum, concurrunt duo corpora ſeſe collidentia, & quidem celeriter: tum intermedius aër fractus; cuius, ut dixi, fractionem ſequitur ſonus. Soni ad aures propagatio, non fit per lineam rectam, quemadmodum in viſu, ſed per circularē; diffunditurq; eo modo, quo circuli in aquâ ex lapilli injectione. Differentiæ ſoni maxime pendent ex corporum variâ colliſione; nam alij ſunt graves, alij acuti.

Diffe-

:runt ſonus, vox, ſermo, tan-
ı ſuperius, & inferius; quod e-
ı rebus inanimatis fit, ſonus tan-
:ſt, quod in animalibus brutis ab
ımentis reſpirationi dicatis, vox
c ea quidem inarticulata. Ve-
ſi eadem ſit articulata, ſermo e-
ɔmini proprius. Fit autem, cum
x pulmone in caput aſperæ arte-
mpulſus variè colliditur: epi-
is ſiquidem aërem impulſum
lit & tēperat; ſi enim ſubitò ex-
nuda eſſet exſufflatio, non vox.
umentum eſt lingua, cui ſubſer-
:, palatum, dentes, labia, nares.
Eadem lingua eſt guſtus inſtru-
:um: nam didicimus ex Philo-
ɔ, eandem partem variis uſibus
vire poſſe. Atque hæc de obje-
medium, eſt aqua vel aër, qui-
ommunicatur ſonus auditui. In-
ıentum eſt internum, tenuis
brana, aëre plena: non quidem
ut voluit Philoſophus, ſed ut di-
embrana cui inſidet facultas au-
di. Cum ergo receperit ſeu ſo-

num,

num, ſeu illius ſpeciem, facultas ea imbuta, promit audiendi functionem, hoc eſt audit.

Sequitur Olfactus; ſenſus in homine admodum hebes. Objectum eſt odor, qui cognoſcitur ex analogia ad ſaporem propter ſenſus & inſtrumenti imperfectionem. Quidam putant eſſe aut exhalationem, aut illi tamen conjunctam. generatur ex ſicco in humido à calore concocto: ſicut enim ſapor pendet ab humore, ita odor contra à ſiccitate. Dixi jam hunc ſenſum in nobis eſſe hebetem propter organum. Quæ cauſa eſt imponendi nomina odoribus ex ſaporibus, qui nobis multo notiores ſunt: guſtus enim humanus eſt exquiſitiſſimus. Medium non tantum eſt aër, ſed & aqua, ut in piſcibus videre eſt. Inſtrumentum, cui inhæret facultas, eſt proceſſus mammillaris, in anteriore cerebri parte, prominens.

Sequuntur Guſtus, & Tactus, qui nec medium habent, nec ſpeciem repræſentantem objectum, ſicut ſuperiores

riores ſenſus, quemadmodum experientia, philoſophiæ magiſtra, convincit. Officio ergo defungemur, ſi objectum & organum explicuerimus breviter. Guſtus objectum eſt Sapor; qualitas ſecunda, genita à calore in humido ſicco; ita tamen, ut ſuperet humidum. Et ſapor, & odor, in alimentis ſunt illecebrę quibus eorum convenientia exploratur: quanquam odor locum habeat in rebus non nutrientibus. Saporum alii extremi, alii intermedii. Illi ex ſententiâ philoſophi ſunt amarus, & dulcis: Galenus tamen, conſiderans ſaporum cauſas, alios ſubſtituit, ponticum nimirum & acutum. Intermedii ſapores ſunt ſalſus, acris, auſterus, acidus, acerbus. Inſtrumentum eſt lingua, & quidem pars interior ſeu cuſpis. Fruſtra ſunt qui aut medium internum, aut ſpeciem hic requirunt.

Tactus ſequitur; qui quanquam dignitate ſit poſtremus, neceſſitate tamen eſt primus. Hic, ut reliqui, non depoſcit peculiare organum, aut

partem, ſed fuſus eſt per univerſum corpus, ſi oſſa excipias, & cerebrum: quanquam hoc ſentire, licet obſcurè, contendant quidam. Hic non eſt multiplex, quemadmodum nonnulli tradidere, ſed ſimplex. quia in omnibus partibus eſt eadem ratio, idem modus tangendi. Sicut enim vis videndi non eſt multiplex, licet plures ſint colores, quia omnes eodem modo afficiunt viſum eumque alterant; ita de tactu judicandum. In omnibus enim partibus eodem modo fit alteratio; nimirum ſine medio, aut externo, aut interno, ab iiſdem qualitatibus primis, quarum exceſſus tantum percipiuntur. Reliqui ſenſus carent qualitatibus iis, quas percipiunt: humor enim cryſtallinus non eſt coloratus; nec auris habet in ſe ſonum; aut lingua peculiarem ſaporem: at tactus, cum ſit vitæ fundamentum, conſiſtatque in elementis convenienter temperatis, debet habere in ſe qualitates primas. quas tamen non percipit eo gradu quo in ſe habet; id

eſt,

eſt, manus calida, ut duo, (exempli cauſa) non percipit objectum eodem modo calidum; verum calidius aut frigidius. & hinc eſt, quod exceſſus tantum qualitatum primarum percipere credatur. Objectum eſt qualitas prima, ad quam exiguntur omnes ſecundæ tactiles: medium nullum; ſicut nec ſpecies; quemadmodum in oculo. Porro, hunc ſenſum, ſicut & guſtum, homo habet perfectiſſimum. & quanquam viſu, aut olfactu, ab aliis ſuperetur animalibus, tamen eadem ſuperat in hiſce duobus, propter exquiſitiſſimam membri temperiem: quę ſi corrumpatur interitum animali adfert; ſecus ac in aliis ſenſibus contingit. Inſtrumentum eſt, caro, cutis, membrana; omnis denique pars cui inſidet nervus; hic licet facultatem non ferat à cerebro, defert tamen ſpiritum animalem, ſine quo ſenſatio obiri nequit.

Commune eſt omni ſenſui à vehementi ſenſibili lædi; ut in oculo, à nimio ſplendore, videre eſt; auditu etiam

iam à ſono nimium vehementi.

Atque hæc de ſenſibus externis, ſequuntur interni: quorum numerus cognoſcitur ex operationum varietate. Vnde alii plures, alii pauciores fecere; nos duos ponimus; ſenſũ communem, & phantaſiam; ad quam revocatur memoria. Senſus communis, ita eſt comparatus ad ſenſus externos, quemadmodum centrum, ad circumferentiam; eſtque judex quaſi ſenſuum externorum. Nam oculus judicat quidem de colore, & auditus de ſono; verum non poteſt diſtinguere inter colorem & ſonum quem ignorat; & tamen nos diſtinguimus inter illa duo objecta; ergo ſenſu diſtincto à ſenſibus externis, quem vocamus communem. cuius inſtrumentum eſt cerebrum, inprimis ea pars, unde oriuntur nervi, & communicantur ſpiritus cæteris partibus, ſenſibuſque externis. Iudicat autem non de abſentibus rebus, ſed tantum præſentibus, quarum ſpecies à ſenſibus externis ad eum tanquam judicem de-

deferuntur. Verũ cum animalia bruta, abſentia etiam cognoſcant, & de præſentibus, modo aliquo, licet imperfecto diſcurrant, & ratiocinentur, ut in cane, elephanto videre eſt; imo quædam fingant, quæ in externum ſenſum nunquam incurrerunt; functiones hæ à dicta facultate fieri nequeunt. Nec tamen referendæ ſunt in intellectum, cum pariter brutis animantibus inſint. Reliquum, eſt ut à phantaſia oriantur. Hæc facultas eſt media inter intellectum, & ſenſum communem: nam, ut dixi, diſcurrit, & ratiocinatur, ſpecieſque à ſenſu communi ad ſe tranſmiſſas componit inter ſe, & verſat. In bruto eſt ſuprema facultas, in homine non item; ſed mens, cui tamen proximè & immediate ancillatur. Sedes, eſt cerebrum. Huc pertinet memoria: (nec enim eſt nova facultas) eadem enim vis, & ſpecies retinet, & retentis utitur. Verum quidem eſt memorandi actum eſſe rei prçteritę & antea cognitę repetitionem; ſed quid quæſo neceſſe

eſt ſtatuere novam facultatem diſtinctam à phantaſia? Atque hæc de ſenſibus internis, ſenſu communi & phantaſiâ, quam Medici inter principes facultates numerant.

Porro ad ſenſum communem, tum Medici tum Philoſophi referunt ſomnum, & vigilias; has tanquam habitum, illum ut tanquam privationem. Vigilare dicitur animal, cũ ſenſuum externorum functiones obit. ſicut contra ceſſatio ab huiuſmodi operatione, ſomnus eſt. Ceſſatio hic non eſt quęlibet, ſicut in veterno, & commate, diſpoſitionibus ſcilicet morboſis: ſed naturalis affectus & conſequens vigilias: earum ſiquidem tempore ſpiritus animalis conſumitur, qui ut reparetur, quieſcendum eſt animali. Cerebrum ergo, perfuſum benigno vapore, non poteſt ſenſibus externis communicare ſpiritus; (via enim obſtruitur) quod impedimentum eſt ſomnus. Quod tamen non eſt ita accipiendum, quaſi nulli prorſus ſpiritus à cerebro diffundantur: (nam vide-

videmus dormientes reſpirare; loqui, interdum ambulare,) ſed quia non tam ſufficientes, quam requiruntur in externorum ſenſuum actionibus ritè obeundis. Quod ſi phantaſia ſpecies & imagines in cerebro ſecundum quietem verſet, & conſideret; generabitur ſomnium, idque animale. Credibile admodum eſt homines in ſomnio ea maximè cogitare, quæ interdiu tractare ſolent.

Quanquam intelligendi vis, non inſideat corpori, quemadmodum ſuperiores de quibus egimus; quia tamen eius functio pendet à phantaſię, aliorumque ſenſuum miniſterio; ordo poſcit, ut eam perſtringamus leviter. Eſt autem potentia intelligendi, eadem cum mente, & ratione; nam varia habet nomina ex modo operandi. Intellectus hic patiens, (non agens, qui non intelligit) eſt ſedes omnium habituum intellectualium, ſcientiæ, artis &c. ſuprema in homine facultas: nec habet determinatum: aliquod objectum, ut oculus colo-

rem,ſed indifferenter omnia cognoſcit;materialia,immaterialia,ſubſtantias,accidentia;quanquam objectum maximè proportionatum ſit res ſenſibilis. Potentiæ ſenſitivæ à vehementi ſenſibili læduntur, non item intellectus: ſed quanto objectum eſt præſtantius & nobilius, tanto magis perficitur. Hic à primævâ origine nullam ſpeciem,aut cognitionem habet inſitam, ſed tempore miniſterio ſenſuum acquirit. Dicitur autem patiens, non quod tantum patiatur; nam intelligit, intelligere autem eſt agere; ſed quia à phantaſmatis patitur,eo modo quo viſus à calore,à quo patitur tantum. Operatio eiuſdem eſt triplex, ſimplicium apprehenſio, compoſitio, ratiocinatio ſeu diſcurſus. pro diverſa operatione,nunc vocatur ſpeculativus, nũc practicus. Intellectui huic patiẽti reſpondet agẽs; potentia animæ (nec enim eſt actus ſeparatus,ut quidam tradidêre)quæ; illuſtrando phantaſmata, agit in intellectum patientem, eo modo quo

color

color illuminatus in oculum. Comparatur à Philoſopho lumini eâdem de cauſa. Nam ſicut lumen colores actuat, efficitque ut videantur; ita intellectus agens junctus phantaſmatis, facit illa intelligibilia. Intellectui huic patienti reſpondet proprius appetitus, qui voluntas ſeu liberum arbitrium, dicitur. Appetitus, ut dixi, non cognoſcit, ſed cognitionem ſequitur; proinde objectum eſt bonum, à ratione monſtratum & propoſitum. Duæ hæ potientiæ ſunt univerſales reſpectu objecti; nec enim more aliarum facultatum determinatum ſibi poſcunt. Suntque etiam immateriales, nec organum aliquod poſcunt quia tamen voluntas pendet ab intellectu, hic verò à phantaſia; (quæ ſi lædatur, vitiatur & intellectio ut in furioſo videre eſt) fit ut per accidens domicilium poſcant cerebrum. Porrò virtutes morales, fortitudo, temperantia, aliæque huic inſunt, non appetitui ſenſitivo: cui tamen perturbationes, amor, ira, odium, in-

ſunt appetitus ſenſitivus eodem modo ſe habet ad phantaſiam, quo voluntas ad intellectum; ſedes tamen eſt cor, cui perturbationes inhærent. videmus enim eas cum motu cordis intendi & remitti. Quod enim vis concupiſcibilis dicatur reſidere in hepate, nihil eſt: nullus enim motus, aut actio animalis inde oritur, ſed à corde tantum. Porrò facultas locomotiva eſt muſculis inſita; quæ tamen non poteſt ſe expedire ſine ſpiritu animali per nervos à cerebro communicato. Quâ de cauſa cerebrum dicitur, ſedes facultatis animalis. Quod non eſt ita intelligendum, quaſi vis illa animę, ſeu facultas à cerebro per nervos communicetur: nam, ut dixi, hæc ſuo organo eſt inſita; ſed quia non exit in actum ſine ſpiritu animali, cuius vehiculum eſt nervus, cuius ut loquuntur, irradiatione, influit cerebrum in ſubjecta membra. Ad motum localem plura concurrunt: primo quidem appetitus, tanquam movens proximè facultatem

tatem motricem; verum cum facultas hæc cœca ſit, dirigitur à phantaſiâ & intellectu. Bruta enim animantia tantum habent appetitum ſenſitivum, & phantaſiam; homo præter iſta, intellectum & voluntatem. Ergo directio eſt à potentiâ cognoſcente, appetitus vero movet membra; ad quæ à cerebro confluunt ſpiritus animales, quibus inſtructa moventur in hunc, aut illum locum. Atque hæc quidem breviter de primâ Medicinę parte; quam tanto leviore brachio abſolvi, quanto magis ad Philoſophiam ſpectat.

Finis Libri primi.

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER II.

De morbis,eorumq́; Differentiis.

CAP. I.

De Morbi definitione.

INgredimur primùm Medicinam,quæ enim diximus libro ſuperiore,phyſica magis ſunt,quam medica;qua de cauſa negligentius ea tractavimus: ſequitur Pathologia; in quâ de morbis eorumq; differentiis, agetur; de rebus nimirum contra naturam; morbo ſcilicet, cauſa, & ſymptomate.ſicut in ſuperiore ea, quibus corpus humanum conſtat, complexi ſumus; quæ propterea vocantur res naturales. Contraria nata ſunt idem ſubjectum reſpicere; ita virtutes & vitia voluntatem, tanquam ſubjectum informant, è quo ſe expellunt. Sanitas, & morbus, cum ſint diſpoſitiones contrarię;idem ne-

ceſ-

ceſſariò habebunt ſubjectum: jam vero ſanitatis ſubjectum eſt corpus animatum; non humor, non ſpiritus, res inanimes: eidem ergo & morbus inerit. Sanitas eſt ea corporis conſtitutio; quâ functiones omnes, naturales, vitales, animales inculpatè obeuntur; cui cum repugnet morbus; erit neceſſariò actionis alicuius impedimentum, ſeu diſpoſitio contra naturam actionem impediens. Quod non eſt ita accipiendum, quaſi ſanitas ſit ipſa corporis inculpata functio: ſed eſt ea corporis conſtitutio à quâ actiones inculpatè procedunt: quando nimirum partes tam ſimilares, quam diſſimilares habent diſpoſitionem naturæ convenientem. Vnde organum ſanum convenienter agit: ægrum autem, aut morbidũ inconveniẽter. Sicut ſanitas non eſt ipſa actio; (nã dormientes etiamſi nihil agãt, ſani tamen ſunt,) ita morbus non eſt lęſa actio, ſed eius cauſa & principium.

Eſt autem morbus diſpoſitio animati corporis, præter naturam, per

ſe primò actionem manifeſte lædens. Dico præter naturam; ut removeatur impotentia naturalis; nemo enim dixerit oculum malè videre, ſi in tenebris non videat: aut ventriculum male concoquere, ſi lapidem in chylum non commutet: ſunt enim impotentiæ naturales àb ortu homini ſano inſitæ: idem hic eſt præter naturam, & contra naturàm. Dico animati; ut innuam morbi ſubjectum: cum enim ſanitas ſit in membro bene habente, ita contra morbus in eodem membro erit, malè tamen habente. conſtat verò membra eſſe animata, ſicut & aliæ partes ſolidæ: & quanquam humores efficiant morbos, nunquam ipſi dicuntur in ſe eos recipere, aut eorum eſſe ſubjecta. Dico manifeſtè lædens &c. ut leves in corpore diſpoſitiones removeantur: nec enim dicitur febricitare, ſi præter modum quiſpiam ludendo incaleſcat; ſi modo calor ſit in fieri, non autem in facto eſſe, alioqui ſi leves huiuſmodi diſpoſitiones haberi debent

pro morbis, introducetur ἀνπάθεια, tantopere à Galeno exploſa; omnibus ſiquidem conſtat magnam eſſe ſanitatis latitudinem, nec in indiviſibili poſitam eſſe. Dico tandem per ſe primò; ut excludamus cauſam, quę lædit actionem, ſed mediante morbo. Quanquam quidam putant differentiam poni inter læſionem eam quæ fit ex conſenſu, & quæ per eſſentiam parti ineſt. Duobus modis contingit actionem quampiam lædi; aut quia pars ledens actionem, eſt in ſe ipſa læſa, ut in febre hectica, cor: aut quia conſentit parti alicui læſæ; ſicut dolet caput ex intemperie ventriculi. Quod tribus modis contingit; aut quia communicatur illud, quod non debebat communicari, ut in dicto exemplo: aut quia non communicatur, quod debebat communicari; ut ſpina male affecta facit digiti reſolutionem, quia impeditur ſpiritus animalis, & intercipitur: ita vûlnera thoracis impediunt vocem, quia eius materia, aër, per vulnus

 effla-

efflatur, nec communicatur quod debebat communicari. Itaque quando pars ipſa in ſe eſt affecta, ſine alterius conſenſu, tum propriè morbidam eſſe & ægrotare veteres dicebant: verum ſi pars ex conſenſu prius laborans, recipiat diſpoſitionem conſtanter, tum non laborat ex conſenſu; quia curata alia parte, à quâ proceſſit, adhuc perſeverat. Morbus interdum eſt morbi cauſa; ſicut peripneumonia, phrenitis, efficiunt febrim ex propriâ naturâ recipientiū & agentium partium. Interdum ex partium connexione, & ſocietate; quomodo ventriculus per nervos vapores ad cerebrum tranſmittit. Nonnunquam ſitus partium in cauſa eſt: quomodo aſthma generatur ex cerebri excrementis. & membra ſuperiora ſuperfluos humores demittunt ad inferiora. Quid? quod membra valida exonerant ſe in debiliora, eaque præter naturam male diſponunt. Porro fruſtra Argenterius carpit Galeni definitionem morbi: putat enim eum

non

non primò lædere actionem, ſed facultatem. Quaſi vero iſta pugnent? nam lædit facultatem, tanquam forma male diſponens; ſicut intemperantia lędit voluntatem, tanquam vitioſa forma; lædit actionem quoque; ſed in genere cauſæ efficientis; efficit enim malam actionem.

CAP. II.
De Morborum diviſione.

COgnitâ morbi eſſentiâ, reliquum eſt ut eius differentias perſequamur. Quod tamen priuſquam fiat, difficultas quædam eſt removenda. Sanitas & morbus ſibi mutuò contrariantur. Ergo quot modis dicitur morbus, tot ſanitas dicetur: quod tamen falſum videtur; cum ſanitas non dividatur in alias ſpecie diſtinctas, ſicut morbus. Reſpondeo ſanitatem eodem prorſus modò dividi quo morbum; verum quia laboramus verborum penuriâ, ſpecies uſurpant generis ſui nomen. Conſiſtit enim ſanitas in conveniente diſpoſitione,

quæ

quæ multiplex exiſtit: alia enim eſt diſpoſitio cerebri ſecundùm naturam, alia hepatis, alia cordis, non tantum in qualitatibus activis, ſed & paſſivis. Idem de partium conformatione judicium eſto. Nam ſicut ſingulis ineſt ſua temperies; ita & partium figura, magnitudo, ſitus &c. Morborum differentiæ aliæ ſunt eſſentiales, deſumptæ nimirum à rei eſſentia; aliæ accidentales; quas tamen Medici ſuis uſibus accommodarunt. Cum itaque ſanitas corporis conſiſtat in bonâ partium ſimilarium temperie, organorum convenienti diſpoſitione, in numero, ſitu, figura &c. & partium utrarumque unitate naturalique conjunctione; oriuntur neceſſariò primæ morborum ſpecies, habentes differentias eſſentiales. Partium ſimilarium eſt intemperies; quę totuplex eſt, quotuplex eſt qualitas prima, alia calida, frigida, humida, ſicca; atque hæc prima eſt morbi ſpecies. Secunda eſt partium diſſimilarium mala conformatio vel compoſitio

tio; Tertia unitatis ſolutio.

Diviſionis ratio inde conſtat. Morbus omnis eſt diſpoſitio præter naturam; jam intemperies calida eſt prǽter naturam; eſt enim caloris exceſſus: ita prava compoſitio eſt præter naturam, ut ſi membrum inſigniter ſit magnum, aut parvum. idem ſtatuendum de unitatis ſolutione; quanquam ſpecies ſubjectæ non ita diſtinguantur, ſicut in ſolutione unitatis, muſculi, & nervi videre eſt. Cæterum diviſio febris in bilioſam, pituitoſam &c. eſt commoda uſibus medicis, non tamen procedit per differentias eſſentiales, ſed accidentales: nec enim variatur calor ſive ſit in pituita, ſive in ſanguine, ſive aqua. idem judicium eſto de morbo longo, & brevi. Sed ad rem.

Temperies, ſicut & intemperies, debentur parti ſimilari; cuius & eſt conditio ut totum, & pars quævis idem habeant temperamentū. quando ergo elementorum proportio eſt violata, ita ut pars depravatè agat, oritur

oritur morbus ſimilaris. Exempli cauſa; in corde ſi calor ſuperet reliquas qualitates, aut calor & ſiccitas, oritur febris: & quia ſunt quatuor temperamenta ſimplicia, & totidem compoſita, tot erunt morbi ſimilares.

Secundum genus morbi eſt mala compoſitio, eſtque quadruplex; conformationis nimirum, numeri, magnitudinis, ſitus.

Quod ad primam ſpeciem attinet, conformationem ſcilicet; ea comprehendit tres ſpecies, quarum prima eſt vitiata figura; ut ſi pars quæ ſecundum naturam recta eſſe debet, incurvetur, aut contra, ut in claudis videre eſt. Secunda eſt vitiata ſuperficies; quando ſcilicet pars quæ debebat eſſe levis, eſt aſpera, aut contra. illius exemplum eſt in faucibus ab acri catarrho obſeſſis; huius in lienteria. Tertia ſpecies eſt in cavitatibus; quando ſcilicet partes nimium aut contrahuntur, aut dilatantur. Non incommodè referri poteſt huc vitiatus color humoris aquei in oculis icte-

ictericorum.: nam lædit actionem. debebat enim oculus naturaliter tali colore deſtitui: nec audiendus eſt Valeſius aliter diſtinguens.

Secundum genus morbi organic i eſt ex nuneri vitio; quando ſcilicet pars aliqua deficit, aut redundat. Redundantia iſta non tantum eſt intelligenda in parte aliquâ integrâ, ut ſexto digito, tertio teſte: ſed etiam in parte adnaſcente organo naturali; ut polypus, lumbrici, calculi: reſpectu enim partis cui inſident, eius ſtructuram lædunt, ſuâq; præſentiâ actiones lædunt. deficit membrum in mutilato.

Tertium genus morbi organici naſcitur magnitudiuis vitio; quando pars non habet juſtam magnitudinem, ſed eſt aut juſto maior, aut minor: huc pertinent tumores partium, oedema, ſcirrus.

Poſtremum genus eſt in vitiato ſitu, cum ſcilicet membra non habent naturalem locum; ut procidentia uteri, pedis luxatio. huc pertinet membro-

brorum conſenſus, & debita connexio, quæ ſi violetur morbus erit. ut ſi labia coaleſcant &c.

Tertium morbi genus eſt ſolutio continui, communis parti tum ſimilari, tum diſſimilari: utraque enim, ut inculpatè functiones obeat, requirit partium unionem. Hoc genus continet varias ſpecies & differentias, pro partis affectæ diverſitate, & cauſarum natura. ſi enim ſubjectum conſideres, carnem; vulnus, ulcus ei tribuitur: oſſibus, fiſſura, fractura; nervis conuulſio. Sin cauſam ſpectes; eſt vulnus à re incîdente, ſecante.

Non ignoro magnum authorem addere præterea morbos formæ & materiæ: ſed fruſtra; nam materiæ morbi referuntur ad pravam compoſitionem idque facillime. Morbi formæ nulli ſunt diſtincti à morbis ſimilaribus. niſi mavis formam ſubſtantialem immediatè lædi, non læſo temperamento; quod inauditum eſt. ergo temperamento partis integro, & figura quoque, læditur actio ex

ſolo

ſolo formæ vitio; quod falſum eſt. nam ſi de homine loquimur, illius forma lędi non poteſt; eſt enim immortalis. Sed plura dicere hoc loco, ob propoſitam brevitatem non licet.

Nec ſunt ſimpliciſſima morborum genera, ex quibus conjunctis oriuntur morbi compoſiti. Variis autem modis componuntur: interdum ſimilares, cum ſimilaribus; interdum ſimilares cum morbis organicis, aut ſolutione continui. exempla ſunt obvia.

Dixi pręter differentias morborum eſſentiales, de quibus jam egi, eſſe alias accidentarias, convenientes tamen medicis uſibus; quales ſunt quæ petuntur à morborum conſequentibus, cauſis, ſubjectis, quæ omnia ſunt extra eſſentiam morbi. ac primo ratione magnitudinis (eſt autem magnitudo receſſus magnus à naturali conſtitutione, ut in ardente febre caloris immodica intentio & incrementum) magnus alius, alius parvus morbus erit; qui æſtimantur & cog-

& cognoſcuntur ex adjunctis ſymptomatis. ergo magnus morbus magna habet ſymptomata; parvus contra; quanquam in definiendâ magnitudine, non omnes conſentiant. Interdum magnus morbus dicitur qui ſuâ eſſentiâ & naturâ eſt talis, ut apoplexia: magnum enim vitæ minatur periculum. Interdum morbi magnitudo æſtimatur ex præſtantia & neceſſitate affectæ partis, ut vulnus cordis, aut jecoris. Si enim vulnus ſit in parte ignobili, eſt parvus morbus; at idem in membris prædictis magnus erit. Quid? quod morbi maligni interdum magni dicuntur, ut peſtis. A duratione (eſt autem permanentia ſeu continuatio morbi in eſſe ut loquuntur præhabito) nova oritur morborum accidentaria diviſio in longos & breves. hi cito finiuntur, ut diaria febris, peſtis: illi diutius durant, ut elephantiaſis. Si morbus ſit & brevis & magnus, dicitur acutus: cuius magna eſt varietas. Dividitur enim in peracutum, acutum

tum ſimpliciter, & ex decidentiâ acutum, ſive ἐξ μεταπτώσεως. Tum peracutus in exquiſitè talem, & minus exquiſitè: ille velociſſime movetur ac tertio nimirum aut quarto die; ut peſtis, apoplexia: hic ad ſeptimum cunctatur. Acutus ſimpliciter durat 14. dies: ſi non ſit exquiſitè acutus, ad 20. protrahitur. at acutus ex decidentiâ, vel degeneratione, ad, 40. diem extenditur. Qui vero diutius durant, longi dicuntur & chronici.

Sciendum hîc; quemadmodum in ætatibus, ita in morbis variæ ſunt mutationes, dependentes à cauſis morbificis; unde emergunt morborum tempora, principium, augmentum, ſtatus & declinatio. Quatuor hæc tempora vel ſunt univerſalia reſpectu totius morbi; vel particularia reſpectu partis alicuius in morbo; quemadmodum videre eſt in febribus intermittentibus. Principium morbi variè definiri ſolet; nos tempus vocabimus quo morbi cauſa manifeſtè

niſeſtè & ſenſibiliter lædere incipit. Augmentum; quando cauſæ vehementius agunt, morbuſque creſcere incipit, tumque natura manifeſtè reſiſtit. Status morbi (aliter in ætatibus à quibuſdam uſurpatur) quando eſt lucta vehementiſſima inter facultatem, & morbum; quo tempore vigent ſymptomata. Poſtremo eſt declinatio, in quâ morbo profligato natura victrix evadit. Poſtremum hoc tempus locum habet in ſolis morbis ſalutaribus: nam ſi lethalis ſit, nulla erit declinatio, in quâ non moriuntur ægri, ſed in augmento, aut alio tempore. Non omnes morbi habent eiuſmodi tempora; ſed illi ſoli qui non remittunt, ſed à principio ad finem continenter moventur. Quibus vero in morbis eſt aut intermiſſio, aut remiſſio, habent præter illa quatuor, totidem in ſingulis paroxiſmis tempora particularia; ut in tertiana intermittente videre eſt.

Dividitur quoque morbus in continuum & intermittentem. Ille continuo

tinuò affligit, nec intermittit. Quod ſi non modò continuo affligat,ſed etiam ſine omni remiſſione,eſt morbus continens, ut ſynochus : at ſi per intervalla & certas periodos remittat, morbus eſt ſimpliciter continuus; ut tertiana continua. Intermittens ad perfectam integritatem ſolet devenire, & intermiſſionem, ut tertiana intermittens.Itaque huiuſmodi morbi quinque habent tempora. nimirum ipſam intermiſſionem, & quatuor tempora particularia paroxiſmi, principium, augmentum &c. intermiſſio ipſa cum paroxiſmo,conſtituit periodum.

Reſpectu ſymptomatum, morbi quidam dicuntur mites,quidam maligni,quidam inter hos medii. Dividi ſolet morbus in ſalutarem,qui curari poteſt; & lethalem, qui eſt incurabilis; & in eum qui medio modo ſe habet : nam elephantiaſis, & lues venerea,ſæpè non poſſunt curari,nec tamen ſunt lethales;unde medio modo ſe habent,

Divi-

Dividitur quoque morbus ratione ſubjecti multis modis: nam alii dicuntur temperamento ſimiles, alii diſſimiles. alii morbi ſunt virorum, alii fœminarum proprii ut ſuffocatio uteri, alii puerorum, alii juvenum, alii denique ſenum. Sic morbi dicuntur univerſales, ut febris, quia totum corpus occupant; alii particulares, qui unam partem affligunt, ut polypus naſum: &c.

Reſpectu regionum & locorum differunt morbi. alii enim ſunt ſporadici, quando ſpecie diverſi eodem in loco & tempore graſſantur. alii pandemii eiuſdem nimirum generis morbi, eodem tempore & loco graſſantes. qui diuiduntur in Endemios & Epidemios. Illi ſunt vernaculi, locique vitio ſemper fiunt, ut ſtruma in Valeſiis. Hi loci vitio non fiunt, ſed alia cauſa generantur; proinde diverſas regiones ſimul infeſtant, ut peſtis. Quibus omnibus adjici poteſt diviſio morborum in veteres & novos: illos voco Græcis & imprimis

Hippo-

Hipocrati & Galeno notos, ut Apoplexiam: hos nuper natos, ut luem veneream, ſudorem Anglicum, plicam Polonicam; quibus addunt nonnulli variolas, morbillos, ſcorbutum.

CAP. III.
De Morborum Cauſis.

MOrbi cognitio & curatio haberi nequeunt, ignoratis eius cauſis quibus conſtat. qua parte Rationales Medici præſtant Empiricis: hi enim cauſâ neglectâ, ſolum morbum intuentes, non poſſunt rectè curàre. Cauſa eſt principium cuius vi effectus producitur: eſtque quadruplex; efficiens, finalis, materialis & formalis: exemplarem Peripatetici reducunt ad efficientem. Quæ porro dividi poſſunt in cauſas per ſe & per accidens. Illæ ſunt à quibus effectus ſecundum eſſentiam quam habent pendent; ut inſolatio & liberalior generoſi vini potus, ſunt cauſæ per ſe febris: hæ ſecundum eſſe quod habent non pendent à talibus cauſis, ſed

aliarum interventu faciunt, quod faciunt; quemadmodum frigus producit febrem, condenſando cutem, & impediendo fuliginum tranſpirationem. qua de cauſa ventres hyeme creduntur calidiores. Efficiens & finis ſunt externæ cauſæ; reliquæ internæ. Quod intelligendum venit de ſubſtantiis phyſicis, Nam in morbis non eſt materia ex qua, ſed in quâ, ſicut in omnibus accidentibus videre eſt. Ergo morbi materia eſt ſubjectum quod malè diſponit:hoc autem corpus animatum eſt. Diximus antea humorem, & ſpiritum non eſſe ſubjectum morbi, verum cauſam efficientem: idem enim eſt contrariorum ſubjectum; res autem inanimes non ſunt ſanæ: ergò nec ægræ dici poſſunt. Forma morbi eſt diſpoſitio illa præter naturam de quâ egimus. Accidens omne ſibi ipſi eſt forma, nec aliam habere poteſt:albedo enim non habet formam à ſeipſâ diſtinctam; ergo nec morbus, qui eſt accidens. Finis morbi nullus eſt. Nam à

natu-

natura non intenditur:eſt enim quidpiam malũ & imperfectum,proinde ſuâ naturâ non appetibile. Quod ſi Chirurgus ſecet, & urat ſanitatis cauſâ, ut maius incommodum declinetur; ſciendum uſtionem eſſe tum auxilium & remedium, non morbum. Omiſſis ergò hiſce tribus cauſarum generibus, ad efficientem veniamus. quæ ſemper intelligitur à Medicis, quando abſolutè fit cauſæ mentio.

Eſt autem efficiens cauſa, principium à quo morbus fit. Sciendum hic efficientem cauſam ſemper ſupponere ſubjectum habile;alioqui non efficeret. Vnde ſæpè videas tempore peſtis, etiamſi in loco infecto plures morentur, non omnes tamen eâ corripi, ob nullam cauſam aliam, niſi quod hic habeat ſubjectum, & corpus diſpoſitum; ille autem non.

Cauſæ efficientis multiplex eſt diviſio, eſt enim alia interna, alia externa; quæ diviſio eſt in ordine ad noſtrum corpus. illa ſiquidem eſt ex-

tra ut aër, balneum; hæc in ipſo corpore ſubſiſtit, ut cacochymia. Secundo dividitur in manifeſtam & occultam. hæc ut inveſtigetur, eget artificiali conjectura; illa ſenſibus eſt obvia & manifeſta. Celeberrima eſt diviſio cauſarum in προκαταρκτικὰς, προηγουμένας, & συνεκτικάς. Προκαταρκτικὰς quidam vocant primitivas, præincipientes, prægreſſas; dictæ ſunt à veteribus non tam morborum cauſæ, quam occaſiones: quia nunquam morbum faciunt, niſi corpus habeat diſpoſitionem pravam & morboſam: ac proinde corpora valida non afficit. Quemadmodum exercitium non ita vehemens, in corpore valido febrem non producit, at in corpore pravè affecto latentem diſpoſitionem excitat. Ergo hęc cauſa ſemper eſt evidens; ſed non reciprocantur, ita ut omnis evidens cauſa ſit procatarctica. Gladius vulneris eſt cauſa evidens, ſed non procatarctica; quia nullam ſupponit in corpore diſpoſitionem. Cauſa προηγουμένα cauſa eſt

ante

antecedens; diſpoſitio ſcilicet in corpore abdita & latens, quæ morbum præcedit. Hęc cauſa conſideratur in potentia, non autem in actu. Nec enim ea poſitâ ponitur morbus; nam tolli poteſt, ita ut non ſequatur morbus, habetque locum in morbis ut loquuntur humoralibus, ſeu ab humore pendentibus. Materia illa eſt πληθώρα & κακοχυμία; quæ diſpoſitiones ſi præcîdantur venæ ſectione, aut purgatione; morbus non generabitur. Dicitur ergo hæc cauſa antecedens; quod morbum antecedat, eumque, ſi excitetur, generare poſſit. At excitata, actuque morbum efficiens, non amplius vocatur antecedens, ſed conjuncta ſeu continens: nam, ut dixi, conſiſtit in efficiendi potentiâ. Conjuncta ſeu continens (de quâ tam moroſè diſputatur) eſt, quâ poſitâ, ponitur morbus; qua ſublata tollitur. Vt pleuritide poſita, ponitur quoque febris; eadem ablata, aufertur. Eſt ergo hęc cauſa ſemper immediata, nec in omnibus morbis habet

locum. Quis enim febris hecticæ vidit cauſam continentem? Quando audis cauſam continentem poſitam, morbum ponere, & ablatam, eundem tollere; non eſt quod putes eo modo rem eſſe comparatam, quo inter ſolem, & lucem: hæc enim dictum factum evaneſcit ſublato ſole: quod tamen hic non ſemper obtinet, quanquam interdum contingit; ut in ablatione digiti ſexti, aut calculi: ſed intelligendum eſt eâ ablatâ, brevi poſt & morbum periturum. Falluntur qui cauſam continentem morbi, cum eiuſdem formâ & eſſentiâ confundunt. nec enim dubium eſt, quin morbus habeat ſuam qualemcunque formam, & eſſentiam, quam diximus eſſe diſpoſitionem non naturalem: at de continente hac diſputatur, & ambigitur. Nam quidam putant morbos ſimilares eâ deſtitui: at diſſimilares habere: quidam putant eſſe planè commentitiam: nonnulli verò eſſe in omni morbo. Si ergo, præju- [illegible] amoto, rem eximinaris; vide-

bis

bis cauſam continentem eſſe & conjunctam. Hæc eadem ſemper eſt interna & immediata, quanquam immediata, latius patet: nam gladius eſt immediata cauſa vulneris; nec tamen eo ablato tollitur vulnus; quod in cauſa continente fieri amat. Ergo, ut paucis rem complectamur, ita habeto: cacochymia in corpore latens & non excitata, eſt cauſa tantum antecedens, excitata vero, eſt conjuncta & continens. Quæ Argenterius hîc dicit de cauſarum multitudine, putida nimis ſunt, & indigna Galeni cenſore; qualis, ſi diis placet, videri vult.

Quæ diximus de cauſis morborum, in abſtracto diximus, non, ut loquuntur, in concreto: proinde methodi ratio exigit, ut videamus in genere res eas in quibus huiuſmodi cauſarum genera inveniuntur. Ac primò quidem evidentes cauſæ, aliæ ſunt neceſſariæ, quibus carere non poſſumus: aliæ fortuitæ & contingentes, ut gladius, lapis. Illæ ſunt res non

naturales, quæ ſuâ natura nec lędunt, nec juvant: verum earum mediocritas vitam conſervat, immoderatus uſus eandem corrumpit. Suntq; numero ſex. 1. *aër.* 2. *cibus, potus.* 3. *retenta, excreta.* 4. *ſomnus, vigilia.* 5. *motus, quies.* 6. *Animi perturbationes.* Harum quædam materiam morborum ſuggerunt; ut alimenta nimis copioſa; & excrementa: cæteræ res non naturales, qualitatem, noſtris corporibus inimicam, imprimunt.

Primò *aër* magnam vim habet in alterando corpore, propter reſpirationem continuam. qui temperatus, purus, ſerenus, vitam conſervat: ſin vero ſit intemperatus, craſſus peſtilens, eandem corrumpit. Calidus enim nimis, febrim excitat, bilem auget, ſpiritus evocat. Contrariam diſpoſitionem inducit frigidus. nimium ſiccus, ſicut putredinem impedit; ita meatus obſtruit, corpuſque exſiccat. Contrarium facit aër humidus: ſin idem corrumpatur & putreſcat, peſtem, inducit, alioſque Epidemi-

demicos morbos.

Secundò *alimentum* conſiderandum venit. læditur ſanitas, non modo ex cibo, ſed etiam ex modo eum ſumendi. Si enim victus ſit nimis craſſus aut tenuis; oriuntur morbi. Ille calorem extinguit, vires obruit: hic paulatim ſolvit vitam, facultatemque debilem reddit. Ille generat plethoram, & cacochymiam, plurimorum morborum parentes: hic partium ſubſtantiam & ſpiritus conſumit. Nec tantum ciborum conſideranda eſt ſubſtantia, ſed & qualitas; nimirum ſintne calidi, an frigidi; humidi, an ſicci. Exuperans enim qualitas corpus noſtrum afficit. Cibus alieno tempore ſumptus nocet etiam; nam ſi priore non cocto, novus ſumatur, generantur cruditates. Idem de aſſumendi ordine judicandum.

Tertiò conſideranda ſunt *excreta*, & *retenta*, conſervatur optimè ſanitas, ſi retineantur quæ retineri debent; & contra expellantur, ſuo modo, & tempore, excrementa quæ re-

tineri non debent. Si ſecus fiat, generatur morbus. Ergo ſi expellatur ſanguis,qui retineri debet; vires diſſolvuntur. ſin urina, ſudor, fæces & eiuſmodi retineantur, idem uſu venit. Idem erit judicium de ſemine, & ſanguine menſtruo: nam ſi copia aut malignitatè peccent;retineri non debent.

Quartò *ſomni* & *vigiliarum* habenda eſt ratio. Somnus facit plurimum ad concoctionem alimenti,vigilia ad ejuſdem diſtributionem:ſanitas conſervatur utriuſq; uſu temperato. Ergo ſomnus nimius, crudos humores accumulat, calorem obruit: vigiliæ vires diſſipant & exhauriunt, corpus exſiccant, bilemque procreant.

Quintò *motus* & *quies* parum abeunt à naturâ ſomni, & vigiliarum. Motus temperatus ante cibum, calorem excitat,corpus roborat, ſpirituſque alacriores reddit: intemperatus vero, vires exhaurit, humores diſſipat, bilem acuit. contrarium judicium eſto de quiete & otio.

Sex-

Sextò *pathemata animi* magni ſunt momenti in omnem partem, ſive ad vitam, ſive ad mortem. Eorum enim vi ſpiritus & concitantur per corpus, & contrahuntur ad cor. Horum eſt diverſa ratio. Nam motus, triſtitia, dolor, cor obruunt: eo enim trahunt ſpiritus & ſanguinem, unde extremorum frigus, partiumq; debilitas; quod docet pulſus languidus & debilis, conjunctus interdum cum ſyncope. At gaudium & lætitia diffundunt in extrema membra calorem & ſpiritum: proinde, ſi modum excedant, ſyncopen & interdum mortem inducunt. Ira eſt conjuncta cum motu ſpirituum miſto, quo ſanguis in corde effervеſcit. Ergo ſanitatis ſtudioſus debet modum in hiſce movendis & ſedandis ponere; alioqui fiunt morborum cauſæ.

Huc etiam revocantur *contagium* & *venenum*. Illud *eſt ſeminarium vel in aëre ſparſum, vel veſtibus aliisve rebus affixum, à corpore morbido profectum, vim habens ſano corpori morbum imprimendi;*

mendi; quemadmodum in peſte, & ſcabie videre eſt. Venenum eſt *cordi humano inimica ſubſtantia, deſtruens primò facultatem vitalem*; ut in morſibus ſerpentum, aliiſque venenis cernere licet.

CAP. IV.

De Plethora, & Cacochymia.

TRanſeamus ad cauſas morborum internas. Conſtat humanum corpus continentibus, contentis, & impetum facientibus. Contenta ſunt duûm generum, naturalia, & præter naturam. Illa intelligo quæ homine ſano & optimè ſe habente inſunt; qualia ſunt humores alimentarii, (quo pertinent ſemen, lac,) & excrementitii illi qui ex materię neceſſitate conſequuntur: Nullum ſiquidem alimentum tam eſt purum, quin habeat ſua excrementa, ut in concoctionibus videre eſt. talia ſunt bilis utraque, pituita, feces, urina. Præter naturam ſunt pus, calculus, lumbrici &c. Hæc ſemper noxia ſunt, malæ-

malæque cauſę: at illa ſua natura non ſunt noxia, niſi receſſerint à naturæ legibus, tum demum ſunt morborum cauſæ. Peccant vero modis duobus; qualitate ſcilicet & quantitate. Illam voco, quando in humoribus non eſt ea diſpoſitio, quæ ſecundum naturam adeſſe debet; ut ſi humores ſunt juſto calidiores, frigidiores, craſſiores: quo pertinet eorum putredo. Hanc, quando augentur ſupra mediocritatem, aut contra infra eam ſubſiſtunt. Quibus præmiſſis *Plethoræ* & *Cacochymiæ* examen ingradiamur.

Eſt autem Plethora *redundantia æqualis & ſecundum proportionem omnium humorum, aut alioqui ſanguinis ſolius*. Iam quomodo in maſſa ſanguinis dicantur humores contineri, ante dictum eſt. Eſt vero duplex, *ad vaſa, & vires*. Plethora ad vaſa eſt, *quando ſanguis ſuâ copiâ & multitudine vaſa diſtendit & in tumorem attollit*; habetque ſemper conjunctam pulſus magnitudinem. Ad vires autem eſt,

quan-

quando vaſa ſanguine non ita turgent, tanta tamen eſt copia, ut, vires alioqui debiles, graventur & fatiſcant, percipiturque ſenſus oneris incumbentis.

Cacochymia eſt *vitioſi humoris, pituitoſi, bilioſi,* &c. ut in hydrope, ictero videre eſt, *in corpore redundantia.*

Redundat ſanguis, fitque plethora vitio (ut ita dicam) facultatis, & alimenti. Nam facultas valida, bonum alimentum, idque copioſe ſumptum optime coquit & digerit, ſanguiniſque proventum magnum facit. Huc pertinent reliquarum rerum non naturalium uſus; otium enim & vita hilaris, retentioq; conſuetæ evacuationis, multum etiam faciunt ad ſanguinis generationem. Eodem modo cacochymia fit, vitio vel facultatis & partium ſanguinem generantium, vel alioqui alimenti, & aliarum rerum non naturalium depravato uſu. Si ergo hepar, ventriculus, cor, juſto magis frigent; generabitur pituita: ſin optimè ſe habent, offeratur autem cibus juſto frigidior, cru-

dior; pituita itidem generabitur. Iam antea dixi, in Phyſicis alterationibus non ſolam eſſe cauſam efficientem conſiderandam, ſed & materialem: nemo ergo mirabitur ſi homo, alioqui bene valens, ex copioſo uſu ciborum frigidorum, incidat in cacochymiam pituitoſam. Idem judicium eſto cacochymiæ bilioſæ, & melancholiæ. At vero corrumpuntur humores & depravantur ex malignâ viſcerum intemperie: ſicut in elephantiacis videre eſt: vel ex putredine & corruptela; quando ſcilicet humores ob calorem ambientis corrumpuntur; cauſa ſiquidem putredinis eſt calor externus & corporis ambientis, evocans internum rei calorem. Vel alioqui corrumpuntur humores ex vitiato alimento & putrido, ut fungis &c. Interdum ex aëris contagio. Redundat flatus quando calor debilis vapores frigidos diſcutere nequit, verum attollit, ſed non conſumit; generaturque ex materia frigidâ, viſcida &c.

Inanitio eſt *defectus utilis & alimentarii humoris*; unde corpus extenuatur, ſpiritus diſſolvuntur. fitque à calida & ſicca temperie, rarâ texturâ, facultatis retentricis debilitate, immodicis evacuationibus, curis, vigiliis &c. Diximus in corpore contineri excrementa toto genere præter naturam, ut calculos, vermes &c. quæ omnia ſolent morbum excitare, quod omnibus eſt notum.

CAP. V.

De Morborum cauſis in ſpecie.

Quæ de morborum cauſis diximus, communia nimis ſunt, & confuſa; quæ magis intelligentur, ſi ad magis particulares morborum cauſas deſcendamus, doceamuſque morborum ſimilarium, & communium cauſas. Diximus eſſe quatuor temperamenta ſimplicia, & totidem compoſita; nam temperamentum ad pondus nunc in examen non venit; ergo totidem erunt intemperies; quę interdum ſolitariæ exiſtunt, interdum

dum cum materiâ conjunctæ, quæ quomodo gignantur, jam videamus.

Calida intemperies, vel totius corporis, vel partis alicuius, quinque potiſſimum habet cauſas. non quaſi hæ omnes ſemper concurrant, ſed quia una harũ cauſa eſt ſufficiens ad temperamentum evertendum. Sunt autem hæ, 1. *contractus rei calidæ*, 2. *motus nimius*. 3. *putredo*, 4. *obſtructio*. 5. *aſſumpta*.

Ac *primò* quidem res calida vicina aſſidue afficiens corpus, calorem inducit; ut aër ſole calefactus, mora in balneo. Neque tantum cauſæ externæ inducunt intemperiem, ſed una pars calida ſæpe agit in aliam; ut in febribus natis ex inflammatione liquet; niſi forſan huiuſmodi revocare velis ad partium putredinem. Utut ſit, conſtat unam partem calidam agere in aliam ſibi vicinam.

Secundò motus calorem auget. Nomine *motus* non tantum intelliguntur exercitia, & labores corporum; ſed & animi curæ & ſolicitudines, ira.

Motus

Motus localis per ſe non terminatur ad calorem; proinde non producit eũ per ſe, ſed per accidens; quatenus excitat ſpiritus ſopitos, eoſq; per corpus fundit; ex quorum appulſu vicinæ partes inflammantur.

Tertiò Putredo inducit intemperiem calidam, quatenus calor externus internum rei intendit & auget. Hoc modo excitantur febres putridæ. Quid? quod ſeptica medicamenta putredinem parti accerſant.

Quartò Obſtructio partium parit calorem non naturalem; ſed per accidens. Pori enim obſtructi intus cohibent calidas exſpirationes, & fuligines, unde partium & humorum calor intenditur.

Poſtremò aſſumpta, hoc eſt alimenta & medicamenta calida, idem efficiunt; ut in vino, & aromatibus videre eſt. Idem etiam fit à multis cibis.

Frigida intemperies per ſe inducitur à re frigida; per accidens autem, à calidâ. Ac primò quidem contactus

rei

rei frigidæ, ut nivis, glaciei, per ſe refrigerant. Idem de alimentis frigidis judicium eſto. Idem efficiunt inedia, evacuationes immodicæ: illa ſiquidem caloris pabulum ſubtrahit, hæ ſpiritus diſſipant. Quomodo & rara corporis textura frigus inducit. Motus item immodicus, idem eodem modo efficit. Otium nimium & ſomnus calorem torpidum & debilem efficiunt, cui ſuccedit frigus.

Intemperies ſicca inducitur ab admotis rebus ſiccis; aëre ſicco, balneis aluminoſis; ab aſſumptis tum medicamentis, tum alimentis ſiccis. Per accidens exſiccant corpus, quęcunque humores evacuant utiles; ut nimia venus, ſanguinis profuſio, & cętera huiuſmodi; ut curæ, ſolicitudines &c.

Intemperies humida fit ex aëre humido, balneo dulci, & aliis corpori admotis. aſſumpta item alimenta & medicamenta humida idem pręſtant: retentio item humorum, ocium, ſomnus, &c.

Com-

Compoſitæ diſcraſiæ compoſitas habent cauſas; quas, cum ex ſuperioribus facilè intelligere poſſit lector, tradere ſupervacuum eſt.

Intemperies compoſitæ à materia pendentes (nam ſimplices tantum tradidimus) cauſam habent humorem in corpore redundantem. Hic, ſi parti impactus eam diſtendat, generatur tumor. Huius cauſa eſt tum humorum congeſtio, tum fluxio eorundem. Cum pars quæpiam alimentum non ritè digerit, aut excrementa foras pellit, congeritur in parte humor, tumoris cauſa. Fluxio humoris, tumorem facientis, eſt ſemper ab unâ parte in aliam; quando ſcilicet pars, irritata copia vel malignitate humorum, eos in aliam propellit; quemadmodũ hepar ad inguina, cor ad alas, cerebrum ad aures.

Ad fluxionem intelligendam quatuor examinanda veniunt. 1. *pars mandans ſive fons fluxionis.* 2. *pars recipiens.* 3. *humor qui mittitur & movetur.* 4. *via per quam fit motio.*

Ergo

Ergo 1. pars (ut à primo incipiamus) ſi humorũ copia aut malignitate irritetur eos aliò amãdat. hoc modo partes nobiliores & validiores, ad ignobiles & debiles excrementa mittunt. 2. Pars recipiens eſt debilis, non potens reſiſtere influxui humorum. ad quod facit eius laxitas, & ſitus declivis. Huc revocant quidam dolorem; (nam dolor & calor vulgò trahere creduntur; quod tamen non facit per ſe; ſed irritando tantum aliorũ membrorum facultatẽ expultricem. 3. Materia quæ mittitur, non debet eſſe craſſa, ſed tenuis; craſſa enim non facile movetur. 4. Via eſt conſideranda; hoc eſt, vaſa, per quæ movetur humor, debent eſſe laxa, non anguſta. Ex quibus patet humorẽ parti impactũ (niſi inſenſibiliter tranſpiret) neceſſariò corrũpi & putreſcere; impedita enim tranſpiratione, degenerat à ſuâ naturâ, ejuſq; calor intenditur.

Tumor pro humoris varietate, multiplex eſt; nimirum ſanguineus, pituitoſus, melancholicus, bilioſus.

Phlegmone enim eſt tumor ex ſanguine ſincero, rubens renitens cum dolore. *Oedema* eſt tumor ex pituitâ, frigidus, mollis, doloris expers, laxus. Quod eſt in parte, eſt œdema; in toto vero corpore, anaſarca. *Eryſipelas* fit ex bile flavâ ſincerâ, adjunctum habens ardorem, doloremque purgentem. *Scyrrhus* eſt tumor ex ſucco melancholico ſincero, durus tamen & doloris expers. mixti humores mixtos etiam faciunt tumores.

Et hæc quidem tumorum nomina generalia & communia ſunt; cæterum in hac aut illa parte aliter nominantur. Tumor ſanguineus, ſeu phlegmone pleuræ, pleuritis dicitur; meningum cerebri, phrenitis; eiuſdem œdema lethargus, & ita deinceps. Atque hæc hactenus; tranſeamus ad cauſas morborum organicorum.

Occurrit primùm mala conformatio, quæ eſt multiplex, ut conſtabit. Vitiata figura multas habet cauſas. Nam & fit à facultate plaſticâ debi-

li,aut interpellatâ à phantaſiâ.Fit etiam vitio ſeminis & ſanguinis menſtrui. Nonnunquam obſtetricis vitio, cum parit mater. Idem faciunt cauſę externę in infantibus,& nuper natis. Ad conformationem pertinet quoque commoda partium ſuperficies ut habeat nimirum aſperitatem & lævitatem actionibus convenientem. Omnis ergò materia acris exaſperat partem, ut in catharrho videre eſt. Lævitas eſt, cum ſuperficies nimium æquatur,quod à lentis,& pinguibus humoribus fieri ſolet.Meatus vitia ſunt, dilatatio & anguſtia. Illa fit ab emollientibus alimentis, aut medicamentis: interdum etiam ab acribus & detergentibus. Sanguis ex venis effluit duobus modis.Primò per *ἀναστόμωσιν*, quando materia acris, aut alia quæpiam venam aperit. Secundò per *διαπήδησιν*,cũ humor tenuior factus tranſcolatur,per poros laxiores redditos. Quod ad vaſorum anguſtiam; ea plures habet cauſas. Medicamenta & alimenta adſtringentia

ea contrahunt. Idem fit ſi evacuetur humor contentus; tum enim coincidunt latera quaſi venarum. Quid? quod tumor præter naturam, lapis, humor viſcidus idem faciant.

Morborum organicorum ſecundum genus eſt in magnitudine, quæ præter naturam augetur, vel minuitur. Si augeatur magnitudo ex rebus naturalibus, ita ut figura conveniens ſervetur; ſignum eſt vires eſſe robuſtas, eſſeque copiam humoris alimentarii. At ſi aucta ſit ex rebus præter naturam, ſicut in tumoribus, de quibus dixi; eadem cauſa erit, quæ ipſorum tumorum. Interdum ruptis vinculis, pars in partem prolabitur; ut in enterocole; ubi concurrunt, morbus in magnitudine, & ſitu. Si enim conſideres partem tumidam, morbus eſt magnitudinis; ſi partem delapſam à ſuo loco, morbus eſt in ſitu. Minuitur juſta magnitudo, vel defectu alimenti, vel ob debilitatem facultatum, vel deniq; à cauſâ externâ, ferro, igne &c.

Mor-

Morbi in numero ſunt duplices; vel enim redundat pars, vel deficit. Redundantia interdum eſt rei præter naturam, ut polypus in naſo, calculus in renibus. Illius cauſa eſt copia materiæ utilis,cum facultatis robore. Huius cauſa, eſt excrementorum abundantia.Quod ſi quis ab ortu habeat partem naturalem redundantem,ut ſextum digitum;cauſa eſt facultatis robur; magis autem materię utilis copia.Sin ab ortu deſit mẽbrum, aut eius particula; contrariæ cauſæ talem morbum inducent; nimirum debilitas facultatis, defectus materiæ utilis unde partes generantur. Sed ſi poſt ortum hoc accidat; cauſæ erunt variæ; ſectio,uſtio,roſio &c. Poſtremò ſi partes eæ uniantur, quæ coniungi debent, aut contra, ſicut in vitiato ſitu contingit; oritur morbus organicus. Iam pars deſerit locum naturalem, ob vinculorum ruptionem, laxationem &c. ut in procidentiâ uteri,aut ſphyncteris videre eſt. Idem in articulorum luxa-

tione contingit. Sæpè vulnera, ulcera, & huiuſmodi faciunt coaleſcere, quæ coaleſcere non debent.

Vltimum morborum genus eſt ſolutio continui; quæ fit interdum à materia erodente, aut alioqui diſtendente: interdum ab aliqua re incidente, & frangente.

Quod ad cauſas facientes differentias morborum accidentales; eæ faciles ſunt. Nam morbus magnus vel parvus talem ſupponunt cauſam. Item brevis, longus, ſupponunt robur virium, copiam materiæ, eiuſque acrimoniam, aut contra &c. Idem judicium eſto de morbis malignis. tantum obſerva particulares & ſporadicos morbos habere particulares cauſas: communes autem & Epidemicos, habere etiam communem cauſam, ut aërem, cibum corruptos. Qui cum ſint neceſſarii; fit ut tales morbi indifferenter pueros, ſenes, viros & fœminas invadant.

CAP. VI.

De Symptomatis.

TRia in corpore eſſe præter naturam, morbum, cauſam, & ſymptoma, dudum diximus. Cauſa, morbum antecedit; eundē ſequitur ſymptoma, eo modo quo umbra corpus. Alio nomine ἐπιγέννημα nominatur; quaſi dicas, quidpiam morbo ſuperveniens. Eſt autem, *affectus* (propter vocabulorum inopiam dicitur) *morbum conſequens, eo modo quo umbra corpus.* Quod non eſt ita accipiendum, quaſi ſublato morbo ſtatim evaneſcat ſymptoma, (quanquam interdum hoc fiat,) ſed quod non diu perſeveret, ſublato morbo. Diſtinguendum eſt inter ſymptomata, & naturę opera; inter ſe admodum ſimilia. Si quis enim, alioqui benevalens, ſponte liberaliter purgetur, aut alioqui purgetur à medicamento, actiones hæ ſunt naturæ, non ſymptomata: quia morbum non conſequntur. Hic porro diſtinguendum inter ſymptoma-

ta, & naturalem facultatis impotentiam. Si quis enim ex liberaliori uſu porrorum & cæparum, magnam copiam bilis non naturalis generet, non eſt ſymptoma, ſed naturalis impotentia: nec enim facultas, alioqui valida, bonum ſuccum ex huiuſmodi herbis generabit. Ita ſi lapillos non coquat; non eſt ſymptoma, ſed impotentia naturalis; nec enim coctionis ullo modo ſunt capaces. Ita ſi infans nuper natus, non incedat, aut oculus, bene alioqui valens, non videat per parietem; hæc & huiuſmodi ſunt impotentiæ naturales. Quod cum non ſatis obſervaſſet Vega; valde meo quidem judicio erravit.

Symptoma omne ſequitur morbum; ſive is primariò partem afficiat, ſive per conſenſum, ſive immediatè, ſive mediante alio ſymptomate morbum ſequatur. Nihil tamen impedit, quin ſymptoma ſit alterius morbi cauſa; ut pituita conſequens, refrigeratum cerebrũ, eſt cauſa obſtructionis in pulmone. Fortaſſe concurrunt

mor-

morbus & ſymptoma; ut flavus oculi color ſymptoma eſt oculi: idem tamen reſpectu viſionis eſt morbus. Idem judicium de febribus ſymptomaticis.

Symptomata omnia revocantur ad tria capita; quorum primum eſt *actio læſa*; ſecundum eſt *excrementorum, aut alioqui contentorum vitium*: tertium eſt *qualitas aliqua in corpore mutata*; ut color: de quibus ordine agendum.

Ac primum genus eſt *actionis læſæ*. Diximus jam, actionem omnem eſſe aut vitalem, aut naturalem, aut animalem; ex qua differentia ſymptomata diſtinguuntur. Alia enim ſunt facultatis naturalis, ut cruditas: alia vitalis, ut ſyncope: alia animalis, ut ſurditas. Sin modum lædendi, aut actionem vitandi ſpectes; ſingulæ actiones tripliciter læduntur. Vitiatur actio, vel quia non fit, ut in ſurditate; vel quia diminutè, ut in tremore; vel denique depravatè, ut in convulſione: actio enim eſt vehemen-

tior, quam naturæ convenit. Huc revocatur actio quæ debitum tempus anticipat; ut in ſtranguria videre eſt. Vnde nullo negotio actionis læſæ ſymptomata colliguntur. Ac primùm abolita functio omnium actionum animalium, eſt apoplexia; abolita cogitatio, eſt extrema fatuitas; diminuta, ſtultitia: depravata, delirium. Idem de ſenſu communi, quò pertinent ſomnus & vigilia, judicandum eſt: nam carus, lethargus auferunt omnem vigiliam; diminuitur in comate; in pervigilio depravatur. Idem judicium eſto de actionibus ſenſuum externorum. Ita membri alicuius motus voluntarius abolitus, eſt paralyſis: diminutus, eſt ſtupor. depravatus, convulſio. Idem judicium eſto functionis vitalis. Facultatis naturalis ſymptomata ſunt multiplicia: ſingulę enim partes attrahunt, retinent, concoquunt, expellunt. Vnaquæque harum actionum tribus modis læditur: aut enim eſt abolita, aut diminuta, aut depravata. Ac proinde hu-

ius

ius facultatis duodecim ſunt ſymptomata: quælibet enim pars ſimilaris, quatenus nutritur, habet quatuor facultates; quarum actiones tribus modis lædi poſſunt. Verum partes illæ quæ miniſtrant aliis, & funguntur publico quaſi munere, ut ventriculus & hepar; habent iſta ſymptomata duplicata; ut in ventriculo & hepate videre eſt. Nam ventriculus non tantum reſpectu alimenti, quod ſibi privatim attrahit, ſed etiam chyli, malè attrahit; retinet, concoquit, expellit. Nec hoc tantum, ſed idem ſentit; reſpectu cuius tria oriuntur alia ſymptomata; adeò ut habeat viginti ſeptem. Reliquæ partes quæ ſibi ſerviunt reſpectu alimenti duodecim habebunt ſymptomata. Sin etiam ſentiant, ut membrana; tria alia. Sin eædem moveantur, ut muſculus; reſpectu motus tria nova habebunt ſymptomata. unde huiuſmodi partes octodecim habent. At oculus, exempli cauſa, videt; quæ actio cum lædi poſſit, & quidem tribus modis; emer-

gunt tria alia ſymptomata: habebit ergò unum & viginti duodecim quà nutritur: quà ſenſum tactus habet tria: quà movetur, totidem; quà videt, totidem etiam. Porrò quæ de affixione alimenti, eiuſdemque appetione adduntur à Valeſio ſymptomata, huc ſcitè revocantur: nam appetitio ad attractionem pertinet, affixio ad nutritionem. Nec enim verum eſt affixionem nullius facultatis functionem eſſe. Huc porrò vitia facultatis generatricis, & auctricis ſunt revocanda. Nempe & hæ facultates ſua habent ſymptomata.

Secundum genus ſymptomatum eſt qualitas ſenſibilis, habitui corporis inhęrens; quæ interdum actionem lædit, ut tinnitus aurium; interdum non lædit, ut ſimplex rubedo cutis. Idem de reliquis ſenſibus judicandum; niſi quod odores & ſapores excrementorum ad tertium genus ſint reducendi.

Tertium genus eſt in retentis, aut excretis. Obſerva obiter, ſi excremen-

mentum præter naturam in corpore ſano generetur vitio alimenti,ut calculus, lumbricus, non eſt ſymptoma; at ſi hæc ſequantur morbum,tum demum fiunt. Quæ excernuntur, aut retinentur, tribus modis dicuntur: primò ſubſtantia; ſecundò qualitate: tertiò quantitate. Ad ſubſtantiam pertinet expulſio ſanguinis laudabilis; aut retentio inutilis excrementi, ut in obſtructione renum & veſicæ videre eſt. Ad qualitatem pertinent retentorum putredo, calor, acrimonia &c. Ad quantitatem pertinet excretio,aut expulſio immodica excrementorum. exempla ſunt obvia. Huc pertinent menſium retentio, & excretio: item excretionis modus, & tempus, ſi indebito modo fiat. Hæc vulgatiſſima eſt apud Medicos ſymptomatum diſtinctio. Non nego quin excretorum retentio alio poſſit referri: nos tamen nihil innovabimus; vel eo maximè,quod hæc diviſio maximè inſerviat uſibus medicis. Symptoma omne,aut mediatè aut imme-

diatè à morbo procedit. Vitiatus corporis calor, cauſam agnoſcit humorem exuberantē: hic autem morbum ſeu facultatem læſam. Nam cauſæ ſive internæ, ſive externæ, actionem non lædent, niſi imprimendo parti pravam diſpoſitionem. Ergo ſi objectum non ſit facultati proportionatum, fruſtrabitur facultas; ut ſi manu domum non evertero, aut tremuero ſub ingenti onere, quæ tamen actiones non ſunt morbidæ: nec enim membro aliquid eſt præter naturam, ſed ſola naturalis impotentia; ut ante dictum eſt.

Finis Libri ſecundi.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER III.

De Symptomatum cauſis in ſpecie.

Capvt I.

De cauſis ſymptomatum cerebri &c.

FAcultatis animalis ſedem, & domicilium cerebrum eſſe, jam ante evicimus: ab eo ſiquidem ſenſus & motus univerſo corpori communicantur: tres quoque functiones principes, imaginatio, cogitatio, memoria in eodem perficiuntur. Supervacaneum quoque eſt repetere, tria illa ad idoneam functionem neceſſaria; ſcilicet temperiem, conformationem, unionemque partium: quibus vitiatis neceſſe eſt & actionem quoq; lędi. His itaq; intellectis, ad nobiliſſimæ huius partis morbos

(quorum plerique à ſymptomatibus denominantur) tranſeamus; initio facto à *Phrenitide* (deſipientiam ſimplicem, febrium quarundam comitem, hic omitto) *verâ*.

Quæ eſt, *delirium continuum, cum febre acutâ, ortâ ex inflammatione meningum calidâ.* Locus affectus eſt ſubſtantia cerebri, quam meninges afficiunt. Cauſa eſt intemperies calida, adjunctam habens inflammationem. Cauſa inflammationis eſt humor tenuis, bilioſus, in parte affectâ putreſcens. Quid? quod pro varietate materiæ, varietur Phrenitis. alia eſt à ſanguine bilioſo, alia à bile flavâ vel atrâ.

Melancholia eſt *deſipientia ſine febre, cum metu & triſtitiâ abſque euidente cauſâ, ab intemperie frigidâ, ſiccâ, ex vapore melancholico cerebrum occupante.*

Cauſam tradunt, intemperiem cerebri frigidam & ſiccam. Signa ex definitione conſtant. Nec enim eſt ſymptoma, ſi quis metuat imminentem ſibi calamitatem: ſicut nec ſi

quis

quis triſtetur ob jacturam rerum pretioſarum. Porro metus & triſtitia in corde ſunt affectus appetitus: quia tamen eſt ſympathia appetitui cũ facultate cogitante, & imaginante; fit ut imaginatione cerebri ſequatur affectus cordis. Eſt vero triplex. quæ vitio ſolius capitis fit, melancholia per eſſentiam dicitur: at quæ fit ob melancholiam in toto corpore redundantem; aut flatus hypochondriorum, eſt per conſenſum. De hypochõdriacâ hac diſputant artis proceres; quod tamen perſequi, inſtituti operis brevitas non permittit. Huc pertinent Lycanthropia, Cynanthropia, &c.

Mania eſt *deſipientia cum exandeſcentiâ ſine febre, à calidâ cerebri intemperie ſine tumore.* Maniaci aliter ſunt affecti quam melancholici, nec metuunt, nec triſtantur; ſed audaces, temerarii, obvia quæque raptantes.

Vertigo eſt *falſa converſionis imaginatio, unà cum læſione voluntarii motus; orta in cerebro ex vitiato motu ſpiritus* ani-

animalis. Vitiatur motus ſpirituum à flatulento ſpiritu comprimente cerebri ventriculos. In vertigine imaginatio non eſt corrupta; nam motum illum falſum eſſe, ſciunt ægri: quia tamen falſa motus ſpecies exhibetur imaginationi, eius functio depravari quoque creditur. Vapores ſpiritus irritantes & commoventes interdum ſunt in ipſo cerebro, interdum ei aliunde communicantur. Levis vertigo eſt in quâ omnia circumagi tantum videntur. Alia eſt gravior (quæ & σκοτόδινος) in quâ præter circumactionem, oculi tenebris quaſi offunduntur.

De *incubo* nihil dico; videtur enim ſomnium potius eſſe, quam morbus. Hæ ſunt depravatæ principis facultatis actiones.

Amentia ſive fatuitas eſt diminuta ratiocinatio, ſeu rationis defectus, ſine læſione tamen ſenſus & motus ab intemperie frigidâ cerebri. Fatui itaque integrum habent ſenſum & motum, quod in Apoplexia non fit.

Obli-

Oblivio eſt *abolita memoriæ functio à frigidâ cerebri intemperie orta.*

Apoplexia eſt *ſubita privatio omnium functionum animalium, tam ad ſenſum, quam motum* (excepta reſpiratione) *pertinentium, ab anguſtiâ cerebri profecta.* Morbi huius gravitas æſtimatur ex reſpiratione. Anguſtia iſtam facit obſtructio; interdum compreſſio cerebri ab inflammatione.

Epilepſia propriè eſt motus depravatus; quia tamen adjunctam habet mentis oblæſionem, huc revocari ſolet. Eſt enim *convulſio totius corporis, cum læſione mentis conjuncta, orta à maligna qualitate cerebrum infeſtante.* Reſidet quidem malignitas interdum in humore, ſæpiſſimè in vapore; unde frequentia paroxyſmorum; nam humor non tam facile diſcutitur. Ergo differt longè ab Apoplexia, in qua motus abolitus & facultas oppreſſa; quia Epilepſia eſt motus depravatus: cerebrum enim expellit maleficam cauſam. Eſt autem alia primaria;

in quâ cauſa non eſt extra cerebrum. Secundaria alia, ſive per conſenſum; in quâ vapor à parte corporis attollitur ad cerebrum. Pars mittens interdum eſt uterus, interdum ventriculi orificium eſt.

Λήθαργος, Latinis veternus, eſt *inexplebile dormiendi deſiderium, conjunctum cum mentis læſione, & febre ſymptomaticâ, ortâ à pituitâ in cerebro putreſcente.* Interdum eſt adjuncta cerebri inflammatio interdum non.

Carus, eſt *abolita functio animalis facultatis* (integra tamen manente reſpiratione) *ob anguſtiam cerebri, prohibentem exitum ſpiritui animali.* Ideoq; hic affectus eſt ſimilis Apoplexiæ: verum reſpiratio eſt illæſa, & puncti, ſentiunt qui eo laborant, nec in paralyſin deſinit.

Catalepſis, eſt *principis functionis abolitio, cum tactus & arbitrarii motus deſtructione* (ſervata tamen reſpiratione) *in quâ ægri eodem corporis habitu manent, quo erant correpti, orta à materiâ frigidâ, ſiccâ, ſpiritus animalis congelan-*

te,

te, cerebrumque tendente. Membra in hoc affectu manent rigida & immobilia. Phantaſia quoque adeò eſt vitiata, ut punctionem non percipiant ægri.

*Cataphora,*ſeu coma ſomnolentum eſt *ſomnus profundus,quem in cerebro excitat humor frigidus*; qui ſi nimium talis fuerit, conjungitur mentis ſtupor; ſin minus, mens non læditur, ſed ſenſus tantum communis. In comate vigilante ægri oculos clauſos tenent, nec tamen dormiunt, ſed variis quaſi inſomniis infeſtantur. Humori frigido (nam nunquam abeſt hic) in hoc affectu conjungitur alius calidus vigilias inducens. Hic affectus interdum habet delirium phreneticum adjunctum, & febrim, ſed ſymptomaticam. Immodico ſomno pervigilium opponitur; in quo tametſi ratio & ſenſus ſibi conſtent;tamen quia longiore tempore, quam vires ferunt;in eo perſeveramus, læditur corpus humanum. Cauſa eſt humor calidus & acer, impediens

eſt

collectionem vaporum benignorum cerebrum irrigantium; ſicut in febre ardente videre eſt.

Huc pertinet Catharrus, *fluxus humoris excrementitii præter naturam è capite in ſubjectas partes, ex intemperie frigidâ cerebri ortus.* Sicut in omni fluxione, ita hic quatuor conſiderantur, terminus à quo, ad quem, via & materia. Terminus à quo interdum eſt cerebrum, ſecundum ventriculos maximè: interdum eſt extra cranium ſub vertice, unde morbi articulares, ſi credimus Fernelio. Terminus ad quem, eſt multiplex; interdum eſt pectus, & tum ſpecialiter vocatur catharrus: interdum naſus, eſtque tum coryza: interdum fauces, diciturque raucedo: interdum nervorum initium, eſtque tum paralyſis, & ita deinceps. Catharrus pro membro quod afficit nomen commutat.

CAP.

Cap. II.

De cauſis ſymptomatum externorum ſenſuum.

EXterni ſenſus, cum facultatem membro inſitam, ut volunt Medici, non habeant, ſed à cerebro influentem; lædi poſſunt, non tantum vitio proprii inſtrumenti, ſed & cerebri; ſeu partis vim & facultatem communicantis, & nervorum, inſtrumentorum illi ſubſervientium. Ad nervos revocantur ſpiritus animales, qui ad motum & ſenſum juxta ſunt neceſſarii. Quando itaque cerebrum graviter affectum eſt, ſpiritus convenienter generare non poteſt, ſine quibus ſenſus eſſe nequit. Quando itaque ipſum cerebrum malè ſe habet, omnes ſenſus actiones habebunt læſas: at ſi cerebrum ejuſque facultates & inſtrumenta rectè ſe habeant lædi poteſt, hic vel ille ſenſus in ſpecie; at cauſa erit in proprio ſenſus læſi organo.

His

His præmiſſis initium faciemus à
nobiliſſimo ſenſu; viſu nimirum. Hu-
ius membrum & ſubjectum eſt ocu-
lus, imprimis humor cryſtallinus; re-
liqua enim, ut antea diximus, uſum
præſtant; ſicut in aliis ſenſibus patet.
Cœcitas multas habet cauſas. Nam, ut
nihil dicam de ipſo cerebro; ſi nervi
optici ob anguſtiam quampiam ſpi-
ritum non recipiant, aut humor cry-
ſtallinus nimis ſit craſſus, aut tunica
cornea ex ſupervacuo humore ad-
denſetur, aut hæ partes vulnerentur;
inducetur cœcitas. *Viſus debilis ἀμ-
βλυωπία* eſt, ex anguſtiâ nervorum op-
ticorum: ſicut gutta ſerena perfectam
eorundem anguſtiam, non admitten-
tem ſpiritum, comitatur. in hoc affe-
ctu oculi nullum apparet vitium.
Luſcioſi proxima vident, remota vero
non, ob inopiam ſpirituum. Nam
quanquam qui fluit ſpiritus clarus &
bonus eſt; paucus tamen cum ſit, hu-
iuſmodi affectum inducit. Quod ſi
ſpiritus craſſus concurrat cum tunicę
corneæ craſſitie, inducit *νυκταλωπίαν*.

Glaucoma (in quo ægri per nebulam quaſi vident) eſt humoris cryſtallini craſſities. Humor cryſtallinus ſi ſurſum deorſumque moveatur, generabitur *ſtrabiſmus* ille, quo omnia apparent duplicia. Habet hic humor & alios affectus, communes tamen ſibi cum aliis partibus; quales ſunt, intemperiei omne genus, ſolutio continui quæcunque. Excidit enim de ſede ſuâ diſſectâ araneâ tunica, & in foramine uveæ, cum aqueo coincidit. *Suffuſio* eſt humor aqueus concretus, in humore albugineo viſionem impediens, ſive inter corneam & cryſtallinum humorem. Interdum vapores aliunde ſublati, inſtante criſi, vomitu, aut ſimili evacuatione, mentiuntur ſuffuſionem. Pupillæ nimia laxatio, aut conſtrictio, lædit quoque viſum. Cornea juſto craſſior, aut alioqui alieno colore tincta, viſum lædit. Tingitur autem & craſſeſcit ab affluxu ſupervacui humoris, qui ſæpè puſtulas illic generat. Craſſities inducitur in ſenectute corneæ,

eode

eodem modo quo unguibus, qui affectus *Caligo* dicitur. Eiuſdem ruptio, & continui ſolutio, facit pupillam de loco ſuo excidere. & corneæ conjungitur tunica adnata, cui familiare eſt *pterygium*. Eſt vero excreſcentia membranoſa eiuſdem ex affluxu ſanguinis craſſioris. jam ſi inflammetur adnata, generabitur *Opthalmia*; cuius eadem eſt, & aliarum inflammationum, cauſa. *Strabiſmus*, convulſio oculorum, quâ in obliquum, ſive ad latus ita contorquentur, ut non ſit idem aſpectus utriuſque. Huius cauſa eadem eſt, quæ & aliorum ſpaſmorum: quanquam interdum & conſuetudo in pueris idem faciat. *Paralyſis oculi* eſt eiuſdem generis cum aliis reſolutionibus, de quibus alibi. Idem de *Atrophiâ* judicandum. Ἐπίφορα eſt defluxus præter naturam humoris (calidi, acris, ſalſi, interdum frigidi) è capite in oculos. Caruncula in maiore angulo ſi minuatur, oritur ῥύας: ſi augetur, eſt ἐγκανθίς. Ἀιγίλωψ eſt inflammatio in-

ter maiorem oculi angulum & nares: cuius eædem ſunt cauſæ, quæ & aliarum inflammationum.

Ad oculum palpebra quoque pertinet; cuius tumores præter naturam maximè conſiderantur *hordeolum*, & *grando*. Illud eſt tuberculum in abſceſſum degenerans. Hæc eſt tuberculum, durum mobile. ἐκτρόπιον palpebræ inverſio eſt, facta interdum à cicatrice, interdum à carneâ excreſcentia.

Atque hæc de præcipuis oculorum affectibus. progrediamur ad *auditum*, qui eodem modo læditur quo viſus.

Surditas oritur vitio cerebri; vel nervi quinti paris, interdum ob ſpirituum impuritatem, & organi diſpoſitionem malam. Ac proinde humor omnis meatum auditorium diſtendens aut obturans, ſurditatem parit. Idem faciet & ictus nimium comprimens oſſa. Hic idem affectus contingit ex pravo ſitu trium auditus oſſiculorum. Huc pertinet & inflam-

matio. Quæ de ſurditate diximus, intelligenda etiam ſunt de diminutâ auditione; quæ ad illam eſt gradus. *Obauditio*, *παρακούσις* dicta, eſt actio depravata, qua flatulentus ſpiritus, præter naturam commovens internum aërem, facit auditionem ſine externa cauſa. Spiritus iſte aut vapor, interdum deſcendit è capite, interdum contra aſcendit, & fertur impulſus ab inferioribus membris; unde per intervalla abit, & redit, variaturque pro materiæ generantis varietate; unde ſibilus, tinnitus, ſtrepitus.

Quod ad tertium ſenſum *olfactum* attinet; variis modis & hic quoque lædi poteſt. Si enim ſpiritus animalis intercludatur; aut proceſſus mammillares intemperie, imprimis frigida laborant; abolebitur functio. Idem accidet in ulcere genito in anteriore cerebri parte. Os quoque colatorium obſtructum, eundem affectum inducet. Quid? quod nares exulcerati, idem efficient. Vlcus narium graveolens, *ozæna* dicitur; quæ latè ſe diffundere

dere ſolet. Ulceribus neglectis caro adcreſcit; quæ ſi longa ſit, *polypus* à coloris varietate dicitur. ingens malum, & quod in cancrum deſinere ſolet. Putrida ulcera narium, & fædi vicinarum partium odores, olfactum depravare ſolent.

Perit & minuitur *guſtus*, non tantum vitio cerebri, & nervorum; ſed etiam ipſius linguæ; quod eiuſdem paralyſis docet. Verum ſi lingua imbuatur vitioſo aliquo humore, ut bile, quod in febribus fieri amat; depravatur guſtus: omnia, etiam dulcia, judicabit eſſe amara.

CAP. III.

De Tactus ſymptomatibus.

VEniamus ad tactum, cuius ſymptomata, dolor & voluptas, per omnem medicinam magni ſunt momenti. Omnis in capite diſpoſitio, deſcenſum ſpirituum impediens, tactum aufert, non tantum ſenſum, ſed & motum; ut in Apoplexia videre eſt. Abolitus in membro tactus, aut

etiam diminutus, caret nomine; excepto ſi in dente fiat; tumque vocatur *hæmodia*; quam ſucci acidi, interdũ etiam acres, efficere ſolent. Aboletur quoque aut minuitur, vitio non ſolùm cerebri, eiuſque inſtrumentorum inſervientium, ſed & ipſius partis & inſtrumenti; ut in gangręna videre eſt. Interdum idem nervus ſenſus, motuſque eſt inſtrumentum; in quo tamen aboleri poteſt motus, ſervato ſenſu; ſed nunquam contra: quia maior ſpirituum copia requiritur ad motum, quam ſenſum. Verum ſi alius nervus inſerviat ſenſui, alius motui; tum poteſt manere motus, ſublato ſenſu, & contra.

Huc pertinet dolor, & voluptas, quæ ut intelligantur, diſtingui debet dolor animi à corporis dolore, de quo agimus. Illum voco motum ſolius cordis triſtem, ex mali perceptione, ſine corporis lęſione. Quemadmodum ſi quis doleat mortem patris, aut alioqui triſtetur propter jacturam bonorum. ubi tamen corpori nihil

nihil accedit, nec decedit; & hic dolor non eſt cognitio. idem de voluptate judicandum. Verum quidem eſt corporis dolorem trahere ſecum & animi, ut in vulneratis videre eſt; ſed non contra; niſi forſan quis ex animi ægritudine incidat in morbum, quem comitatur dolor.

Dolor huius loci proprius, *eſt tactus depravatus, ſeu triſtis ſenſatio* (cognitio nimirum) *partium nervoſarum*, (oſſa enim & huiuſmodi partes terreſtres omni ſenſu carent) *orta ex repentinâ alteratione, aut continui ſolutione*. Objectum tactus debet eſſe illi proportionatum. Si ergò nimium ſit vehemens, ſubitò & vehementer alterabit ſenſum iſtum; ut in perfuſione manus ab aqua calidiſſima videre eſt. Quia vero frigus & calor efficaces ſunt qualitates, ſoli poſſunt dolorem inferre, ſiccitas & humiditas nequaquam; quia harum actio eſt ignava: niſi humiditas adjunctam habeat materiam diſtententem, calidam, frigidam; ubi dolor non exci-

 tatur

tatur per ſe ab humiditate. Scio quoſdam arbitrari & ſiccitatem inducere dolorem; verum intelligunt ſiccitatem illam, quæ calorem ſequitur; ut in uſtione, cui ineſſe volunt ſenſum & caloris, & ſiccitatis. Ergo alteratio ſola, vitiando temperiem, efficit dolorem. ſi enim hoc faceret ſolvendo continuum, quî fit ſolutionem iſtam à nobis non percipi? Dicunt ſolutionem continui non eſſe hic manifeſtam. credo admodum, ſed cum ſit doloris cauſa, hoc eſt efficiat triſtem ſenſationem; debebat tanquam objectum à nobis cognoſci. Iam vero ſi dolor fieret à tali ſolutione partium, debebat medicamentis unientibus & glutinantibus curari; quod tamen neutiquam fit, ſed curatur contrariâ alteratione. Dolorem quoque facit continui ſolutio manifeſta; quemadmodum in vulneribus videre eſt.

Voluptas eſt *convenientis objecti perceptio*, quæ pro natura partium ſentientium, & ſpirituum copia, maior

& mi-

& minor eſſe ſolet; ut cernere licet in partibus genitalibus, vola manus, ventriculi ore; cuius dolores naturales (nec enim omnes præter naturam) ſunt fames, & ſitis.

Tactus fundamentum eſt, ſicut vitæ, ita aliorum ſenſuum, proinde dolent hi propter læſum tactum. Verum an inſit illis dolor, & voluptas in propriis functionibus, auditione, viſione, dubitari poteſt. Sane in guſtu & olfactu videre eſt huiuſmodi dolorem: gravis enim odoris perceptio eſt triſtis, ſicut viſio rei parum convenientis: huiuſmodi tamen actiones non ſunt ſymptomata; quia non oriuntur à diſpoſitione præter naturam partem lędente. Intemperies calida & frigida ſolę dolorem faciunt; ſed ſine ullâ tenſione, aut gravitate. aliter ſe res habęt ubi materia eſt conjuncta. Huc pertinent omnium partium dolores, qui eodem ſemper modo fiunt; à ſolutione nimirum continui, vel intemperie, quæ rarò ſola perſiſtit ſine materiæ affluxu; ut in

aurium dolore, ὠταλγία dicto, patet, quem ſanguis tenuis bilioſus plerunque concitat. Eadem dentium ratio. nam quanquam dentibus nullus inſit ſenſus; (quicquid reclamet Trallianus) eorum tamen radicibus inſerti ſunt nervuli, quos calidus humor, aut alioqui aër, irritare ſolet. Non nego, quin frigida intemperies ſola, eundem dolorem paritura ſit; verum ſępiſſimè adjunctum habet ſimilem humorem.

Huc pertinet *Arthritis*, articulorum dolor, per intervalla affligens ex humoris defluxu. Articuli ſecundum omnes partes non dolent, ſed partes ſenſiles nervoſas; tendines nimirum muſculorum, membranas, cutem: ligamenta enim, cartilagines, & oſſa, ſenſu deſtituuntur. Humor itaque deſcendens, prædictas partes divellit, & diſtendit. Jam vero antea monuimus, in omni fluxione humorum quatuor eſſe conſideranda, terminus à quo, & ad quem, viam & materiam. Terminus ad quem eſt articulus affectus;

fectus; qui ſi ſit manus, vocatur χει-ράγρα; (Arthritis enim eſt communis) ſin pedis, ποδάγρα; ſin genu, γονάγρα; ſin coxendicis, ἰσχίας vocatur; reliquorum carent proprio nomine. Iſtæ partes debiles & raræ promptiſſimè materiam delatam recipiunt. Debilitantur ſæpe vitio parentum, (nam morbus eſt hæreditarius) ſępè pravus victus eundem affectum inducit. De termino à quo, ſeu parte mandante, lis non contemnenda exiſtit inter Medicos. Quidam exiſtimant eſſe pericranium; alii vero non hanc ſolam partem eſſe originem; ſed & alias præterea; ut uterum, hepar, caput. Materia dolorem efficiens ab iis qui volunt originem eſſe pericranium, eſt pituitoſus & ſeroſus humor. alii aliter philoſophantur. Nam calor, rubor, dolor, febris, aliaq; ſymptomata potius indicant bilem, aut ſanguinem. Ergo aiunt omne genus humoris, hunc affectum generare poſſe; quanquam rarò ſimplex aliquis fluat, via per quam, eſt ſpatium inter

carnem & cutem; vel alioqui ipſæ membranæ, vaſæ. Quando ergò partes mandantes irritantur, deponunt ſua excrementa in ſubjectos articulos, ex quibus generatur atrociſſimus iſte dolor. Atque hęc de dolore, quantum licuit, breviter perſtrinximus; nam alios dolores alibi commodius pertractabimus.

CAP. IV.

De Motus ſymptomatibus, eorumque cauſis.

NOn agimus hic de omni motu, ſed arbitrario, qui perficitur miniſterio muſculorum: nam motus inſitus partibus, quo convenientia attrahuntur, & ſuperflua expelluntur, non eſt huius loci. Definivimus jam ante, nullum motum aut ſenſum fieri poſſe ſine ſubſidio ſpirituum animalium, & nervorum. Symptomata ergo motus, non tantum partis affectę ſequuntur diſpoſitionem, ſed & ipſius capitis, & nervorum. Motus, ſicut & aliæ functiones, tribus modis
lædi-

læditur. vel enim aboletur, vel depravatur, vel minuitur; de quibus breviter. Eſt autem *Paralyſis, abolita functio voluntarii motus in membris, manente facultate principe integrâ* (propter apoplexiam) *producta ab humore nervos obſtruente, vel ob ipſum membrum pravè diſpoſitum*. Poſtrema verba addo, ut innuam paralyſin non ſemper habere cauſam caput, aut ſpinalem medullam. Reſolutio ani fit à ſuâ loci illius intemperie ſine damno ſpinæ, aut capitis: quia tamen plerunque mali cauſa eſt in partibus jam dictis, hinc eſt quod illæ ſolæ conſiderentur. Ergo ſi origo nervorum obſtruatur, impediaturque influxus animalis ſpiritus in muſculos & nervos, orietur affectus hic. Neque hoc tantum, ſed ſi ſpiritus in magnis cerebri vulneribus diſſipentur; idem eveniet. Verum quia omnes ſub facie partes, exceptis viſceribus, & vocis organis, nervos à ſpina accipiunt; fit, ut illic princeps cauſa exiſtat. Cerebro itaque affecto ſecundum dex-

tram aut ſiniſtram partem, non tantum eiuſdem lateris ſequitur reſolutio, ſed & eiuſdem in facie partis, cum vocis impedimento. Sin obſtructio principium ſpinæ occupet; omnes ſub facie partes reſolventur. Sin eius dimidia pars ita ſit affecta, dextra nimirum aut ſiniſtra; dimidia corporis pars reſolvetur. Verum ſolius manus paralyſis aut pedis exempli cauſa, ſupponit eam ſpinæ partem malè eſſe affectam, à quâ nervos accipit.

Stupor gradus eſt ad paralyſin; proinde eædem cauſæ, differentes tantum ſecundum magis, & minus.

Convulſio, Græcis σπασμὸς, eſt depravatus membrorum motus: cuius cauſa, & modus, in obſcuro latent. Diſtingui ſcio inter motum convulſivum, & ipſam convulſionem. illum volunt à facultate, à materiâ, vel cauſâ morbificâ irritatâ fieri; quemadmodum in morbo Herculeo videre licet: hanc eſſe ſolius morbi opus, non concurrente facultate. Quæ difficul-

ficulter intelligi poſſunt ſalvis fundamentis antea jactis: Si enim eſt deprauatus motus animalis, neceſſe eſt facultatem animæ concurrere. Diximus præterea antea, idem eſſe ſubjectum contrariorum, niſi alterum naturaliter inſit, ſanitas verò & morbus ſunt contraria, idem ergo habebunt ſubjectum, eandemque facultatem pravè, aut benè afficient. Jam vero, ſi dixeris convulſionem eſſe opus ſolius morbi, non autem facultatis irritatæ; quomodo idem erit ſubjectum; præſertim cum facultas ſine organo non agat? Quid? ſi propriè loquendum eſt, actiones ſunt organorum, facultatibus informatorũ; nam morbus non tam eſt cauſa actionis, quam vitii in actione: dicere ergo ſpaſmum fieri à ſolo morbo, non natura, perinde eſt ac ſi dicas, depravatam febricitantium coctionem fieri ab illo gradu caloris qui naturali ſupervenit; non verò naturali qui præfuit. Quod ridiculum eſt, unicus enim eſt calor; conſtans tamen gra-

dibus quibuſdam naturalibus, quibuſdam præter naturam. Eſt autem *Spaſmus, depravatus motus* (contractio ſcilicet) *& invitus muſculorum verſus originem, ortus ex eorum brevitate, inductâ à repletione & inanitione.* Et locus affectus & cauſa huius morbi, adeò controvertuntur à Medicis, ut non immeritò exclamet Averroës lib. 3. Coll. cap. 33. Nam quia convulſio adjunctum habet plerumque delirium, putant nonnulli locum affectum eſſe ipſum cerebrum. alii contra nituntur, aiuntque ſolos muſculos eſſe affectam partem; quia eorum actio læditur. Verum de cauſâ dubitatur; nam muſculorum brevitas, ſupponit aliquam in iis cauſã à quâ generatur; quam Hippocrates dicit eſſe repletionem & inanitionem. Quæ cum ſint diſpoſitiones contrariæ; non poſſunt eundem affectum producere per ſe; niſi forſan conveniant in uno tertio. ſicut in venenis videre eſt; quorum licet quædam ſint calida, quædam frigida,

da, conveniunt in malignitate. Notum eſt Galeni exemplum chordarum, quæ & à ſiccitate, & humiditate contrahuntur. Sed cauſa hæc multis diſplicet. nam motus non fit à nervo, ſed à muſculo; nervus autem defert ſpiritum, quem facultatem vocant. nec diſpoſitio ſicca aut humida ſubitò introducitur: nec ſiccitas & humiditas, qualitates paſſivæ, tam validum edunt motum. Conſtat etiam eas per ſe dolorem non inferre; qui tamen hic ingens eſt. Reſtat ergo, ut dicamus affectum excitari à malignis vaporibus, repletionẽ corporis, & inanitionem ſequentibus.

Reſpectu partium contractarum dividitur convulſio in univerſalem, & particularem. Illius exemplum eſt epilepſia, ἐμπροσθότονος, in quo curvantur muſculi ut mentum pectus contingat, corpuſque carinam repræſentet: ὀπισθότονος, cum contrahuntur muſculi poſteriores: Τέτανος, cum uterque motus concurrit, eſtq; compoſitus: utriuſque enim partis muſ-

culi ita contrahuntur, ut corpus maneat rigidum. *Particularis convulſio*, oculorũ eſt ſtrabiſmus, oris ab utrâque parte, dicitur ſpaſmus caninus.

Tremor eſt *motus membrorum depravatus, ex contrariis compoſitus, facultatis ſcilicet attollentis, & membrum ſuo pondere deprimentis*. Cauſa eſt debilitas membrorum, inducta vel oppreſſione virium vel exſolutione. Tremor hic non eſt morbus, ſi pondus longè ſit ſuprâ vires, ſed potius naturalis impotentia.

Pandiculatio eſt *dilatatio muſculorum irritatorum à vaporibus excrementitiis in carne collectis*.

Oſcitatio eſt *depravatus motus muſculorum in facie irritatorum ab vaporibus tenuibus intus collectis*.

Frigus, horror, & rigor differunt tantum ſecundum magis, & minus: (In horrore ſola cutis concutitur; in rigore vero muſculi totius corporis vibrantur: irritantur enim à re aliquâ noxia:) de quorum cauſâ ambigitur. Vulgo creditur eſſe acris materia & pun-

pungens, per partes ſenſibiles delata; quod non accipio. Demus quidem huiuſmodi materiam excitare poſſe horrorem momentaneũ; quod non nego; ſed quî poſſint horror, & rigor, qui in febribus ſunt diuturni, à materiâ calidâ excitari, non video, Materia illa acris & vellicans, inducet ne frigus? quomodo unum contrarium aliud generabit? acris enim humor eſt bilioſus & calidus. Repetendum hic ex Phyſiologiâ, calorem, inſitum partibus, non ſufficere functionibus: neceſſe itaque eſt à corde mitti uberiorem calorem per arterias. ergo ſi vapor aliquis malignus (quod fieri amat in paroxiſmis febrium intermittentium) cor, fontem caloris, impetat, non poteſt tum calorem per arterias fundere; neceſſe eſt ergò extrema corporis, & alias partes calore deſtitutas, rigere, & horrreſcere. quod eſt evidentiſſimum in naſo, digito, pede, qui primò omnium tentantur. Tam diu autem durat iſte motus depravatus, quamdiu impe-

impetitur cor; at ubi liberatum fuerit conſumptis vaporibus, redeunt membra ad priſtinam naturam. ſufficitur enim illis abunde calor. Non itaque eſt neceſſe calorem recurrere à membris ad cor; ſed contra veriſimilius eſt cor malè affectum non tranſmittere.

Sternutatio, eſt *vehemens efflatio per nares cum ſono à facultate cerebri, irritatâ à materiâ vel vapore pungente*. Ad iſtum motum concurrunt muſculi thoracis.

Oſcitatio, pandiculatio, ſternutatio, non ſunt morbi effectus, ſed naturæ: in ſanis enim eveniunt, eodem modo quo naturalis fæcum aut urinæ excretio. *Laßitudo* non incommode & huc revocari poteſt; quæ tamen non eſt morbus, ſed diſpoſitio morboſa. Laſſitudo alia eſt *tenſiva*, (non loquor de eâ quæ exercitium conſequitur) in quâ corpus intenditur: quam humores per muſculos fuſi producunt; eſtque ſignum plethoræ. Alia eſt *ulceroſa*, in quâ ægri punctio-

ctiones ſentiunt, & ab humoribus excitatur; eſtque cacochymiæ ſignum. Ex hiſce duabus generatur laſſitudo phlegmonides, in qua præterea muſculi quaſi elevantur: in hac ergo ſanguis eſt & pravus, & multus. Huc pertinet ea laſſitudo quæ contundens dicitur, ὀστοκόπον vocant; in quâ oſſa dolere, & quaſi frangi videntur. Omnibus hiſce laſſitudinibus, eſt communis movendi impotentia, conjuncta cum ſenſus triſtitiâ.

Cap. V.

De Symptomatibus vocis, loquelæ, reſpirationis.

Ad ſermonem & vocem articulatam formandam, multa concurrunt. Requiritur enim ſpiritus animalis; quæ ſi deficiat; (ut in apoplexia & ſyncope videre eſt,) non edetur vox. Idem fit in linguæ paralyſi. Brevitas nimia linguæ idem efficit; ſicut & nimia magnitudo. Huc revocatur linguæ convulſio. Ad effectum producendum perfectum, re-

quiritur concurſus omnium cauſarum; ad malum verò unius defectus ſufficit; ſicut hic contingit. Quælibet enim cauſarum ſupra memoratarum, ſufficiunt voci impediendæ. Hæ eędem cauſæ; minores, tamen efficiunt vocem debilem. Idem fit cum malè eſt partibus miniſtrantibus; ut in polypo,coryza,eroſo palato videre eſt. Uſus columellæ eſt non tantum vocem inſtar plectri muſici, ſed & frigidum aërem temperare. qui impeditur, ſi aut nimis fit magna ab humore diſtendente, & inflammante; aut alioqui parva; quod in lue venereâ contingit.

Angina eſt *reſpirandi deglutiendiq; difficultas & impotentia, ex inflammatione muſculorum gutturi faucibuſque miniſtrantium; comitem habens febrem continuam*. Læditur reſpiratio non tantum vitio proprio membrorum, ut in anginâ,ſed per aliarum partium conſenſum, ut poſtea conſtabit.

Aſthma eſt *reſpiratio crebra cum anhelatione & tuſſi ſine febre, orta à pituitâ craſſâ*

craſſâ pulmonis bronchios farciente. idem facit tuberculum.

Quod ſi obſtructio ſit nimia, erit *Orthopnæa*; in qua niſi erecta cervice, reſpirare nequeunt. Quod ſi vires ſint admodum debiles, reſpiratio evadit ſublimis; in quâ per nares fit exſufflatio. Aufertur respiratio in *ἀπνοίᾳ*; quam apoplexia, ſyncope & hyſterica paſſio inferunt, ob cauſas tamen diverſas. nam in primâ deſideratur ſpiritus animalis; in reliquis vitalis, animalis materia.

Tuſſis eſt *vehemens efflatio cum ſtrepitu, per guttur erumpens, à facultate expultrice, à cauſâ morbificâ irritâ.* Locus affectus eſt pulmo. Cauſa irritans eſt multiplex; fumus, humores acres, viſcidi interdum &c. Humor nimium tenuis non expellitur, quia impulſum thoracis ſubterfugit; nimium craſſus idem facit; arctè enim adhæret pulmonibus, quod ergò expellitur, mediæ debet eſſe conſiſtentiæ.

Verum reſpiratio non læditur tantum

tum vitio pulmonis, ſed & pectoris, quod quomodo fiat videamus. Ergo ſi pleura inflammetur, impedietur reſpiratio. Inflammatio iſta vocatur *pleuritis*. Eſt vero *lateris dolor punctorius, cum febre acutâ, dyſpnæa pulſu duro, inæquali, crebro, tuſſi vehementi, ortâ ex inflammatione pleuræ*, mediaſtinum inflammari ſolet, ſed raro. Generatur inflammatio hîc, quemadmodum & in aliis partibus, ex materiâ tranſmiſſâ à parte validâ, ad debilem. Materia iſta plerumque eſt ſanguis billioſus, raro pituitoſus aut melancholicus. Idem ſanguis ſi incidat in pulmones, efficiet peripneumoniam, inflammationem pulmonum; cui adjungitur reſpirandi difficultas, gravitas ſine dolore, febris continua, (omnes ſymptomaticæ, quales ſunt quæ inflammationes partium ſequuntur, continuæ ſunt) tuſſis vehemens, rubor faciei &c. Pulſus hîc non eſt durus, ſed mollis & undoſus.

Empyema eſt *collectio puris in thoracis ca-*

cis capacitate, reſpirandi difficultatem inducens, cum tuſſi, & ſputo purulento, orta ex abſceſſu. Sequitur peripneumoniam & pleuritidem; ſanguine nimirum in pus converſo, & rupto abſceſſu.

Tabes eſt *conſumptio totius corporis, cum febre lentâ, impeditâ reſpiratione, tuſſi, ſputo, orta ex pulmonis ulcere.* Pus enim in thorace collectum, ſi intra quadraginta dies non expurgetur; erodit pulmonem, & hanc, de quâ agimus, tabem producit.

Cap. VI.

De Cordis ſymptomatibus & cauſis.

DIctum eſt non ſemel, caloris domicilium eſſe cor; cui incumbit, generatio, conſervatio, diſtributio caloris ſive ſpiritus vitalis. Quæ functiones, quanquam vivo homine penitus tolli non poſſint, ſenſus tamen judicio videntur aboleri; ut in *Syncope* videre licet. *Eſt* autem, *repentinus viriũ lapſus* (nam ſenſim omnis mag-

nus morbus vires carpit) *à debilitate facultatis orta, quæ, ob cauſam maleficam, ſpiritus non communicat cæteris partibus.* Debilitatis cauſa eſt multiplex; ſed nulla tam familiaris, quam malignus vapor aſcendens ab utero, ut in paſſione hyſterica; interdum â ventriculo, inprimis ſuperiore orificio, quod eſt acutiſſimi ſenſus. Debilitatur etiam facultas à ſpirituum diſſipatione, ut in immodico gaudio, interdũ ſuffocatione, ut in metu, quod tamen raro contingit. Huc pertinent λειποθυμία, λειποψυχία, ἔκλυσις; quæ aut non differunt, aut ſecundum magis & minus tántum. Motus cordis depravatus, ſeu inordinatus, eſt *palpitatio*, (nam tremor motus arbitrarius impropriè illi tribuitur) quæ eſt *motus cordis depravatus, conſtans dilatatione & conſtrictione, ortus à vapore craſſo, facultatem vitalem irritante.* Motus iſte, ſi multis credimus, arteriis non communicatur; non erit ergo depravata pulſatio vero palpitatio, ſed illegitima.

Nul-

Nullus morbus familiarior eſt cordi, quam intemperies calida, quam *febrem* vocant; de qua paucis agendum. Quod fiet initio ſumpto à definitione; eſt enim, *intemperies calida cordis, actiones eius manifeſtè lædens*. Dico *intemperiem*; quia calori cordis naturali adduntur alii gradus præter naturam; unde Galenus vocavit calorem nativum, in igneum converſum. Ridiculum eſt, quod quidam dicunt, febrem eſſe ſolum illum calorem adventitium, & ſuperadditum. Nam revera hic ſolus non manifeſtè læderet actionem, niſi conjungeretur naturali; nec eſſet calida intemperies, ſed potius frigida. jam vero accidentarium eſt quod calor diffundatur mediante ſpiritu per reliqua membra; nam etiamſi id non fieret, (ut initiis paroxiſmorum) homo tamen febricitare propter ſolam cordis intemperiem. Locus affectus eſt *cor ſecundum ſubſtantiam*; ſpiritus enim, & humores cauſa ſunt potius, quam ſubjectum. Jam, quanquam aliûs

alîus partis temperies calidior fiat; non erit prius febris, quam cordi cõmunicetur, ut in Phrenitide, Pleuritide videre eſt. Calor in corde accenſus diffunditur per reliquum corpus, ſi non impediatur; impeditur autem in lypiria, acceſſionibus intermittentium, & Epialâ ex parte. Quęcunq; cauſę alia membra calefaciunt, eædem & cor accendent. talia ſunt illa quinq; ſupra commemorata, motus, contactus rei calidæ, ſuppreſſio fuliginum &c.

Febris ſymptomata ſunt pulſus & reſpirationis mutatio, ſitis, vigiliæ, dolor capitis, cibi faſtidium &c.

Dividitur febris in *ſimplicem*, & *compoſitam*. In illa ſimilis eſt caloris forma; in hac non. Diviſio febris ſimplicis in *Ephemeram*, *Synochum*, & *Hecticam*, non tam eſt ſumpta à ſubjecto, quàm cauſa inflammante, ſi hecticam excipias; nam revera res inanimatæ, ſpiritus & humor, non ſunt ſubjectum. Tres ergo iſtæ ſunt in eâdem cordis ſubſtantiâ, differentes tantum ſecun-

ſecundum calorem, magis aut minus radicatum.

Dividitur febris in *putridam*, & *non putridam*, qualis eſt *nuda diaria*, aut *diaria extenſiva*. *Putrida* eſt *continua*, vel *intermittens*. In illâ humores putreſcunt in vaſis, venis ſcilicet & arteriis; quæ ad infebricitationem non ſolet pervenire. In hac humor eſt extra vaſa; in habitu nimirum corporis, ſi antiquis creditur; aut potius continetur in primâ corporis regione, circa hepar, ventriculum &c. quæ ad infebricitationem ſolet devenire. *Continua putrida* (nam non putrida ad diariam revocatur) eſt duplex. Alia enim eſt, quæ putredinem ſine remiſſione cordi impertit; ut *ſynochus putrida*, & *cauſus*. Aliæ non ſemper putredinem impertiunt, ſed remittunt ſubinde; ut quę ſimpliciter dicuntur continuæ, quo pertinet tertiana continua. *Intermittens febris* pro conditione humoris peccantis, eſt vel *tertiana*, vel *quotidiana*, vel *quartana*. In primâ, cauſa eſt bilis; in ſecundâ,

 pitui-

pituita;in tertiâ,melancholiâ. In primâ,eſt acceſſio tertio quoque die; in ſecundâ, quotidie fit exacerbatio; in poſtremâ, quarto die. Huc pertinent febres quintanæ, ſextanæ, &c.

Celebris eſt febrium diviſio in *eſſentiales*, & *ſymptomaticas*. In illis ſubſtantia cordis eſt habitualiter, ut ita dicam, malè diſpoſita; proinde ſublatâ cauſâ conjunctâ perſeverant. In his cor habitualiter non calet: proinde ſublatâ cauſâ continente ſeu conjunctâ, dictum factum evaneſcunt; ut in Peripneumoniâ, Pleuritide videre eſt. Proinde ſi inflammatio alicuius viſceris, ut cerebri, habeat corpus diſpoſitum ad febrim; febris conſequens non eſt ſymptomatica;conſequens nimirum inflammationem: nam etiamſi nulla fuiſſet inflammatio antecedens,genita fuiſſet febris. Sed ſi partibus optimè diſpoſitis ſuperveniat febris ex viſceris inflammatione; talis febris ex ſymptomatica;quæ ſublata cauſa, dictum factum tollitur, quod genus febris abſo-

abſolutè non dicebatur morbus à maioribus, ſed febris accidens.

Omnis febris, ex motione cauſarum morbificarum, dividitur in quatuor tempora; principium, augmentum, ſtatum, declinationem; de quibus ſupra.

Putreſcunt humores in corpore, quomodo & alibi; à calore nimirum ambientis. ambientis nomine intelligendus venit omnis calor, qui parti non eſt naturalis. Quando ergo ſpiracula cutis & pori obſtruuntur, fuligines, intus contenti, evocant internum partis, aut humoris calorem; in quâ evocatione eſſentia putredinis eſt poſita. ſolvitur enim unio humidi cum ſicco. Quod fætor credatur ſignum omnis putredinis; non eſt admittendum; multa enim putreſcunt ſine fætore; & contra multa fætent ſine putredine; ut in caſtoreo, aſſâ fętidâ cernere licet. Sicca cordis intemperies ſine calore, eſt *Maraſmus*.

CAP. VII.
De Morbis ventriculi & inteſtinorum.

VEntriculus, corporis culina, non tantum habet functiones ſibi inſervientes; ſed & alias publicas toti corpori miniſtrantes; ut in generatione chyli communis alimenti videre eſt. Eâ de cauſâ appetitum habet, quam animalem vocant; cuius triſtis ſenſatio eſt fames; ut ante dictum. Conflictatur ſæpe non tantum cum morbis ſimilaribus, ſed & diſſimilaribus; nec non ſolutione continui, morbo communi. Corpus humanum, diſſolutioni obnoxium, eget continuâ inſtauratione per cibum & potum. Stimulus autem appetitus eſt fames & ſitis, hæc in faucibus; illa in ventriculi orificio ſuperiore reſidet. Sublatâ fame, tollitur appetitus, ut poſtea conſtabit: proinde de ſymptomatis appetitum conſequentibus, agemus primò. Depravatur tribus modis, ſicut aliæ functiones; nam abo-

aboletur, diminuitur, vel depravatur.

Abolita appetentia (ἀνορεξία Græcis) *cibi*, id eſt, calidi, ſicci, eſt ex defectu ſuctionis in orificio ventriculi. Non ſugit autem; quia vis & facultas eſt abolita ab intemperie calidâ; ut in febribus; vel quia cerebrum læſum non impertit ſpiritum animalem; ut in Apoplexiâ, ſimilibuſque affectibus evidens eſt. Ab his cauſis, debilioribus tamen, oritur diminuta appetentia.

Contraria ventriculi diſpoſitio, eſt *fames inexpleta*; immodica ſcilicet ciborum appetentia; quam nimia ventriculi ſuctio excitat. Quæcunque os ventriculi nimium conſtringunt, & corrugant, appetitum ſtimulant; ut intemperies frigida, quæ raro eſt in ventriculo ſola; ſed ſæpè comitem habet melancholiam, aut pituitam acidam, os ventriculi infeſtantem. Huius generis eſt *Caninus appetitus*; inexplebilis ciborum appetentia cum vomitu, excitata à materiâ acidâ cardiam oblimente. βούλιμος eſt inex-

plebile ciborum deſiderium, ſine vomitu tamen; genitum ab iiſdem cauſis. Hic in principio appetentia eſt aucta, verum paulatim minuitur.

Depravatur appetentia in *Pica*; quæ eſt alimenti non naturalis (carbonis, calcis) deſiderium. Fit à ſuccis pravis ventriculi tunicis impactis. quanquam in tali affectu non videtur omnino ſana facultas princeps. Morbus familiaris gravidis, tribus potiſſimum menſibus primis: quanquanquam viri non omnino ab eo ſint liberi, ut in elephantiacis patet.

Appetentia ſitis, eodem modo vitiatur. Nam & aboletur, ſi fauces ſint imbutæ pituitâ; ſæpe videas febricitantes non ſitire, ob nullam aliam cauſam, niſi quod amygdalæ copioſâ pituitâ ſint perfuſæ. Inducetur idem affectus, ſi cerebrum laboret; ſicut ante diximus.

Si faucium humiditas (errant, qui putant ſitim eſſe in ventriculi orificio) conſumatur ab intemperie calidâ & ſiccâ; inducetur *ſitis inexplebilis*; immo-

immodica cupiditas frigidi & humidi, orta à triſti ſuctione faucium, ex defectu propriæ humiditatis.

Ventriculus nunquam cibum concoquet, niſi arctè complectatur. proinde ſi ventriculus cibum non contineat, generantur fluctuationes cum ſonitu, ubi ventriculus cibũ à ſe propellit in hanc, aut illam partem. Cauſa eſt intemperies admodum frigida: nam minus frigida excitat flatum. magnus calor flatuum materiam diſcutit; debilis excitat quidem, ſed non conſumit. Hic eadem functio diminuitur à minoribus cauſis. Depravata retentio hic non adeò eſt conſpicua; in eâ quædam palpitatio & tremor deprehenditur; ſed affectus rarus eſt.

Ἀπεψία eſt *abolita alimentorum in ventriculo concoctio, ab intemperie frigidâ.* Frigidâ dico; nam calida depravat magis, quam abolet. Idem fiet, ſi retentrix vis debilitetur, aut aboleatur; ita ut cibus juſto tempore non contineatur. Quod ſi plus cibi potuſque ſumatur, quam natura re-

gere poteſt, idem affectus inducetur. Si cauſæ memoratę leviores fuerint, efficient βραδυπεψίαν in qua cibus non ſufficienter mutatur. Δυσπεψία eſt depravata concoctio; corruptio nimirum ciborũ in alienam ſubſtantiam; nidoroſam ſcilicet, interdum acidam. Nidoroſam efficit intemperies calida; aridam frigida; niſi vitium ſit in alimento.

Chylus concoctus expelli debet. quæ etiam functio tripliciter lęditur. *Abolita & diminuta expulſio* rari ſunt affectus; qui tamen oriuntur ab intemperie frigidâ &c. *Depravata expulſio* familiare ſymptoma, ubi ventriculus expellit, vel quomodo non oportebat, vel quale, vel quantum. Cauſa eſt facultas irritata, quod quomodo fiat, videamus.

Vomitus alius naturalis de quo non loquor; nec enim fit à morbo, nec vires deiicit, alius ſymptomaticus, morbi opus; eſtque *depravatus motus ventriculi irritati, quo cibus in ventriculi capacitate contentus manifeſtè & ſenſibiliter*

biliter expellitur per os. In hoc affectu orificium ventriculi non eſt temperatum; alioqui non tam facile irritaretur. multum facit ciborum copia, aut aliena qualitas, excrementorum proventus &c. Gradus ad vomitum eſt *nauſea*; habet enim eaſdem cauſas, ſed leviores: in qua nihil expellitur, adeſt tantum inane vomendi deſiderium & conatus. Huc pertinet morbus, *cholera* dictus; motus depravatus ventriculi expellentis per utrumque os materiam contriſtantem. hæc eſt bilis omne genus in ventriculo ex vitiato alimento genitum. Eſt alia cholera, ſicca ſeu notha, (nam prior eſt humida) in quâ nihil expellitur: acer enim & flatulentus ſpiritus, dolorem ventriculi cum inflammatione excitat.

Singultus perperam ad convulſiones revocatur; eſt enim affectio ventriculi, non muſculi. Eſt vero *depravatus motus cum ſono, à materiâ tunicis ventriculi impacta, & facultatem irritante.* Fibræ hic contrahuntur & ten-

duntur ad expellendum impedimentum.

Ventriculum excipiunt inteſtina, quæ omni genere morborum infeſtantur, intemperie, vitiatâ compoſitione, & ſolutione continui. Ad vitium compoſitionis pertinent *lumbrici*, tanquam partes quædam adhærentes inteſtinis, unde conſtituunt morbum in numero aucto. Sunt verò animalia toto genere præter naturam, genita in inteſtinis ex putri materiâ, lædentia functiones. Corporis totius ſentina ſunt inteſtina, non ergo mirum excrementa illic congeſta converti in huiuſmodi vermiculos. Idem enim videmus, non tantum in aliis corporis partibus, ſed & in ſterquiliniis, in quibus ex putreſcente materiâ generantur. Nam in ventriculo propter concoctionem & calorem generari nequeunt; ſi inveniatur ab inteſtinis iſthuc repſerunt. Triplex eſt horum genus, ſunt enim quidam rotundi, quidam lati, quidam & rotundi; ἀσκαρίδες dicti, in inte-

inteſtino recto geniti. generantur ex pituitâ craſſâ putreſcente: amara & acida, qualia ſunt bilis & melancholia, extingunt potius, quam generant. De modo generationis, & cauſa principali, viderint Philoſophi. Porro nullum eſt functionis genus, quod ab lumbricis non lædatur. vitiantur inteſtina ex prava eorum ſitu; ſi quando nimirum ſuo loco moveantur, deſcendantque ad ſcrotum, inguen &c.

Colica eſt *triſtis tactus ſeu ſenſus inteſtinorum craſſorum à cauſâ violentâ.* Cauſa hęc raro eſt intemperies nuda; ſæpe eſt materia diſcendens, ut pituita craſſa; interdum ſpiritus diſcendens, exitu carena: ſi fiat ab inflammatione, comitem habet acutiſſimam febrem & vomitum bilioſum.

Volvulus, εἰλεὸς & χορδάψος eſt *tenuium inteſtinorum* (imprimis ilei unde nomen Græcum) *dolor, cum turpi, vehementique vomitu, ventris tumore incitans ea ad expulſionem per os, ortus ex materiâ acri, interdum inflammatione.*

tione. Hic inferiora inteſtina ſunt obſtructa, interdum ob inflammationem, & fæces. qui etiamſi libera ſint, tamen quia acrimoniam humorum ferre nequeunt, motu epiſtaltico contrahuntur verſus ſuperiora, tandemque ipſas fæces ore excernunt.

Expulſio inteſtinorum naturalis eſt per podicem: quæ tamen labefactatur tribus modis, ſicut aliæ functiones. Conſtat nullam deiectionem fieri, niſi facultas expultrix irritetur. ergo ſi excrementa ſint pauca, nec facultatem irritantia, aut alioqui ſint his conditionibus prædita, ſenſus tamen aut diminutus, aut abolitus ſit, ut in apoplexia, non erit dejectio. Fæces itaque ut facultatem irritent, debent perfuſæ eſſe bile flavâ; ob cuius defectum tarda erit dejectio.

Porro fæces copioſæ aut paucæ æſtimantur ex aſſumptis alimentis; niſi forſan alimenta ſint planè excrementitia. *Diarrhæa* eſt *crebra dejectio humorum excrementitiorum, nata à facultate expultrice irritata.* Irritationem facit

facit non tantum copia,ſed & excrementorum qualitas. Morboſa hæc diarrhæa ſupponit ſemper pravam diſpoſitionem & morbum lædentem vires,in quâ non expelluntur quę debebant & qualia,ſed cruda,& vitioſa, cum moleſtiâ. Multiplex eſt, pro varietate materiæ; unde alia bilioſa, alia Melancholica eſt.Pars mandans, interdum eſt ventriculus : ſæpiſſimè verò totum corpus. Huc pertinet hecticorum fluxus colliquativus,in quo partium ſubſtantia & pinguedo à calore diſſolvitur.

Lienteria,partim huc pertinet,partim ad ventriculum; idem de *paſſione cæliacâ* judicandum. Lienteriam vocant *celerem ciborum non tranſmutatorum per alvum dejectionem*, quam efficit facultas retentrix ventriculi, plane abolita. aboletur ab intemperie frigidâ, humidâ, pituitâ, &c. Quidam putant expultricem, irritatam ab acri materiâ, idem efficere. In hac dejectione cibus non alteratus expellitur. verum ſi expellatur, ſed ali-

quo

quo modo coctus & alteratus, fiet Cœliaca paſſio, ſolâ magnitudine à Lienteriâ differens.

Dyſenteria proprie dicta (nam aliter ſumi, non ignoro) eſt *deiectio cruenta, cum torminibus ventris*; quam inteſtinorum ulcus facit. Humor inſigniter acer, ut bilis, pituita ſalſa, rodit ſæpe inteſtina, eaque exulcerat. Pars mandans, non eſt certum aliquod membrum. Affectus hic quibuſdam quaſi gradibus incedit. humor enim primò inteſtinorum mucum, vel pinguedinem abradit; tum ſuperficiem; poſtremò ipſum inteſtinorum corpus. Porro communis eſt hic morbus inteſtinis omnibus, ſi rectũ excipias. eadẽ enim paſſio in recto eſt *Teneſmus*; niſi quod hîc non ſint vẽtris tormina, ſed tenſio & pondus inteſtini recti.

Præter hanc Dyſenteriam veram & germanam, ſunt aliæ nothæ & ſpuriæ: quarum prima eſt dejectio cruenta; non à morbo, ſed à naturâ facta. quando enim tanta ſanguinis copia gignitur, ut naturę ſit moleſta, tum

tum facultas irritata, ſicut per nares, hæmorrhoides,uterum,ita etiam per inteſtina, eū expellit, ſed citra morbum.Hęc ſanguinis excretio non nocet,imo liberat ab imminentibus malis. Deinde huius generis eſt fluxus hepaticus ille,in quo ſanguis niger & ſplendens, diutiuſque in hepate aſſatus, expellitur in inteſtina. Tertia ſpecies eſt dejectio ſanguinis aquoſi, ſimilis carnis loturæ, orta ab inſigni intemperie frigidâ. Conſtat ex anatome; ani officium eſſe, fæces continere & ad libitum expellere. ſi ergò muſculus exitum claudens σφιγκτὴρ dictus, reſolvatur ab intemperie frigidâ, invitis nobis fæces excidunt: Contrarium facit convulſio.

Fiſſuræ huius partis,dicuntur Rhagades; quas acer humor ſæpe gignit. Tubercula ani, condylomata dicuntur; quæ à vitioſis humoribus iſthuc confluentibus generantur. Mariſcæ verrucis ſimiles ſunt; tubercula ſcilicet oblonga, carnoſa, proprè cutem tenuia, ſupra lata, rubra, aſpera; eædem,

dem, à ſimilitudine floris thymi, dicuntur thymi: ſi fuerint maiores, dicuntur ficus: cauſa frequentiſſima eſt, ſanguis melancholicus.

Hæmorrhoïdes ſunt *fluxus ſanguinis venarum in ano.* Venæ hæ ſunt duplices, internæ & externæ. Si natura per eas expellat id quod noxium eſt, multum confert huiuſmodi apertio: ſin minus, lædit.

CAP. VIII.
De Morbis Hepatis, Lienis, &c.

IN Phyſiologiâ dictum eſt ſecundam concoctionem peragi in hepate, membro, ut loquuntur officiali & publico: habet enim facultates diſpenſantes alimentum, ſicut ventriculus quæ non tantum inſerviunt ipſi hepati, ſed corpori univerſo: commune ſiquidem alimentum hic generatur: unde & ſedes facultatis nutritivæ, eâ cauſâ, dicitur. Verum ad perfectam ſanguificationem, non modo requiritur bona eius diſpoſitio, ſed & partium miniſtrantium; lienis

lienis ſcilicet & veſicæ fellis &c. Omni morborum genere tentatur; nimirum intemperie, pravâ compoſitione, & ſolutione continui. Intemperies quæcunque tandem, eodem modo generatur hîc, quo in aliis partibus. Hęc ſi magna fuerit, debilitatur viſcus in functionibus, attractione, concoctione, &c. Tentatur ſæpè obſtructione à materiâ viſcidâ venas obſtruente, ſanguiniſque diſtributionem impediente. Cuius ſignum eſt gravitas & tenſio in dextro hypochondrio. Si diu perſeveret; faceſſit tandem in inflammationem. Eſt vero *tumor calidus, ortus ex ſanguine putreſcente in hepatis ſubſtantiâ, comites habens febrem continuam, dolorem, ſenſumque gravitatis in dextro hypochondrio.* Cauſa inflammationis eſt eadem quę & aliarum partium, eadem fluxionis cauſa; pars mandans valida, debile hepar, humor acer, tenuis &c. febris, comes, noctu potiſſimum affligit. Muſculi jecori incumbentes, ſi inflammentur, viſceris huius phlegmonem

nem mentiuntur: at in hepate tumor rotundus eius figurâ circumſcribitur, cutiſque incumbens naturali modo ſe habet; muſculorum vero tumor oblongus, minor, febris, & maior dolor. Eiuſdem lateris pleuritis, nullum habet pondus; verum reſpiratio in eâ eſt difficilior, & dolor adeſt punctorius. Scirrus, hepati familiaris morbus, eſt *tumor durus, renitens, indolens, à ſanguine melancholico impacto genitus.* Hic interdum ſponte gignitur, interdum hepatis inflammationem ſequitur. cum humore tenui, & acri diſcuſſo, manet tantum pars terrea, abeſt febris. Viſceris huius functiones læduntur vitio partium miniſtrantium; ventriculi nimirum, inteſtinorum & venarum meſaraicarū. Ex malo chylo non poteſt ſanguis fieri bonus; nam licet ſecunda concoctio corrigat utcunque primam, generatur tamen excrementorum proventus. Hinc Cachexia, habitus corporis mala diſpoſitio; tumida nimirum, & decolor, ex vitioſo ſanguine pro-

procedens. Aut non poteſt perfectè aſſimilari parti; crudus enim eſt, & pituitoſus. cauſam habet in ventriculo interdum, ſæpè in hepate intemperiem frigidam. Cachexia eſt gradus ad *Hydropem*; *tumorem aut totius corporis, aut ſaltem ventris, à ſanguine pituitoſo, hepatis errore genitum*. Eſt autem triplex, *Anaſarca*, in qua totum corpus tumet à pituita alba. *Aſcites*, in quo non totum corpus, ſed venter, interdum ſcrotum & pedes, humore aqueo replentur, inſtar utris aquâ pleni. *Tympanites*, ſicca hydrops, in quâ venter percuſſus, tympani ſonum refert. Hîc ſpatium ventris inter peritoneum & inteſtina flatibus turget. adeſt quidem humor, unde flatus ſuſcitantur; paucus tamen. Atque hæc poſtrema affectio non tantum ſequitur hepatis vitium, ſed &, eo interdum integro, ſequitur alterius partis corruptelam.

Athrophia eſt *corporis extenuatio, ex gravi hepatis intemperie frigidâ profecta*. Partis alicuius, ut manus, brachii, agnoſ-

agnoſcit cauſam non hepar, ſed membri affecti frigidam & ſiccam diſpoſitionem. Eundem affectum inducit impedita ſanguinis diſtributio ex obſtructione hepatis &c.

Cacotrophia eſt *converſio alimenti in ſubſtantiam, ab humanâ alienam, vitio hepatis corrupti*; ut in elephantiaſi videre eſt. Hic idem facit pravum corruptumque alimentum, ex quo bonus ſanguis generari nequit; unde *Scabies, Impetigo* ſeu *lichen, læpra, Elephantiaſis*. Eſt autem *Impetigo aſperitas cutis, cum levi pruritu, orta ab humore acri, ſalſo. Scabies, maior* eſt *cutis aſperitas, comitem habens pruritum.* Cauſam agnoſcit interdum ſuccum acrem, ſalſum; interdum melancholicum, aut bilioſum. *Lepra* eſt *magna cutis aſperitas cum gravi pruritu, ex multo, acri, craſſo melancholico humore, cutem erodente genita. Elephantiaſis* eſt *totius corporis tumor cancroſus, contagioſus, à bile venenatâ in hepate genito ortus.* Credibile admodum eſt, cum totum corpus pravè ſit

vè ſit affectum, ſedem facultatis naturalis, hepar ſcilicet, eſſe corruptum. quanquam lien hic non omnino bene habeat. Hæc eſt Græcorum Elephantiaſis: nam Arabum eſt tumor pedũ cum varicibus, Græcis ignotus.

Lues venerea eſt *morbus contagioſus, adjunctum habens capillorum defluvium, maculas, ulcera, tubercula in tibiis potiſſimum, genitus ex putrido humore in concubitu.* Morbus veteribus ignotus. Americanis epidemius. Quanquam hic totum corpus ſit vitiatum, tamen origo corruptelæ eſt hepar, quod ex bubonibus adjunctis patet. ſolet enim hoc viſcus in inguina excrementa ſua deponere. Dolor, morbi huius comes, noctu potiſſimum invaleſcit. Non ſunt audiendi quidam negantes hunc morbum eſſe novum; quaſi novus morbus generari nequeat. Quid dicemus de ſudore Britannico? de plica Polonica? *Icterus* propriè dictus ſeu *flavus*, eſt *fædus corporis color, genitus ex bile flava per*

corpo-

corporis ſuperficiem diffuſa. Bilis, à ſanguine non ſegregatus, diffundit ſe per totum corpus, aut quia hepar excrementum hoc in veſiculam expellere non poteſt; aut, ut alii volunt, quia veſicula ad ſe non trahit. contingit ſæpe vitio alimentorum magnam bilis copiam generari: nonnunquam etiam vitio ipſius hepatis nimium calidi. At *Icterus niger* eſt *lividus corporis color, genitus à ſucco melancholico in ſummam cutem effuſo, eodem modo, quo in flavo*; niſi quod hic lien male habet ſicut veſicula fellis illic. Huc pertinet *ſcorbutus* (Plinii Sceletyrbe) *vitioſus corporis habitus, cum crurum debilitate, maculis lividis, gingivis tumidis, ſanguinolentis; ortus à melancholicis ſuccis; lienis, non ſatis attrahentis vitio*, lien ſæpe hic obſtruitur, vigorque animi, & alacritas pereunt.

CAP. IX.

De Morbis Renum & Veſicæ, &c.

RENum munus eſt ſerum à ſanguine ſegregare, & ad veſicā mittere.

tere. Veſicæ autem eſt illud continere, quouſque videatur opportunum pellere. acrimoniâ enim ſuâ, interdū & copiâ facultatē irritat. hæ duę partes, malè ſe habentes, mictum lædunt.

Renes omni morborum genere tentantur, quorum pleroſq; examinabimus; breviter tamen. Inflammantur renes eodem pacto quo aliæ partes, à ſanguineślilioſo irruente in ſubſtantiam, eamq; in tumorem attollente. Febris hic eſt continua; dolor in omnes partes vicinas diffuſus; hepar nimirum, lienē; veſicam: difficilis hic eſt mictio: terminatur in abſceſſum, interdū in ſchirrum; cuius eadem natura quę & aliorum ſchirrorum, eadem generationis ratio: abeſt dolor, abeſt febris & ardor. Exulcerantur renes interdū ob abſceſſum ruptum, interdum ob ruptionē vaſorum inſitorū, interdum à calculo &c. urina hic eſt cruenta, purulenta, fætida, cum fibris rubris. Generantur calculi in diverſis corporis partibus; ſed nullibi frequētius quā hîc. Materia eſt humor terre-

ſtris,

ſtris, viſcidus, craſſus, cujus partes tenuiores & magis aqueas abſumſit calor. Calor dico; nam frigus nullum eſt in corpore vivo, quod calculum efficere poteſt. Fateor quædam à frigore conſtringi, ut glaciem, metalla; ſed hæc à calore ſolvuntur, ſunt etiam extra corpus humanum; quorum neutrum hic obtinet. Calculus renum familiaris ſenibus magis quã pueris, ſicut veſicæ contra. Calculi nondum moti, ſed quieſcentis ſigna ſunt, ſenſus gravitatis in lumbis renis affecti, abeſt tumor, ſed non dolor, coxa lateris affecti ſtupet. Si calculus è renum ſubſtantiâ in cavitatem eorundem, vel ureteres (acutiſſimi ſenſus vaſa) penetret, oriuntur dolores nephretici acutiſſimi & graviſſimi. paroxyſmi initio, urinæ paucæ, & aquoſæ, minguntur & ſi calculus aſperior fuerit, cruentæ; affecti lateris teſtis contrahitur, vomituſque ex conſenſu ventriculi oboritur, eodem modo, quo in affectu colico. Nam huius dolor, illum mentitur:

tur: colicus tamen magis vagus eſt; eſt quoque ſupra renes, facilius mitigatur, nullum adeſt urinæ impedimentum. Veſica omni morborum genere infeſtatur. temperamentum ſæpè labefactatur, interdum à qualitate ſimplici, ſæpè à materiâ conjunctâ: atque hinc fit inflammatio, quæ eodem modo hic fit, quo in aliis partibus, ut ſæpè dictum. Huius comites ſunt dolor, gravitas, ardor, rubor circa inguina, febris continua; quæ eo gravior, quo humor calidior: maior enim eſt à ſanguine bilioſo, quam pituoſo: partes aliæ, in conſenſum trahuntur: degenerat ſæpè in abſceſſum; unde exulceratio veſicæ, (quæ tamen alias cauſas habere poteſt) cuius ſigna ſunt, urina craſſa initio, cum pauco ſanguine aut pure; ſuccedunt ſquammulæ, non carnoſæ, ſed membranoſæ, furfuris ſpeciem repræſentantes, &c.

An calculus veſicæ illic etiam ſit genitus, an vero rudimentum alibi acceperit, diſputant Medici. cauſam

tamen non video, quo minus poſſit generari hic atque in renibus. Notæ eius ſunt urina cruda, aquoſa, ſero lactis non diſſimilis in pueris, ſedimentum habens arenoſum: pruritus circa pudenda, virga intenditur, adeſt dyſuria cum dolore: &c. Mictio urinæ varia habet ſymptomata, analoga illis quæ in dejectionibus alvi contingunt, ut conſtabit.

Iſchuria vera (notha eſt, in quâ urina non effunditur, quia in veſica non eſt vitio aliarum partium) in quâ veſica eſt ſero plena, reſpondet alvi ſuppreſſioni: eſt autem *abolita mictio, procedens à vi expultrice labefactatâ, vel alioqui ob anguſtiam oris veſicæ.* Ergo gravis intemperies inducens torporē vel paralyſin, corpori veſicæ adimit omnem ſenſum; ita quidem, ut non expellat, ſi eius cervix, aut muſculus hoc modo lædatur, erit involuntaria urinæ expulſio. Gravis ſopor, aut mala affectio partium principum, iſchuriam inducent. Idem fiet in cervicis obſtructione à calculo, inflam-

flammatione, carunculâ, compreſſione vicinarum partium &c. Quod ſi veſica nimium tendatur à nimiâ urinæ copiâ, (quod in longis conviviis fieri amat) contrahere ſe nequit; tum obturabitur meatus, & generatur iſchuria.

Diabetes, renum affectus lienteriæ ſimilis, eſt *celerrima & copioſa mictio potus non tranſmutati, cum ſiti; orta à depravatis facultatibus retentrice, & attractrice.*

Involuntarius mictus fit ex reſolutione ſphincteris veſicæ, quam facit intemperies frigida, vulnus, contuſio, &c. *Stranguria* ſimplex ſimilis eſt teneſmo; *aſſiduus mejendi conatus, ſine dolore, quo urina guttatim effluit, pauca quidē, ſed frequenter, proveniens à facultatis retentricis debilitate, quæ à nimiâ copia gravatur*. Cauſa debilitatis ſæpe eſt intemperies frigida veſicæ. Sin verò urina guttatim exeat cum conatu & dolore, expultricem irritante, eſt ſtranguerioſa dyſuria. *Dyſuria* dyſenteriæ reſpondet, eſtq; *mictio do-*

lorifica ex intervallo accidens ſine conatu aſſiduo, quâ urina interdum affatim, interdum guttatim exit. Mingitur interdum ſanguis, pus, &c. quæ ex ſuperioribus facile intelligi poſſunt.

CAP. X.
De paritum Genitalium Morbis.

DE Generatione, & inſtrumentis ei inſervientibus, de utroque item ſexu, in Phyſiologia ſatis diximus: reſtat ut de harum partium vitiis ordine agamus.

Quod ad teſtes attinet; ii omni morborum genere infeſtari ſolent; intemperie, mala compoſitione, & ſolutione continui. Continentur in viris à ſcroto. Scroti vitium eſt hernia ὀσχεοκήλη; cuius multiplex eſt cauſa. Ileum & cœcum inteſtina in ſcrotum decidentia attollunt illud in tumorem, oriturque ἐντεροκήλη ſimiliter & omentum, unde ἐπιπλοκήλη dicta provenit. Idem faciunt aqua, ſpiritus, caro adnaſcens. Deſcendit inte-

ſtinum, vel omentum ex laxato foramine per quod vaſa ſpermatica à teſtibus feruntur.

Ad generationem requiritur penis erectio, & ſeminis effuſio; quæ ſi aboleantur, eſt vera impotentia. Ad erectionem concurrit ſemen, ſpiritus in fiſtuloſo penis nervo, póſtremò actio muſculorũ penem attollentium: ſi quid horum deſit non attollitur. Spiritus deficit, aut quia non generatur, aut quia avocatur, aut quia non recipitur ab inſtrumento languido, aut aliter vitiato. huc pertinet maleficium, & incantatio. *Priapiſmus* eſt *pudendi tenſio præter naturam, ſine veneris deſiderio, orta à flatu fiſtuloſum penis nervum implente. Satyriaſis* à pleriſque creditur eadem, cum priapiſmo: à quibuſdam diſtinguitur. qui enim diſtinguunt aiunt eſſe communem viris cum fæminis; palpitationem membri genitalis ſeu penis, ortam ex inflammatione vaſorum ſpermaticorum. *Gonorrhæa*, eſt *involuntaria ſeminis effuſio ſine tenſione*

pudendi, & veneris deſiderio, orta à debilitate facultatis retentricis vaſorum ſpermaticorum. Eſt & virulenta gonorrhæa à fædo concubitu orta, ex acri & virulento ſemine, penem & vaſa ſpermatica exulcerante. Huc refertur profluvium ſeminis in tabe dorſali, novis maritis quibuſdam in regionibus familiare. *Pollutio nocturna* eſt *ſeminis ſecundum quietem emiſſio, cùm veneris inſomnio & pudendi tenſione.*

Omne morbi genus uterum vexat. *Anguſtia* eſt in ipſo pudendo, vel alis, vel in orificio uteri, vel etiam in cervice. Interdum ex ipſo ortu contrahitur, interdum vitio aliquo adnaſcitur caruncula, membrana, tumor &c. Si ſubſtantiæ uteri impingantur humores, generabitur tumor; qui tam eſt varius quam humor generans; phlegmone nimirum, œdema, eryſipelas, ſchirrus. dignoſcuntur ſuis notis. *Hydrops uteri*, eſt *tumor ex aquoſo humore, aut ſeroſo genitus, propter debilitatem caloris nativi.* Colligi-

ligitur humor, non tantum per congeſtionem, ſed & tranſmiſſionem ex aliis partibus. Dignoſcitur hic affectus ex ſtrepitu, gravitate, menſium ſuppreſſione. *Nympha* eſt *ſubſtantia carnoſa, in commiſſura alarum pudendi ſita*; quæ veſtimentorum attritu arrigitur, & ad venerem impellit, nihil tamen excernitur. Nymphæ ſimilis eſt *cauda*; alibi tamen generatur; nimirum in uteri orificio, implens muliebre pudendum, coitumque impediens: foris interdum propendet. utriuſque cauſa eſt ſanguinis copia. *Procidentia* eſt *dimotio eius ex naturali loco, à gravitate inſita, ob vinculorum aut laxationem, aut ruptionem.* Laxantur à frigidis, humidis, &c. at caſus, partus difficilis, & eiuſmodi eadem rumpunt. In hoc affectu, uterus in pudendum cadit. Tradunt authores non tantum uterum procidere, ſed adſcendere, & in latera ferri, ob vaſorum brevitatem: ſi enim æqualiter trahantur, uterum ſurſum ferri; ſin inæqualiter, in hoc

aut illud latus. Brevitas & contractio oriuntur ex repletione ligamentorum ob menſtrua retenta, interdum ob alias cauſas. Scio horum affectuum alias tradi cauſas, & inter eas ingenitam uteri vim,quâ ſalubria proſequitur,& ingrata fugit; de quibus prolixius agere non licet. In quam partẽ inclinet uterus, cognoſcitur ex loci tumore,dolore,tenſione.

Corpus muliebre per uterum ſuperfluum ſanguinem expellit; quæ functio læditur ſæpiſſimè. Et primò quidem in fæminis juſtæ ætatis aboletur: cuius cauſa interdum eſt ſanguis, interdum debilitas facultatis expultricis, nonnunquam anguſtia vaſorum uteri. Sanguis interdum viſcidus eſt, & craſſus,omnique motui ineptus. Signum huius eſt laſſitudo tenſiva, dolor lumborum,cibi faſtidium, nauſea &c. Interdum aliò revocatur. Quid? quod ſæpè non gignitur, quando debebat. Nam menſtruorũ ſuppreſſio in gravidis, nutricibus, viraginibus, non eſt ſymptc-

ma.

ma. In aliis juſtæ ætatis vitium eſt; quod faciunt curæ, vigiliæ, victus parcior, vulnera, hæmorrhoides, dyſenteria &c. Jam verò membri huius anguſtia varias habet cauſas, obſtructionem, compreſſionem, obturationem à membrana, caruncula, &c. Cauſæ eædem ſi leviores fuerint, diminutam evacuationem menſtruorum efficiunt, in quâ guttatim fluit ſanguis ſine dolore. *Profluvium menſtruorum* eſt *immodica ſanguinis per uterum evacuatio, à totius corporis vel præcipuorum viſcerum facultate expultrice ſtimulata.* Stimulus interdum eſt ſanguinis copia, vel acrimonia. idem contingit in vaſorum uteri apertione. fluxus antevertit debitum tempus ob eaſdem cauſas. *Profluvium muliebre* eſt *vitioſorum humorum expurgatio per uterũ, facta ab irritatione facultatis expultricis viſcerũ.* Sicut in aliis fluxibus; ita hic, quatuor conſiderantur; pars mandans &c. quæ hic non eſt unica; interdum enim eſt totũ corpus, interdum præcipua viſcera. pars reci-

piens eſt uterus. at materia quę fluit, eſt corrupta, tenuis, alba ; interdum aliter affecta. cuius cauſa eſt aut in viſceribus inprimis hepate , aut pravo alimento & victu. In hoc affectu pedes tument,facies eſt decolor,difficilis reſpiratio &c. *Fluxus* hic,ſi ſit materiæ candidæ , ſimilis eſt gonorrhææ muliebri. *Vteri ſuffocatio* eſt *reſpirationis debilitas* (ſæpè quoad ſenſum abolita videtur) *cum vitalium, & animalium functionum læſione ; genita à vapore putrido ab utero aſcendente.* Sanguis enim & ſemen ſi in utero putreſcant , malignos vapores ſuſcitant,magnarum calamitatum cauſas. ſicut epilepſia à partis alicuius conſenſu procedens, per intervalla recurrere ſolet , idem de hoc affectu judicandum. malum viduis familiare eſt. Differt à ſyncope , quod aliquis ut plurimum pulſus hic percipiatur , frigidus ſudor non erumpat, nec facies liveat, nec odoratis, ut in ſyncope, juventur, niſi inferiori ventri admoveantur. Correptæ hoc malo.

lo, ſi pungantur, ſentiunt; quod in apoplexia non amat fieri; vocatæ etiam audiunt, ac recordantur poſt paroxyſmum; quod non faciunt Epilepticæ: facies quoque in hoc affectu rubet & tumet. Ad immodicum veneris deſiderium pertinet *ſatyriaſis*. Eſt autem *ardens coëundi appetentia, cum ingenti pruritu, & pudendi dolore, ab inflammatione partium genitalium orta. Furor uterinus*, eſt *magnum veneris deſiderium, conjunctum cum pudendi pruritu, ortum ab ingenti uteri calore, malignos vapores ad cerebrũ mittente*; unde nihil aliud, aut loquuntur, aut cogitant, quam venerem. In hoc affectu eſt deſipientia, quæ in ſatyriaſi non contigit. *Sterilitas*, eſt *mulieris juſtæ ætatis, & utentis viro, concipiendi impotentia*, ſeminis, uterique vitio proveniens. *Impotentia coëundi* ob uteri & pudendi anguſtiam, ad ſterilitatem revocatur. Omnis uteri affectus attractionem, retentionem, & ſeminis vivificationem labefactans, ſterilitatem inducit. Viragi-

nes ob ſanguinis defectum, ſicut & præpingues, ſteriles ſunt. Semen quoque intemperatum, aut alioqui malè affectum, eandem inducet impotentiam. Fæcunditatis & ſterilitatis ſigna, à Medicorum vulgo jactata, incerta, & fallacia ſunt. Si ſemen nimis copioſum ſit, aut paucum, aut alioqui phantaſia, & facultas plaſtica interpellentur, monſtra producuntur. Huc pertinet mola; caro nimirum informis, in uteri cavitate ex vitioſo ſemine, & copioſo ſanguine genita, multis venis prædita. Hanc facultate naturali prçditam eſſe contendunt, & more plantarum alimentum attrahere. Videas tamen ſæpe molas informes, quæ an animatæ ſint ambigitur. animæ enim certiſſima nota eſt figura certa. Mola genuinum conceptum ſæpe mentitur; attollitur enim uterus, deficiunt menſes: abeſt tamen blandus motus, qui tertio menſe in vera gravidatione percipitur: mammæ ſine lacte tument, legitimèque pariendi tempus,

longè

longè excedit. Quod ſi ſemen in utero corrumpatur, eique conjungatur humor pituitoſus, aut alius malignus, erit falſa gravidatio. *Abortus* eſt *motus depravatus uteri, fœtum jam animatum* (embryonis enim ejectio, non eſt abortus) *ante legitimum tempus expellentis.* Symptoma hoc contingit ſæpè vitio uteri, interdum fœtus, & ſanguinis materni. Uterus malè diſpoſitus, fætus juſto maior, aut aliter affectus, ſanguis quantitate aut qualitate peccans, irritant facultatem uteri expultricem, ante debitum tempus. Partus naturalis non tantum debito tempore, & modo, ſed ſine magno dolore fieri debet, citra tamen fętus aut uteri læſionem: ſi in uno horum peccatur, partus non erit naturalis.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER IV.

De SIGNIS.

Cap. I.

Signorum Diviſio.

MOrborum natura & ſedes innoteſcunt nobis ſignorum auxilio; quibus ignoratis,illa parîter ignorari neceſſe eſt. Ordinis ergo ratio huc manuducit ut Σημειωτικὴν perſequamur, digniſſimã medicinæ partem. Nec enim ſufficit morbos,eorumq́;cauſas inveſtigaſſe, niſi etiam eorũ notas, & quaſi characteres explicuerimus; quod ſignorũ um doctrina abundè pręſtat.Signum logici vocãt illud,quod ducit in alterius cognitionẽ, aliumq́; uſũ non habet quã ſignificandi; ut campanæ ſonitus ad id inſtitutus eſt, ut denũciet

concionem, aliumque uſum non habet. Hinc eius diviſio in naturale, & ex inſtituto. Illud vocant, quod vim ſignificandi naturæ debet; hoc, quod humanæ inſtitutioni. illius exemplum eſt ploratus; huius autem ſermo. At Medici aliter de ſignis philoſophantur, eaque omnia ſigna vocant, quæ ſignificant morbum; qualia ſunt ſymptomata conſequentia, etiam ſi nec naturâ, nec arte inſtituta ſint ad ſignificandum: ſunt enim naturales effectus conſequẽtes ſuas cauſas, ut fumus ignem; aut alioqui cauſę futurorum affectuũ. Signa petuntur vel ab affectibus ſignatum conſequentibus, vel à cauſis præcedentibus. Cauſarum nomine intelliguntur, non tantum externæ, ut aër; ſed internæ, ut temperamentum. Signatum reſpondens ſigno, eſt corporis conſtitutio; quæ triplex eſt, ſana, ægra, neutra. Ergo ſigna omnia aut ſunt ſalubria, aut inſalubria, aut neutra. prima ſanitatem, ſecunda morbum, tertia vero mediam conſtitutionem ſignificant.

cant. Reſpectu temporis dividuntur ſigna in Διαγνωστικὰ, Προγνωστικὰ, Αναμνηστικά. prima præſentem conſtitutionem, ſecunda futurã, at poſtrema prçteritã ſignificant. Poſtrema hçc ſigna non ſunt magni momenti; at priora illa magnũ habent in Medicinâ uſum. Quia vero propter morbos agimus de ſignis, de inſalubribus agemus primò. Hæc dividuntur in communia, & propria; in ſeparabilia & in inſeparabilia, ſi vero conjungas inter ſe inſeparabilia, & propria, orientur παθογνωμονικά. Hæc cum morbo incipiunt, & deſinunt, augenturque & minuuntur cum eodem. ut in pleuritide, dolor lateris punctorius, tuſſis, anhelitus difficultas, febris acuta, pulſus ſerratilis. Signa communia, & ſeparabilia συνεδρεύοντα vocantur, ſeu aſſidentia. Hæc cum morbis non cohærent neceſſariò, nec ab eorum eſſentiis fluunt; declarant tamen aliquid circa morbum, magnitudinem nimirum, durationem, morem &c. Huc ſpectant ſigna critica, lçthalia,

& non

& non læthalia ; ſigna cruditatis & coctionis. Hæc ſigna ſunt prognoſtica; ſicut pathognomica, diagnoſtica. In ægro quatuor conſiderantur, affectus, pars affecta, cauſa affectus, & ſymptoma. Quartum hoc, ſymptoma nimirum, manifeſtat tria ſuperiora : hoc quomodo fiat, porrò videamus.

CAP. II.

De Signis quibus pars affecta inveſtigatur.

IN ſignorum examine initiũ faciemus à diagnoſticis, præſentẽ ægri ſtatũ manifeſtantibus, & primò quidem ſedem affectam videamus; quã quinq; modis cognoſci tradunt Medici: nimirũ *actionis læſione, excretis, ſitu, doloris proprietate, accidentibus propriis.*

Primum eſt *actio læſa*, quæ optimè deſignat partem affectam ; eâ enim læſâ, neceſſariò læditur actio. Ad actionem revocatur uſus. Læſâ ergo actione ſimilari, lædetur temperies. Organicâ læſâ, lędetur organi ſtructura, vel ea pars ſimilaris unde actio pro-

procedit, aut partibus connexis. Obſervandum tamen, quod non ſemper uni læſæ actioni, reſpondet unica pars, ſed ſæpe plures; ut in reſpiratione videre eſt, quæ plurium adminiculo partium indiget, quæ interdum omnes laborant. Nec contra pluribus læſis functionibus plures lęduntur partes; ut in Apoplexiâ, & Syncope videre eſt. nam in illâ motus & ſenſus abolentur, cerebrum tamen ſolum eſt malè affectum. Artificioſâ itaque utendum hic eſt conjecturâ, animoque luſtrandæ actiones naturales, vitales, animales, cum ſuis fontibus, corde hepate, cerebro: Videndum porrò quomodo actio ſit læſa; depravata ſit an diminuta, & abolita; an pars primariò laboret, an ex conſenſu.

Secundò partem affectam demonſtrant *excreta*: in quibus conſiderantur *ſubſtantia*, *magnitudo*, & *excernendi modus*. Quod ad primam attinet; ea interdum eſt pars membri; ut in dyſenteriâ, interior membrana inteſtinorum:

norum: in phtiſi, pars pulmonis. Interdum excrementum parte contentum; urina ſcilicet, calculus, lumbrici. Interdum alimentum; ut chylus, ſanguis; & ſanguis interdum eſt venoſus, interdum arterioſus; quæ omnia abunde locum denunciant. Nam, exempli cauſâ, ejectio chyli vulnus eſſe in ventriculo ſignificat: at fæcum & urinæ, inteſtinorum & veſicæ vulnera arguunt.

Tertiò, *ſitus* affectam ſedem oſtendit, quod ex duritie, tumore, aut partis tenſione cognoſcere licet. Dextri hypochondrii tumor non ſublimis, lunari figura, eſt nota affecti jecoris; ſiniſtri hypochondrii ſimilis tumor, ſignum eſt lienis malè diſpoſiti. verum ſi hiſce in partibus tumor fuerit ſublimis, arguit impoſitos muſculos inflammatos.

Quartò, proprietas doloris idem facit. Audivimus dolorem eſſe triſtem ſenſationem; ſubjectum ergo debet eſſe ſenſu præditum: quanto ergo pars exquiſitius ſentit, tanto magis dolet;

dolet; quanto minus exquiſitè ſentit, contra. Si ergo cauſæ doloris ſint vehementes, & pars affecta ſit acuti ſenſus; intendetur dolor. Dolores ergo intemperiei calidæ maiores ſunt, quam frigidæ. Ita materia acris & mordax dolorem ingentem excitabit. Pars nervis abundans, ut membrana, dolore corripietur acuto, & punctorio; ut in pleuritide videre eſt.

Quintò, propria accidentia manifeſtant locum affectum; ut citrinus color totius corporis, obſtructionem jecoris, aut veſicæ fellis; niger color, lienis obſtructionem deſignant. Eadem eſt & aliarum partium ratio. Tantũ obſerva uni ſymptomati non eſſe nimium fidendum. Hiſce omnibus addi poterit, *conſenſus partium*, læſis enim meningibus, bilioſi vomitus oboruntur; læſo ventriculo, cerebri deliria. Hæc quæ de ſignis ſunt dicta, confirmantur ex ſexu, ætate, victu, conſuetudine.

CAP. III.

De Signis morborum, & cauſarum internarum.

QUanquam cognitâ affectâ parte, innoteſcat unà morbus eiuſque cauſa; quia tamen ſecus interdum accidit, extendenda longius eſt oratio, inquirendumq; in ſigna morborum. Videndum ante omnia, utrum pars laboret ex conſenſu, an proprio affectu tentetur. Si enim morbus ſit permanens, ex ſe laborat: at ſi alia parte irritata, morbus irritetur, & non irritata, quieſcit; pars ex conſenſu laborat. Quod dico eſt conſpicuum in morbis ſenſum & motum vitiantibus. Nam cum inſtrumenta ſenſus egeant ſpiritu animali à cerebro delato; fit ut lædantur eorum actiones cerebri vitio, ut in apoplexia videre eſt; deficit enim viſio, non oculi vitio, ſed cerebri. Morbi ſpecies & idea, cognoſcitur ex quatuor capitibus; nimirum excretis, loci natura, dolore, poſtremò acciden-

tibus propriis. hoc idem faciunt ſigna pathognomonica. Finge itaque chylum non mutatum expelli, ſignum eſt lienteriæ; aut urinam ſabuloſam; ſignum eſt calculi. Quod ad loci naturam; ſciendũ morbos quoſdam, partibus quibuſdam familiares eſſe; nam lumbrici in inteſtinis ſolis generantur? quoſdam alieniſſimos; ut cor abſceſſum non fert, nec cerebrum ſchirrum; pulmo non dolet. Doloris propietas ſignum eſt affectus, & cauſæ: dolor enim pulſatorius arguit inflammationem partis carnoſæ; dolor pungens. Signum eſt membranæ inflammatæ. Poſtremò cognoſcitur morbus ex propriis accidentibus; ut icterus ex colore flavo, febris ardens ex nigrore linguæ. Ad accidentia propria revocantur morborum tempora, tam univerſalia, quam particularia, periodi, & typi. Nam typus eſt periodorum ordo: periodus tempus excandeſcentiæ, ſeu intenſionis, & remiſſionis. Morbus enim omnis vel continenter

affli-

affligit, vel intermittit, & remittit; ut in febribus conſtat. Huc addi poterunt alia ſigna ſecundaria, deſumpta ab ægrotandi promptitudine. Quæ pendet ex corporis conſtitutione, ex temperie, ſexu, ætate &c. nec non cauſis, externis, aëre, regione &c. Homo enim temperamento frigido, non facile hyeme incidet in febrem. nam quanquam omnibus temporibus generari poſſint morbi; tamen quibuſdam magis, quibuſdam minus. Sunt morbi quibuſdam populis familiares, ut ſcorbutus littoris Baltici incolis, ſtruma Valeſiis, quæ omnia à ſtrenuo Medico ſunt conſideranda.

Nec tamen neceſſe eſt ſemper plura ſigna adhibere, eaque inter ſe conferre. nam ſufficit quandoque unum ſignum pathognomicum; ut in Apoplexia videre eſt. Quod ſi unum non ſufficit; plura ſunt inveſtiganda, eaque inter ſe componenda erunt; ut in deliriis videre eſt.

Sed jam tempus eſt deſcendere ad morbo-

morborum ſpecies. Et primò intemperies nuda ſubitò nec gingitur, nec actiones ſubitò tollit; ut in iis morbis fieri amat, qui fiũt ab humoris affluxu, quemadmodum Apoplexia: nec partes tenduntur, aut gravitatis ſenſu afficiuntur. Calidum morbum demonſtrant cauſæ præcedentes corpus calfacientes; ut aër, cibus, potus &c. rubor partis affectæ. frigidæ intemperiei contraria ſunt indicia. Idem judicium eſto cęterarum intemperierum. Morbi compoſitionis cognoſcuntur ex cauſis prægreſſis, & ſymptomatis. Nimiæ apertionis vaſorum ſignum eſt contentorum præter naturam evacuatio, ab expultrice debilitatâ. juvantur obſtruentibus. Vaſorum anguſtorum contraria ſunt ſigna; contenta enim præter naturam intus retinentur. Si magnitudo in parte externâ augeatur, ſenſibus eſt obvia. ſin autem latet in parte internâ, cognoſcitur ex dolore gravante, aut diſtendente, calore, frigore, tumoris ſitu. Diminutæ magnitu-

nitudinis contraria ſunt ſigna. Morbus in numero partis externæ aucto aut minuto, ſenſibus occurrit. ſin ſit partis internæ & abditæ vitio conformationis in utero, cognoſcitur ex actione læſâ, & figurâ cutis non naturali, quâ parte reſidet morbus. ſin pars interna ſuo moveatur loco; non modo cognoſcitur ex tumore & dolore eius partis, in quam decumbit; ſed etiã ex cauſis efficientibus membrum de ſede deturbantibus. Ulcus internum cognoſcitur ex ſanie, pure, ſanguine. Et hoc qnidem modo cognoſcuntur morbi præſentes & loci affecti.

Sed dices, quomodo cognoſcam cauſas latentes, quæ morbos ſæpè faciunt? contigit enim non raro, ut morbus cum loco affecto cognoſcantur, ignorata tamen cauſâ; cuius tamen cognitio eſt neceſſaria ad curandum. Cauſa omnis eſt vel externa, eoque nota, & evidens: vel occulta, & interna; ut contenta in corpore præter naturam, nec non ple-

thora & cocochymia, quæ contentorum ſunt diſpoſitiones medicæ: quæ ſuis ſignis manifeſtantur. Temperamentum corporis, ætas, conſuetudo, ſexus, evacuatio naturalis ſuppreſſa, regio, aër &c. non tantum ſigna ſunt humorum redundantium, ſed etiam cauſa. *Plethora* eſt *redundantia æqualis omnium humorum in venis contentorum*. Interdum ſolius ſanguinis redundantia, plethora dicitur. Eſt autem duplex, quoad vaſa, & quoad vires. Illius ſignum & cauſa, eſt temperamentum calidum humidum, adoleſcentia, victus plenior, vita jucunda, ſanguinis evacuatio ſuppreſſa. Signum tantum eſt color rubeus, habitus carnoſus &c. Redundantia ad vires cognoſcitur ex corporis gravitate. *Cacochymia* eſt *redundantia humoris; a ſanguine diverſi*; melancholiæ ſcilicet, pilis, pituitæ. Corpus ergo calidum ſiccum, juventus, æſtas, victus calidus & parcus, immodica exercitatio, ſicut bilem generant, ita & deſignant: tum enim facies

facies eſt citrei coloris, habitus corporis ſiccus, macilentus, pulſus celer, urina ignea &c. Eadem eſt ratio cacochymiæ pituitoſæ, melancholicæ; quæ ex ſuis ſignis, & cauſis cognoſci poſſunt eo modo quo bilioſa, de qua jam actum. Corporis inanitio cognoſci poteſt ex contrariâ repletione, eiuſque cauſis & ſignis.

CAP. IV.
De Pulſibus.

SUnt duo ſigna medica maximi momenti, pulſus, & urina: nam non ſolum præſentem ægri conditionem ſignificant, ſed & futurum eventum denunciant. Quanquam pulſus primò facultatem vitalem, eiuſque ſedem cor nobis oſtendat; ſecundariò tamen robur totius corporis; & vigorem manifeſtè ſignificat, quatenus reliquæ facultates à vitali pendent. Urina hepar, renes, veſicam, genuſque venoſum, eorumque conſtitutionem oculis ſubjicit, at horum viſcerum robur minùs arguit.

Unde quæritur jure à Medicis, utri horum ſignorum magis ſit fidendũ. Conſtat pulſum eſſe ſignum virium in quocunque affectu; proinde latius patet urina, quæ nec omnia viſcera, nec omnes affectus indicat. quoties tamen concurrunt, (concurrunt autem non raro.) fidendum magis urinæ. Pulſus enim differentiæ non ſunt tam evidentes, nec futurum morbi eventum tam declarant: urina, eiuſque contenta oculis patent; nec tantum vires & morbũ, ſed etiam morbi longitudinem eiuſq; eventum demonſtrant. quanquam non puto peſſimam urinam conjungi poſſe cum bono pulſu, aut contra.

Veteres Græci definiunt pulſum hoc modo; eſt *actio propria, primum cordis, ſecundariò arteriarum, quâ, diſtenſione, & contractione, moventur à facultate vitali, tum propter conſervationem temperiei caloris innati, tum propter generationem ſpiritus animalis in cerebro.* Quæ definitio omnes pulſus cauſas continet, ut examinanti patet.

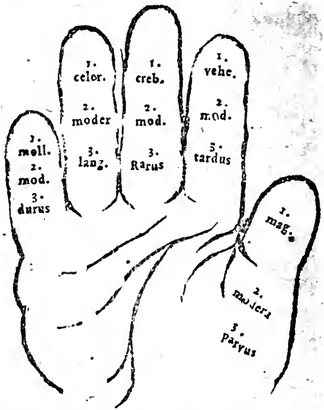
Pul-

Pulſuum alii ſunt ſimplices alii compoſiti; quod ſi pulſum cum pulſu conferas, vel unius partem cum aliâ, oritur pulſuum relatio.

Quinque ſunt genera prima pulſus ſimplicis. *Primum* eſt quantitas diſcenſionis; reſpectu cuius corpus arteriæ in omnem extenſionem, longam, latam, profundam movetur; aut contra, unde oriuntur pulſus magnus, mediocris, parvus. *Secundum* ſumitur à motus qualitate; unde pulſus celer, mediocris, tardus. *Tertium* eſt reſpectu quietis; unde pulſus creber, mediocris, rarus. *Quartum* reſpectu facultatis vitalis; unde pulſus vehemens, digitum tangentis propellens, mediocris, languidus. *Quintum* reſpectu arteriæ; unde pulſus durus, mediocris, mollis.

Sunt ergo quindecim pulſuum ſimplicium differentiæ, quæ arteriam ſe attollentem ſemper comitantur. Pulſus calidus, aut frigidus, inutiles ſunt Medico ad prædicen-

dum, pulſus vacuus, plenus, gravis, levis, cognoſci nequeunt ; proinde à nobis negligentur. Quod de pulſibus dicitur, ſubjecta figura illuſtrat.

Pulſus compoſiti dicuntur, qui ex ſimplicibus conſtant ; quorum licet plurimæ ſint differentiæ, ſingulę tamen ex quinque ſpeciebus ſimplicibus componuntur, exempli cauſa, magnus, celer, creber, vehemẽs, mollis, vel mediocris, mediocris, mediocris

cris, vehemens, mediocris; qui pulſus eſt quadratus, convenitq; homini tẽperatiſſimo. Obſerva tantum quoſdam pulſus eſſe incomparabiles, ut loquuntur; quemadmodum pulſus magnus & durus, qui nunquam, aut rariſſimè conjunguntur; idẽ de molli & vehementi judicium eſto.

Relationes pulſuum, ſunt ordo, æqualitas, rythmus. Quicunque pulſus neque magnitudinem, neque celeritatem, crebritatem, vehementiã, nec denique mollitiem mutarunt, verum in his omnibus perſeverant; dicuntur ęquales: qui vero in omnibus immutati ſunt, dicuntur abſolutè inęquales: qui verò non in omnibus, ſed in uno aut altero genere variantur, dicuntur inæquales ſecundum quid, ut magnitudine aut vehementiâ inęquales. Jam æqualibus pulſibus, ſemper adjunctus ordo: at inæquales interdum ſunt ordinati, interdum inordinati. Illi ſunt qui in multis pulſationibus ſuam ſervant diverſitatem: inordinati contra. Ver-

bi gratia; ſint octo pulſus vehementes, nonus debilis; nonum iſtum ſequantur octo denuo pulſus vehementes; iſtos autem, nonus debilis, & ita deinceps; pulſus iſte eſt inæqualis in vehementiâ, ſeu uno genere, at ordinatus; quia nonus pulſus eſt debilis. Verum ſi diverſitas varietur, ita ut indifferenter nunc octavus, nunc ſextus ſit debilis & languidus; pulſus talis non tantum eſt inæqualis, ſed & inordinatus. Quod de vehementiâ dicitur, idem intelligendum de magnitudine, celeritate, crebritate &c. Ergo ſunto decem pulſus crebri, undecimus rarus; & rurſum decem crebri, undecimus rarus; erit talis pulſus inæqualis in crebritate; quia undecimus pulſus eſt rarus; ſed ordinatus tamen. inordinatus verò eſſet, ſi indifferenter tertius aut quintus eſſet rarus.

Rhytmus Galeni (nam Herophili non morantur medici) eſt *qualitatum pulſus ſecundum diſtenſionem & contractionem proportio.* qualitates voco, celeri-

leritatem, tarditatem, & utriuſque mediocritatem. Proportio enim, non ſolum in quantitate, ſed in qualitate habet locum. quomodo ſanitas dicitur juſta proportio calidi, frigidi, humidi, ſicci. Quando ergo contractio & diſtenſio ſunt pares, oritur rhythmus æqualis: ut ſi diſtenſio ſit tarda, & contractio erit tarda. Sin diſtentio ſit celer & contractio tarda, oritur rhythmns inæqualis.

Sed redeamus ad pulſus inæqualitatem; quæ duplex ſtatuitur: vel enim eſt in pluribus; vocaturque *ſyſtematica*, vel collectia inæqualitas: interdum inæqualitas eſt in unâ pulſatione: quæ *ſingularis* dicitur. Quod ad *ſyſtematicam* attinet; illa duas habet ſpecies. Alii enim pulſus ſunt æqualiter inæquales, alii inæqualiter. Æqualiter inæquales ſunt, ſi ſecundus ſit minor primo, tertius ſecundo, quartus tertio, & ita deinceps. Hic ille eſt pulſus qui vocatur *Decurtatus*, *Myurus* ab Avicennâ cauda ſoricina; quia magnitudini eius, ſemper ali-

 quid

quid decedit. Quod ſi eouſque minuatur pulſus ut deficiat, vocatur *Myurus deficiens*: ſin autem maneat in eadem parvitate, ad quam ſenſim pervenit; caret nomine:ſin in eâdem parvitate non maneat pulſus, ſed ad priſtinam magnitudinem, vel etiam maiorem, aut minorem redeat; pulſus dicitur *Myurus reciprocus*.

Quod ad *inæqualitatem ſingularem*, ſeu quæ in uno pulſu cernitur, attinet; ea eſt primò duplex: vel enim eſt in una parte arteriæ, reſpondente uno digito: vel in pluribus partibus, reſpondentibus pluribus digitis. Si in unâ parte; tres exiſtunt differentiæ. Nam primò motus interrumpitur mediâ quiete, vocaturque intermittens in uno pulſu. Secundò motu eſt continens, tranſit tamen celeritate in tarditatem, & contra; dicitur verò latinis Medicis impar citatus. Tertiò, pulſus retrocedit, redit tamen; eſtque pulſus Dicrotus ſive bis pulſans. Pulſus bis pulſans, eſt etiam bis feriens; ſed non contra. Nam

Nam caprizans bis ferit, non eſt tamen Dicrotus. hic enim eſt unicus tantum pulſus: lege Galenum lib. 1. de pulſuum differentiis. Sin inęqualitas ſit in uno quidem pulſu, verùm diverſis arteriæ partibus; multæ orientur differentiæ. Interdum motus pulſusque continui ſunt; interdum interrupti, quas quidem differentias, quia innominatæ ſunt, omittam lubens.

Præter ſimplices inæqualitates, ſunt aliæ compoſitæ, quæ omnes, exceptis decem, carent nomine. Nomina autem ſunt eiusmodi, pulſus *undoſus, vermiculans, formicans, caprizans, ſerrans, ſpaſmoſus, vibratus, tremens, palpitans, hecticus. Vndoſus* eſt in quo omnes partes arteriæ non attolluntur ſimul, ſed initio prima pars arteriæ, deinde ſecunda, tum tertia, & quidem motu continuo, usque ad arteriæ finem, ſeu ægri pollicem. Accedit quarundam partium altitudo, quarundam humilitas, inſtar undarum ſe elevantium. Ab undoſo non

differt *vermiculans*, niſi ſecundum minus: & quantum undoſus ſuperat vermiculantem, tantò vermiculans formicantem; qui adeo eſt debilis, ut ſæpe non obſervetur; eſt enim non ſolum minimus, ſed & tardiſſimus & languidiſſimus. *Caprizans* eſt de genere intermittentium in uno pulſu, quos media quies interpellat. In hoc prima pars motus ſyſtoles vel diaſtoles eſt tarda, aut moderata; ſecunda autem pars celer. Obſerva ſecundum motum non tantum debere eſſe celeriorem, ſed & vehementiorem. nam quemadmodum capra, dum alteram adoritur, primò ſe effert, ac priuſquam impetum perficiat, ſe retinet, & quaſi deſinens, altero tamen motu & celeriore & fortiore denuò irruit; ſimiliter & hic pulſus. *Serrans pulſus* eſt in diverſis arterię partibus, in uno tamen pulſu. nam primus digitus ſentit motum & tertius: verum ſecundus, & quartus, nequaquam. *Spaſmoſus*, ſeu retortus, in quo mutato ſi-

to ſitu arteria attollitur ſurſum, & deorſum, à pollice, & ad pollicem ægroti; & quidem in altum. Huic ſimilis eſt *vibratus*; niſi quod tenſio ſurſum & deorſum hic ſit minor, ſed tamen eminentia maior. *Pulſus tremens & palpitans*, eſt in quo arteria tremit, & palpitat. *Hecticus pulſus* eſt, qui perpetuò ſibi ſimilis eſt, eſtque perpetua arteriarum agitatio, ſibi ſemper ſimilis, cuiuſcunque tandem ſit ſpeciei. nomen habet à febre hecticâ.

Cauſa pulſus efficiens, eſt vis vitalis cordi inſidens, ab eoque in arterias diffuſa. Inſtrumentum eſt arteria. Finis eſt neceſſitas & uſus; temperies nimirum caloris vitalis.

Varietas pulſus oritur à cauſa continente; quæ triplex eſt, facultas, inſtrumentum, & uſus, ſeu neceſſitas. quæ ſi bene habent, pulſus in omni genere erit moderatus: ſin mutetur cauſa continens, pulſus quoque mutabitur. Si ergo uſus fuerit auctus, nimirum calor præter naturã intenſus,

ſus, facultas valida, arteria obſequens; generabitur pulſus magnus. Si magnitudo non ſuffecerit; accedit celeritas. Si ne hæc quidem; crebitas, ſuccedit. Ob contrarias cauſas fiunt pulſus parvi. Celer pulſus fit aut ob uſum auctum, aut penuriam ſpiritus vitalis; ob quas cauſas pulſus fit creber, ſeu frequens. Vehemens pulſus fit à robore facultatis; ita tamen ut uſus & inſtrumentũ reſpondeant. Languidus à contrariâ cauſâ. Pulſus duri cauſa, eſt arteriæ durities; ſicut eiuſdem mollities, cauſa eſt pulſus mollis. Pulſus dicroti cauſa, eſt inæqualis cordis, & arteriarum diſpoſitio: nam quædam partes tantum calent, quædam præterea fuligine obſidentur. Pars enim tantum calida diſtendit, at altera calida, & fuliginoſa, contrahit eodem tempore: & hæc quidem ad expulſionem fuliginum, illa verò ad refrigerium. Fit ergo diſtenſio & contractio diverſimodè, pro huius, aut illius partis victoria. Pulſus undoſus, vermiculans, formi-
cans,

cans, differunt tantum ſecundum magis & minus; proinde tales habebunt cauſas; nimirum debilitatem facultatis, vel humorum in arteriis copiam, aut alioqui inſtrumenti mollitiem. Undoſus enim quia maior eſt reliquis & celerior, ab humorum copia fieri certum eſt; reliqui à facultate debili. Caprizantis cauſa eſt facultas valida, impedita tamen; aut humorum copia, ut compreſſione arteriarum. Serrantis cauſa, eſt facultas onerata, uſus auctus, inſtrumentum durum. Pulſus convulſivi cauſa, eſt ſpaſmus membrorum. Vibratus pulſus, tres agnoſcit cauſas; facultatem validam, uſum auctum, & inſtrumentum durum. Quæcunque febrem hecticam inducunt, pulſum quoque hecticum efficiunt. Myuri cauſam agnoſcunt facultatem debilem, ſicut & Myuri reciproci. Obſervandum porrò, variari pulſum pro conditione rerum non naturalium, ſexus, ætatis, loci, &c. Quod Avicenna ex hominum pulſu eorum patriam cognoſcere po-

re potuerit, ut quidam produnt; logi ſunt. Si tria verba addidero: finem faciam. Supponendum hic, non tantum diſtenſionem arteriæ, ſed & contractionem à digito percipi poſſe. Finis contractionis & initium diſtenſionis percipi nequeunt: contra utraque quies perceptibilis eſt.

CAP. V.
De Vrinis.

SIgnum ab urinâ ſumptum eſt magis manifeſtum pulſu. Eſt autem *urina, excrementum ſeroſum ſanguinis, genitum ex ſuperfluâ portione, liquidorum aſſumptorum, & ab excrementitiâ bile tinctum, quod renes attractum ad veſicam demittunt.* Jam antea monui, ſerum eſſe ſanguinis vehiculum: ſanguis enim craſſus, penetrare nequit & ſubire tenues venas, niſi ſero copioſo dilueretur. Proinde ſanguinis naturam, nec non hepar, lienem, renes, veſicam, optimè manifeſtat urina. Quæ non omni tempore eſt colligenda; verum mane, peractâ concoctione,

ctione, in matulâ vitreâ, pellucidâ, albâ, tenui. colligenda inquam, non poſt crapulam, aut aſſumptionẽ medicamentorum eam tingentium, aut alio modo afficientium: nec tamen diu ſervanda, quæ ultra quinque aut ſex horas ſervatur corrumpitur, & putreſcit; adeò ut nihil ſignificet. Vbi verò aliquandiu reſederit, & refrixerit, inſpicienda erit; non tamen in radiis ſolaribus, ſed extra eos in aëre lucido.

In urina ſex conſiderant Medici, *conſiſtentiam, ſeu modum ſubſtantiæ, perſpicuitatem, quantitatem, odorem, colorem, & denique contenta*; quæ ſingula conſideranda ſunt ſeorſum. Si modus ſubſtantiæ conſideretur; urina alia craſſa, alia tenuis, alia mediocris. Urina interdum tranſparens, interdum obſcura & opaca, ut eam permeare nequeat viſus. Ratione quantitatis, vel multa, vel pauca, ac proinde interdum reſpondet potui, interdum non. Odor urinæ propriè nullus eſt; aut ſi eſt, fœtidus eſt; niſi forſan medica-

dicamenti alicuius permiſtione ſuavem odorem ſpiret. Vrinę color multiplex eſt, albus, (quo pertinent cryſtallinus) aqueus, lacteus, glaucus, charopus, pilis camelorum ſimilis. Tum ſubſpiceus, ſpiceus, pallidus, ſubrufus, ſubflavus, rufus, flavus, ruber. Tertiò eſt color viridis, æruginoſus, praſſeus, ceruleus, venetus, lividus, niger. Poſtremò in urinâ conſiderantur contenta; nimirum hypoſtaſis, enæorema, nubes, bullæ, ramenta, ſquammæ, pili, arenæ, pinguedo, pus, humores &c.

Sed quia nemo urinam ægrorum cognoſcere poteſt, ignorata ſanorum, de hac, tanquam regula alterius, agemus primò. Sanorum, bono corporis habitu præditorum urina, ſubflava, aut flava eſt, talis manens, qualis mingitur; cuius quantitas potulentorum quantitati reſpondet, mediocris ſubſtantiæ, odore nequaquam gravi, ſæpe ſine contentis, interdum adeſt hypoſtaſis alba, levis, æqualis, pyramidalis in fundo matulæ, ſine aliis

excre-

excrementis. Huiuſmodi itaq; urina ſignum eſt bonæ concoctionis. Negandum tamen non eſt, etiam in ſanis urinam à jam deſcripta recedere, ob varias & multiplices cauſas.

Ergò urina mediocris ſubſtantiæ bonam hepatis concoctionem ſignificat; juſto autem craſſior, vel tenuior, concoctionem malam arguit. Vrinam tenuem efficit liberalior potus, vel obſtructio aliqua viſcerum; modo craſſities ſit ex admiſtione ſubſtantię alienę: nam ſi natura ſua, & ſubſtantię modo craſſa ſit, nulla obſtructio eam extenuare valet. In morbis acutis urina eſt tenuis, ex ſententiâ Medicorum, ob facultatis concoctricis debilitatem; unde cruditatem arguit. Quæ ſi diutius perſeveret, vireſque fuerint debiles, mors: alioqui ſi vires non adeò ſint debiles, abſceſſus in partibus inferioribus metuendus erit; in criſibus recidiva. Craſſa urina fit, aut modo ſubſtantiæ, aut aliarum rerum permiſtione. In febrium initiis, huiuſmodi urina eſt ſignum de-

debilitatis, & pugnæ naturæ cum morbo; niſi præceſſerit tenuis, tum vero concoctionis eſt ſignum. Vrina craſſa, interdum eſt perſpicua, & tranſparens; interdum turbulenta. Craſſa, & perſpicua, ſi ſit candida, creditur eſſe ut plurimum ex permiſtione pituitæ, ſignumque eſt cruditatis; ſi reliqua ſigna bene ſe habeant, ſalutem, aut longum morbum portendit. Sin morbus ſit acutus, appareat autem quarto die huiuſmodi urina; die ſeptimo morietur æger. Vrina craſſa & turbulenta, quam calculi renum, aut veſicæ excrementa non effecerunt, nec frigus externum induxit, eſt ob humorum crudorum copiam. Turbulenta urina eſt triplex. Prima clara mingitur, poſtea verò craſſeſcit. Secunda craſſa mingitur, poſtea verò ſubſidet. Tertia craſſa mingitur, craſſaque permanet. Eſtque hæc urina verè turbida, & confuſa, ſine ullis contentis, nec ignis calore diſſolvitur. Prima urina eſt turbulentarum optima; ſignificat enim

natu-

naturam incipere concoctionem. Secunda ſignum eſt ſecretionis, & attenuationis. Poſtrema eſt peſſima, indicatque humorum fermentationem, copiam, perturbationem, virum debilitatem, dolorem præterea capitis, aut præſentem aut imminentem.

Vrina omnis debet reſpondere potui; nam ſi ille multus eſt, & hæc non multò minor eſſe debet, ſin paucus, & hæc quoque pauca. Nam copioſa eſt mala; niſi forſan ſit critica; deſignat enim magnam colliquationē ſuccorum, & corporis; quemadmodū in febribus ardentibus videre eſt. interdum retentricem facultatē jecoris & ventriculi debilitatam. interdū etiam intemperiem calidam renum; ſicut in Diabete. Pauca urina redditur, vel ob potus penuriam, vel renum & huiuſmodi viſcerum obſtructionem, aut debilitatem facultatis expultricis, aut evacuationem per alias vias, aut etiam conſumptionem à vehementi calore. Magnus urinæ fœtor comes eſt putredinis, (ſi eum non contraxerit

ex

ex aſſũptis potulentis,aut ulcere partiũ,per quas tranſit)ſignumq́;eſt malum in morbis acutis; niſi forſan die critico urina copiosè excernatur.

Omnis urinę color,eſt ex admiſtione alieni humoris;bilis ſcilicet aut alterius ſucci;nam ſola coctio,aut alteratio urinã non tingit. proinde flava ſanorum urina,eſt ex admiſtione bilis naturalis ſerum imbuentis & tingentis.Quãto itaq; urina candidior,tanto minus ineſt bilis;cruditatẽq; indicat,aut obſtructiones:niſi forſam aliò ut in caput,rapiatur;quemadmodũ in Phrenitide & febribus ardẽtibus fieri amat;proinde malũ eſt ſignum. Ita in Ictero urina alba diù perſeverans hydropẽ minatur.Vrina alba,craſſaq́; ſignificat pituitæ copiam. Vrina pinguis,phtiſin & colliquationem pinguedinis. Vrina ſubſpicea meliorem concoctionem indicat,quam ſubalba. Quanto bilis,quâ tingitur, urina, intenſiorem habet calorẽ; tanto majorem viſcerum ardorem arguit. Subrubra,& tenuis argumentum eſt cru-

di &

di & periculoſi morbi : ſin vero hæc eadem ſubrubra, fuerit craſſa, ſimileq́; habuerit ſedimentum, longũ morbum, at periculi expertem portendit. Vrina admodum rubra claraq; ſequitur febres ardentes, & hepatis intemperiem calidam. Rubra & craſſa, aut ſanguinis multitudinem, aut bilis vitellinæ admiſtionem deſignat. Hæc diu perſeverans in morbo acuto, aut mortem, aut inflammationem renum minatur : ſin verò turbida manſerit, hepatis inflammationem & non raro ſchirrũ oſtendit. Vrina nigricãs, ſi impoſitum linteũ colore citrino tingat, habeatq́; citrinam ſpumam, ſignificat ictẽrũ ex obſtructione veſicæ fellis; aut ſi ſit alba, ſeu parũ rubra, maneatq́; icterus; hydrops in propinquo eſt.

Tranſeamus ad urinas cruentas; quæ ſi fiant à ſanguinis copiâ, die critico, cum ægri tolerantiâ, bonæ ſunt ; ſignificant enim facultatem expultricem vigere: hæc enim materiam morbificam in febribus per veſicam expellit. Cruentæ evadunt urinę in ne-

in nephreticis ex eroſione venarum. Vrina craſſea eſt ſignum ſanguinis toſti, & eiuſdem putredinis. Viridis eſt ſignum bilis æruginoſæ, vel conſimilis, eſtque judicium magni incendii, interdum & convulſionis. Color venetus melancholiam arguit: & urina veneta craſſa, frigoris magni eſt comes, quæ ſi ad nigrorem vergat, caloris extinctionem ſignificare creditur; quanquam nigror urinæ magnum alioqui incendium arguit. Non omnis urina nigra eſt mala; quod multis exemplis probatur in Epidemicis; eius enim mictione multi liberantur à melancholicis affectibus.

Verum tempus eſt contenta urinę conſiderare. Vrina in matulâ contenta, ad aëris ſimilitudinem, dividitur in tres regiones; ſupremam, mediam, & infimam. In primâ eſt nubes; in ſecundâ ſuſpenſum; in tertiâ & infimâ, ſeu matulæ fundo, eſt ſedimentum, ὑπόστασις dicta. De cuius materia, & modo magna eſt contentio. Nam Fernelius putat, non malè, eſſe

craſſio-

craſſiorem urinæ portionem, & quaſi fecem; non tantum in ſanis, ſed & ægris. Alii dicunt ſanorum hypoſtaſin eſſe reliquias tertiæ concoctionis in venis. At male habentium, ſicut & neutrorum, eſſe materiæ morbificæ portionem: alii aliter. Quicquid ſit, ſanorum hypoſtaſis & contenta, ſunt regula aliarum urinarum. Contenta itaque in urinis ægrorum quanto ſunt ſimiliora contentis ſanorum, tanto ſunt meliora; quanto vero diſſimiliora, tanto deteriora. Hypoſtaſis ergo alba, levis, & æqualis, arguit in ægris bonam concoctionem. Sin ſuſpenſum ſit album, leve, & æquale; indicium eſt concoctionis debilioris; ac proinde maioris cruditatis, quam in ſuperiore. Melius tamen eſt nubecula, quæ tenue eſt coctionis initium. Ergo nubecula gradus eſt ad ſuſpenſum; ſicut ad hypoſtaſin. Quæ ſi laudabilis ſit, perfectæ concoctionis eſt ſignum. Si ergò nullum ſit contentum, hoc eſt nubes, nec ſuſpenſum,

nec ſedimentum in urinâ; plerumque arguit naturam non eſſe aggreſſam concoctionem; at ſi interdum appareant, rurſumque evaneſcant; naturæ & morbi certamen innuunt. Quod ſi in morbis nulla appareant contenta, ut quandoque accidit; cruditatis magnæ, aut corruptionis humorum eſt argumentum. quod & accidit in viſcerum debilitate. inflammatione, aut obſtructione. Si præceſſerint magnæ evacuationes, humores excrementitios expurgantes; deſtituitur urina contentis. Quod in ſanis contentorum defectus ab obſtructione fiat; non eſt admittendum. illi enim ſæpè non gignunt. Multa contenta in ægris fiunt à validâ facultate alteratrice; quæ in febrium initiis & augmento copiam humorũ deſignant; in declinatione autem ſi appareant; modo nullum pravum interveniat ſignum; ſalutem & ſecuritatem denunciant. Pus ſæpe in urinâ ſubſidens, mentitur bonam hypoſtaſin; diſtinguitur tamen, quia purulenta

lenta urina non tantum fœtet, ſed & abſceſſum in viſceribus ſupponit. Apparet interdum in urina pinguedo; quam ex adipis liquatione fieri, ante dixi, in febribus magnis: nam magnus calor non tantum ſolvit adipem, ſed & ipſam carnem; unde fiunt hypoſtaſes ervinæ, ſimiles farinæ hordeaceæ. Sin partes ipſæ ſolidæ diſſolvantur; urina erit laminea, furfuracea, pultacea. Pullæ urinarum fiunt ab incluſo ſpiritu, & flatu.

CAP. VI.

De Præſagiis.

DEventum tandem ad Medicinę partem, tum nobiliſſimam, tum difficillimam; futurorum nimirum circa ægrum prædictionem. Morbo enim, & cauſa, locoque affecto cognitis, præſagitio, & prędictio ſuperſunt. Præſagitio nil aliud eſt, quam prænotio, & ſcientia futurorum in humano corpore, ex manifeſtis ſignis. Horum enunciatio, eſt prædictio; nam prænotio in mente tantum

eſt. Signa hoc loco vocamus tantum prognoſtica.

Circa ægrum tria ſunt præcognoſcenda; *primò*, quò morbus erumpet; ad ſalutem, an vero mortem. *ſecundò*, quo tempore: *poſtremò* quomodo. Unde & ſigna ſunt triplicia; primò ſalutis & mortis: ſecundò concoctionis & cruditatis; tertiò decretoria. Sumuntur autem huiuſmodi ſigna à cauſis proximis; morbo & facultate; non ab affectibus, qui non ſunt. Comparandi itaque ſunt morbus & natura, conſiderandumque uter ſuperet. Nam ſi morbus ſit facultate ſuperior, morietur æger: ſin contra, vivet.

In morbo quinque examinanda veniunt. primum eius idea; ſecundum magnitudo; tertium mos; quartum motus; & demum exitus. quæ ſingula ſuis cognoſcuntur ſignis. Morbi ſpeciem & ideam, ſymptomata patefaciunt; ſicut & eiuſdem magnitudinem. Nam parvus morbus, prava habet ſymptomata; magnus, magna,

magna. Mos morbi, cognoſcitur ex benignitate, & malignitate ſymptomatum. Omnis enim morbi malignitas (hæc vitæ furtim quaſi inſidiatur) periculi plena eſt. Motus cauſæ morbificæ, ſunt quatuor illa tempora, in quæ duratio morbi dividitur; nimirum principium, augmentum, ſtatus declinatio. Verum ex omnibus his temporibus, ſtatus (in quo magna naturæ & morbi pugna) maxime cognoſci debet; non tantum ad curationem, ſed etiam præſagitionem. Tendit autem huc morbus admodũ variè; interdum tardè, interdum celeriter; interdum ęqualiter, interdum inæqualiter; nonnunquã conſtanter, & ordinatè, nonnunquã contra. Morbi celeritatem aut tarditatem, oſtendit eiuſdem ſpecies. Apoplexia enim citò ad ſtatum venit, quartana intermittens tardè. Idẽ facit ſymptomatũ incrementum: prout enim illa creſcunt, morbi brevitas, & longitudo manifeſtatur. Idem faciet acceſſionum natura: ſi enim poſterior acceſ-

ſio priore ſit longior, & vehementior, citiuſque recurrat; morbus citò admodum ad ſtatum veniet. Sin contra ſe res habeat, ita ut poſterior acceſſio ſit priore brevior, benignior, tardiuſque redeat; morbus declinat, vigorque & ſtatus ſuperati ſunt. Atque hęc quidem intelligenda ſunt de morbo periodos habente; quibus ſi careat, ad ſymptomatum incrementum decurrendum eſt. hæc enim ſi celeriter augeantur, brevi ſtatus expectandus: Quod dico, evidens eſt in morbis à cauſis calidis, qui citò moventur. Sin cauſa ſit frigida; contrarium fiet. Huc referuntur anni tempus, regio, ætas, natura ægri &c. Iuvenis enim, in regione calida, æſtate, ſi ægrotet; ut plurimum morbus celerem habebit ſtatum. An tempora morborum, æqualiter & inæqualiter (nimirum an principium ſit velox, augmentum tardum vel contra) conſtanter, ordinatè; an vero contra; diſces non tantum ex propriis ſymptomatis, ſed & ſupervenientibus accidenciden-

cidentibus. Tempora morborũ (quæ in benignis morbis ſemper ſunt quatuor, in malignis nulla eſt declinatio) non circumſcribitur dierum numero: nam ſæpe morborum principia nos latent; cognoſcuntur non tantum ex ſymptomatum incremento, ſed etiam cauſarum motione. Quod ad principium attinet; multipliciter accipi ſolet. nam & primus inſultus morbi, & tres primi dies, & totum tempus, quo materia cruda eſt; principium dicitur. Propriè tamen principium hic eſt, cum ſymptomata ſunt leviora. Augmentum, in quo hæc augentur. Status eſt, cum eſt vehemens pugna naturæ, & morbi; in quo maximè ſæviunt ſymptomata. Declinatio autem eſt, quando ſymptomata miteſcunt. Atque hoc primo modo, cognoſcuntur tempora. Cognoſcuntur præterea ex motione cauſarum morbificarum. nam cum natura conetur coquere perfectè, & alterare materiam, principiũ morbi eſt illud tempus, quo cauſa morbifica, ſive mate-

ria eſt adhuc cruda. Augmentum in quo apparent notæ concoctionis. Vigor in quo concoctio eſt peracta. Declinatio excipit concoctionem.

Quintum in morbis obſervabile, & quo tota præſagii doctrina eſt directa, & morbi exitus; an ſcilicet victurus ſit æger, an vero moriturus; tum quo tempore; poſtremò ſubitòne, an paulatim. Signa, quibus ægri ſtatus cognoſcitur, ſunt functiones, excrementa, & nonnulla ad ęgri corpus pertinentia. Functiones oſtendunt facultatum robur, & conſtantiam: Huiuſmodi facultates principes, tres ſunt, Naturalis, Vitalis, Animalis. harum potiſſima eſt vitalis, quæ ex pulſu cognoſcitur: frequentes enim & graves lipothymiæ eius debilitatem teſtantur. Idem de animali judicandum. Nam viſio, & auditio ſubitò debilitatæ, ſigna ſunt gravis morbi. Eadem eſt ratio ſenſuum internorum, & facultatum principum, nec non facultatis motricis: malum enim eſt excrementa præter

natu-

naturam ſupprimi, aut reſpirationem redditam eſſe difficiliorem. Robur virtutis naturalis cognoſcitur ex coctione, & cruditate excrementorum; quæ quanto ſimiliora ſunt excrementis ſanorum, tanto ſunt ſimiliora, oſtenduntque robur facultatis naturalis: quanto autem diſſimiliora, tanto eiuſdem debilitatem magis arguunt. Verum quia unâ excretione non ſolvuntur omnes morbi, hinc diverſorum excrementorum diverſę exiſtunt ſignificationes. Habitum enim totius corporis, indicant ſudores: ventris conſtitutionem, dejectiones: at urina genus venoſum, & partes eas, quas tranſit indicat. Eadem & aliarum ratio. In quibus omnibus obſervandus odor, color, copia &c. ſudor enim fœtidus, frigidús, circa ſolum caput erumpens, peſſimum ſignum eſt: ille enim eſt ſignum magnæ putredinis: hic vero, aut mortis, aut morbi prorogationis. Contra, ſi die critico, apparentibus ſignis concoctionis, ſudor erumpat

univerſalis, calidus, continuus, bonum eſt ſignum. Quod de ſudore dico, intelligendum itidem eſt de alvi excrementis, aliiſque aliarum partium; nam quanto ſanorum ſimiliora ſunt, tanto meliora. In quibus omnibus conſiderantur notę cruditatis, & coctionis, tum an tempeſtive fiant, an ſecus? tertiò an cito, an tardè? quartò an conſtanter? poſtremo an cum ægri damno, an ſalute? Quæ à laborantis corpore deſumuntur ſigna non ſunt contemnenda. nam exempli cauſa, naſus acutus, oculi concavi, cæteraque Hippocraticam dictam faciem conſtituentia in malis ſunt. Idem de involuntariis lachrimis, pravo ægri decubitu ſtatuendum. Ex horum ſignorum, quæ prognoſtica dicuntur, cognitione, & eorum inter ſe comparatione eventus, morbi prępſcitur. Diximus illa duo eſſe, morbum, & naturam. Ad morbum pertinent non ſolum ſymptomata, ſed & cauſæ, ſi eas habet: ad naturam omnia auxilia, tam naturalia, quam artificia-

ficialia. Ergo morbus cum natura (tanquam duo athletæ) eſt çomparandus, videndumq; uter potentior. Et quia medicus, miniſter eſt naturæ, obſervare debet, an natura ſola morbum debellare poſſit; quod ſi fiat, ſpectator tantum erit. Sin minus; ſubvenire debet commodè. Commodè dico; nam ſi vires penitus ſint proſtratæ, fruſtra medicina adhibetur. Nec enim ſine ſignis, & naturæ ductu contra morbum pugnabit prudens medicus: nec etiam fuit iis quæ pręter rationem apparent bona; nec deſperabit ſi præter rationem mala apparebunt. Signorum in prędicendo non eſt eadem dignitas: ſigna enim quædam quibuſdam ſunt maiora, quę dam præſtantiora & digniora. Magnitudo innoteſcit ex comparatione facultatis, vel morbi, cum aliis eiuſdem generis. Quanto enim facultas ſimilior eſt naturali, tanto deterius & maius etiam eſt ſignum. & quia vita pendet à facultate vitali; ſigna, quæ eam patefaciunt, dig-

niſſima judicantur. Ergo ut de morbi exitu, & modo prædicere poſſis, confer inter ſe morbum, & facultatem. morbi enim ſpecies, & magnitudo, eius exitum facile declarant. Nam morbi quidam ſua natura ſunt lethales, ut vulnus cordis, quidam ut plurimum, ſicut peſtis. quidam medio modo ſe habẽt. quia nec lethales ſunt, nec tamen facilè curantur; ut elephantiaſis. Sunt nonnulli periculi expertes, ut vulnus carnoſum manus, aut febris quartana intermittens. Periculum auget, aut minuit morbi longitudo, præcipuè in morbis acutis. Cæterum malignitas in morbis ſemper eſt ſuſpecta: nam ſæpè contingit, apparentibus concoctionis in urinis ſignis, ægrum ſubitò de medio tolli. Quod tamen cautum medicum non fallit: nam malignitas prodit ſe in pulſu, qui parvus eſt; aut ſuccedit animi deliquium &c. Videndũ præterea, an morbus ſit ſimplex, an verò compoſitus: horum enim ſigna non ſunt confundenda, ſed ſeorſum diſtin-

ſtinguenda. in quibus omnibus, ut verbo abſolvam, vires conferendæ cum morbi magnitudine ſunt, & eiuſdem ſtatu.

CAP. VII.
De Criſi.

RElìquum eſt, (nam de eventu morbi dictum eſt) ut de modo eventus agamus; hoc eſt, ſolveturne morbus ſubitò, an verò paulatim. Subitus eventus, conjunctus cum naturæ pugna, eſt criſis: ſin verò nulla ſit pugna, non eſt criſis, ſed repentina mors; ut in magna Apoplexia cernere licet. Hoc idem contingit in acceſſionum principiis, vigore, & declinatione particulari. Quanquam Criſis multipliciter uſurpetur; tamen propriè eſt *ſubita mutatio in morbis, vel ad ſalutem, vel ad mortem, cum pugnâ & perturbatione.* Per excellentiam tamen illa mutatio quæ ad ſalutẽ ducit, Criſis dici ſolet. Hæc fit die critico, in morbi ſtatu & vigore, à facultate naturali, materiã morbificã expellente.

Dico

Dico à facultate naturali & quidem ſola; ut excludam evacuationes factas à medicamentis. Talis tres requirit conditiones; quarum prima eſt, ut ſit fida, liberans ægrum à morbo: ac proinde nulla materia, recidivam factura ſupereſt. Secundo ut materia expellatur ex corpore, non verò de parte in partem transferatur. Tertiò ut prius judicata ſit & bono die decretorio eveniat. Prænunciant futuram criſin deliria, vertigo, capitis dolor &c. aliæque perturbationes; quæ Medicum terrere non debent, quia tantum ſunt ſigna, à quibus perturbatio incipit. Efficit criſin non ars, aut medicamentum, ſed natura, ſeu facultas naturalis, cuius eſt expellere id quod noxium eſt: expelli autem debet materia, non quovis morbi tempore, varum in fine vigoris, cum materia eſt cocta. Dico cocta materia; quia criſis non habet locum in morbis non humoralibus. Sin criſis mala ſit, in augmento plerunque jugulat; nam ſummum vigorem

rem nunquam ſuperat. Materiæ excretio ſemper eſt manifeſta; niſi forſan in pueris; in quibus ob pororum laxitatem, materia inſenſibiliter expellitur. At ſi materia transferatur ad partem aliquam ignobilem; non liberatur ęger, ſed novus morbus gignitur; proinde non eſt perfecta criſis, materiæ tranſlatio.

Porrò maiores noſtri obſervarunt, non quovis die fieri criſes bonas (quanquam quidam ex Hippocrate contrarium doceant) ſed ſeptimo, decimo quarto, vigeſimo. Quorum tamen dierum non eſt eadem dignitas. nam 7. & 14. nobiliſſimi ſunt; iis enim plurimæ fiunt bonæ criſes. Poſt 20 diē criſes ſunt imperfectiores, unde & pauciores dies critici numerantur, quam in prioribus tribus ſeptimanis; à primo nimirum die 20. poſt 40. diem, (quia morbi, abſoluta criſi non terminantur, ſed vel decubitu materiæ, vel ſolutione ſimplici) uſque ad 60. omnes intermedii dies omittuntur. 60. excipit 80. 100.

120. unde horum dierum incertitudo maximè apparet. Diebus criticis ſui attribuuntur indices, qui die critico futuram criſin prænunciant. hoc modo: 4. eſt index 7. & 11. 14. 17. 20. nam dies critici integris ſeptimanis definiuntur, ſicut indices dimidiatis. Iam verò ratio ſupputandi ſeptimanas, & dies criticos ſupra modum eſt incerta. prima enim, & ſecunda ſeptimana, à novo incipiunt principio. tertia verò ab ultimo die ſecundæ ſeptimanæ: ita ut 14. dies ſit finis ſecundæ ſeptimanæ & tertiæ initium. ultimus vero dies tertiæ ſeptimanæ eſt 20, non 21, ſi ſcholæ Hippocraticæ decretis ſtatur: illo enim die meliores fieri criſes, experientia teſtatur. Sed quare hoc potius die, quam alia fiat criſis, quæritur. Quidam putant cauſam eſſe revolutionem corporum cœleſtium, imprimis lunæ; quę morbis brevibus imperare creditur, ſicut ſol longis. ſed hoc non poteſt fieri, niſi corpus cœleſte moveat noſtrũ corpus; nam

Criſis

Criſis fit à facultate irritatâ. Qui numeris multum tribuunt, confugiunt ad diei ſeptimi, aliorumque ſimilium dignitatē: quę (nam quantitas non eſt activa) nulla eſt: alii aliter Philoſophantur. Rectiùs illi ſentiunt qui cauſas proximas examinant; facultatem nimirum & morbum. Facultas enim non expellit niſi irritetur à materiâ: pendet ergò dierum criticorum ratio à proportione facultatis agentis, & materiæ reſiſtentis. quod in omnibus evacuationibus fieri amat: hac enim de cauſa, certis fieri horis fæces alvi excernuntur, & urina redditur. Quæ de diebus criticis diximus, intelligenda ſunt in morbis continuis, non intermittentibus; in quibus acceſſiones numerantur, non verò dies. hinc ſeptimus circuitus eſt terminus tertianæ intermittentis, ſicut ſeptimus dies, continuæ.

Cap.

CAP. VII.

Quomodo ſit futura Criſis.

QUomodo ſit ſolvendus morbus, ſubitone, an paulatim, ex morbi æſtimatur magnitudine, (quo referuntur: mos & morbi ſpecies) facta eius cum viribus comparatione. An verò citò, an tarde, motus imprimis docebit. Cui adjunguntur quæcunque morbum vel accelerant, vel tardant; ut temperamentum, ætas, regio. ſi enim ſit morbus vehemens, vires robuſtæ, ætas juvenilis &c. morbus erit brevis: ſin contra, longus. nam morbi acuti, aut ſubitò cum pugna ad vitam, vel mortem terminantur; aut ad mortem ſine pugna, ſi vires ſint debiles. Mors itaque cum criſi & pugna, poſtulat vires debiliores morbo, non tamē omnino debiles & proſtratas. At mortis tempus ex ſtatu deprehenditur, & morbi motu. Morbus lethalis, cum validus eſt & celer, hominem derepente necat: ſin nec vehemens, nec celer

celer paulatim. Contra ſe res habet in minime lethalibus: nam natura valida ſubitò ſanare ſolet, imbecilla paulatim. An criſis ſit futura ad ſalutem vel mortem, colligi poteſt ex comparatione morbi cum naturâ. ita ut non negligatur urinarum concoctio, ætas, temperamentum, &c. Eſt enim concoctio, ſignum inſtantis bonę criſeos, quæ ſemper eſt in ſtatu: quo elapſo, nemo vi morbi perit; ſed vel errore, vel alia cauſa. Iam verò criſis, ante ſtatũ facta, mala eſt; quia irritatione naturæ à morbi magnitudine fit. Quando natura dominatur materiæ, motus in ægris ſunt determinati. ſin vires deficiant, nullus motuũ ordo; unde prædictio ſæpè eſt fallax, & incerta. Morbi omnes ſalutares ſolvuntur paulatim, vel ſubitò. Cauſa ſolutionis interdum eſt ſola natura; ea enim levem continui ſolutionem curat ſine medicamento: interdum eſt ſola ars; ut in luxato digito videre eſt: interdum ars cum natura conſpirat; ut in graviorum morborum curatione

tione appareat. At criſis omnis fit à ſolâ naturâ. Ea autem convenire debet naturæ morbi. ardens enim febris ſolvitur vel ſanguinis è naribus fluxu, vel ſudore poſt rigorem, nonnunquam alvi fluxu, & vomitu. Locus affectus non eſt prætereundus. nam ſi gibba hepatis pars afficiatur, natura per ureteres materiam expellit morbificam. Conſiderandum tertiò eſt temperamentum, ætas, regio, tempus. juvenes enim calidi, vere ægrotantes, liberantur ſanguinis è naribus profluvio. Quartò ſexus inſpiciendus eſt: nam mulieres liberantur à magnis morbis ſanguinis ex utero profluvio. Poſtremò conſuetudo eſt obſervanda; ut in hæmorrhoidibus videre eſt: graves enim lienis affectus, tranſmiſſio ad hæmorrhoides ſanguine, fæliciſſimè curantur. Inſtare criſin ex propriis ſignis hoc modo cognoſces. ſi enim ſit febris ardens, immineatque hæmorrhagia, caput graviter dolet, & pulſat, nares pruriunt, oculis obſervantur

ſplen-

ſplendores, lachrymæ oboriuntur involuntariæ &c. at ſi criſis vomitu terminetur, gravis præcedit capitis dolor, viſus eſt hebes, vertigo, morſus orificii ventriculi, labri inferioris agitatio &c. atque hoc modo terminantur ſæpè febres intermittentes: ſin verò ſudor expectatur, cognoſces ex ſuppreſſione urinæ, & fæcum, præter rationem, conjuncta cum rigore; partes exteriores magis rubent, & calent: quo modo judicantur febres continuæ. Inſtare criſin per alvi dejectionẽ, cognoſces ex aliarum evacuationum ſuppreſſione, ſi nempe earum notæ non appareant; inprimis autem, ſi retineatur urina, ſitque dolor ventris &c. Per urinas fieri diſcis ex ſuppreſſione alvi, prȩter rationem. Ex ſimilibus denique ſignis judicandum de excretione, tum per uterum, tum per hæmorrhoides. Verùm ſi nulla adſint huiuſmodi ſigna, judicabitur morbus ex tranſmiſſione humoris in partem igno-

ignobilem per vias patentes & rectas. Nam tranſmiſſio humoris à parte ignobili in nobilem, metaſtaſis vulgò dicta, pernitioſa admodum, nec criſis propriè dicitur. Partes ignobiles, recipientes aliorum membrorum excrementa, ſunt glandulæ, cutis, articuli &c. Idem hîc obſervandũ quod ſupra, huiuſmodi tranſmiſſionem criticam, (diadoſin vocant Medici) debere fieri à naturâ nec à morbo, nec medicamento irritata. Quibus autẽ in partibus ſit metuenda materiæ tranſlatio, docebunt accidentia eas partes circumſtantia; rubor nimirum, dolor, diſtenſio. ſi humorum indolem contempleris, craſſi, & frigidi ad partes inferiores magis abſcedunt: ad ſuperiores verò tenues, & calidi.

CAP. IX.

De futuræ criſis tempore.

TEmpus futuræ criſis cognoſces ex longitudine morbi, eiuſdemque ſtatu. quo enim morbus brevior.

eo propinquior ſtatus; in quo bona criſis ſemper contingit. Cognoſci autem ſtatum ex morbi natura, & ſymptomatum incrementis, jam diximus antea: quibus adjunguntur ætas, regio, tempus, anni &c. ſin morbus intermittat, ex acceſſionum incremento, & magnitudine, aliiſque adjunctis. Hoc idem certius conſtabit ex obſervatione dierum criticorum, & viribus ægri. quæ ſi validæ fuerint, irritenturq; ab humoris morbifici irritatione criſin anticipabunt. Præſtantiſſimum futuræ criſis ſignũ ex urinarum concoctione haberi ſolet. Morbus peracutus ſubitam habet criſin; die nimirum ſeptimo, indicato tamen à quarto. ſi igitur primo die ſigna apparent bona, quarto die aut citius morbus finietur: ſynochus exempli cauſa: criſi tum terminatur: at verò ſimplici ſolutione, ſi morbus ſit parvus: tertiana continua magna tertio die expediri ſolet. At ſi primis duobus diebus nulla concoctionis appareant ſigna, verum quarto ad-

to appareat in urinis nebula rubra, aut aliud aliquid; criſis fiet die ſeptimo, niſi peccatũ aliquod intervenerit. Sin autem morbus nec ſit adeò magnus, nec velox; differtur criſis in 9. diem: ſin ſeptimo die primum appareant in urinis concoctionis ſigna, undecimo aut decimo quarto ad ſummum die fiet criſis. Eadem eſt ratio aliorum quaternariorum, & ſeptenariorum. Ergo ſi morbus ſit funeſtus, iiſdem diebus criticis, quarto, ſeptimo, aut ſimili morietur æger. Non ſemel monui concoctionis indicium eſſe urinam, nam in acutis morbis; urinæ albæ tenues, ſunt peſſimæ: ſicut tenues, rubræ, in ſtatu apparentes, non bonæ. Criſis quæ die non bono fit, conjuncta tamen cum aliis bonis ſignis, recidivam minatur; infida enim eſt. at ſi mala conjungantur ſigna, mors in propinquo. Tempus ſalutis, aut mortis cognoſcitur ex comparatione virium cum morbo, eiuſdemque ſtatu. Nam ſi natura & morbus viribus ſint partes, longiori tem-

tempore opus eſt ad alterutrius victoriam: at ſi impares ſint, hoc eſt ſi morbus ſuperaverit naturam, aut contra; cita erit victoria. Quicunque curantur morbi, quatuor illa tempora univerſalia pertranſeunt: qui vero non ſanantur, poſtremum tempus nimirum declinationem, non attingunt: Sæpe enim in ipſo augmento mors contingit. ubi natura morbo longè eſt inferior, in ipſo principio, ſine criſi, mors evenire ſolet. Si ſtatum morbus ſuperarit, nihil eſt periculi; nam in declinatione non contingit mors. Ergo ſi obſervaveris, quantum morbus naturam ſuperet, & quo tempore æger peſſimè ſe habeat; quando acceſſio recurrit, prædices mortis tempus. In lethali enim morbo, quia vires admodum ſunt debiles, mors citò advenit. Sin autem vires non adeò ſint debiles; quo die acceſſio recurrit, eo morietur. At ſi vires paulo validiores fuerint; differtur mors ad unum, vel alterum diem. Horam mortis diſces; ſi ob-

ſervaveris tempus particularis alicuius exacerbationis, quo maximè ęger affligitur: tum enim, quia maximè languet, morietur: languoris indicium eſt pulſus debilitas, animi deliquium, difficultas reſpirandi, &c.

INSTI-

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER V.

De Medendi Methodo.

Cap. I.

De Indicatione.

CUm Medicina circa corpus ægrum maximè verſetur, ut morbus nimirum profligetur, & natura conſervetur; cognitis morbo, cauſa, locoque affecto, nihil ſupereſſe videtur aliud, quam medicamenti idonei & alimenti inventio. illo morbus corrumpitur, hoc facultas conſervatur. Hoc fieri nequit, ignoratis iis, quæ ſecundum & præter naturam homini accidunt. Proinde Medicus, naturæ miniſter, nunquam huiuſmodi ſcopos attinget, ignoratis iis, quę ante à nobis ſunt dicta. Itaque Empirici,

pirici, Methodicique hic vehementer errant. illi enim neglectis cauſis, ſolâ experientiâ & analogiſmo ad ſalubria eligenda, & inſalubria evitanda contenti ſunt: at hi neglectâ experientiâ, rejectiſque cauſis, & facultatibus, ſolam indicationem à morbo, & evidentibus communitatibus ſumptam, ad curationem ſufficere arbitrantur. Dogmatici, & rationales Medici, rationi experientiam adjungunt; conſiderantq; non tantum cauſas evidentes, ſed & abditas, non neglectis partibus, locis affectis, eorumque ſignis. Ratio enim & experientia ſe mutuo juvant; pulchrum enim eſt, judicium rationis ab experientiâ confirmari. proinde dogmatici his duobus fulcris experientiâ in ſingularibus, & ratione in univerſalibus quaſi nixi, multo felicius & accuratius curant.

Medendi methodus eſt *ratio inveniendi certa cuique morbo remedia, ſanitatis gratiâ, per convenientes indicationes*. Ratio hæc procedit à communibus,

bus, & generalibus indicationibus, ad ſpeciales, & proprias: nam non curatur homo in genere, ſed Socrates, & Plato. Scopus itaque omnium operationum eſt morbi depulſio, & ſanitatis introductio. Verum ſi vires penitus ſunt victę, à prudente Medico nihil eſt tentandum: ſin autem conſtent, de mediis quibus morbus depelli poteſt, conſultandum. Conſiderandum ergo primum, quid agendum; alterandum, evacuandum, an reficiendum. Deinde quibus remediis; refrigerantibus, an pituitam, bilemque evacuantibus; ſolidis, an liquidis. Tertiò quantum agendum; multumne, an parum. Quartò quomodo; an ſenſim an verò confertim. Quintò quando; in principione morbi, an vero ſtatu. Poſtremò, quo ordine & via.

Indicatio eſt *agendi inſinnuatio; ſive ratio dirigendi actionem, ſeu comprehenſio juvantis, juncta comprehenſioni eius, cui conferre dicitur, ſine experientiâ, & manifeſtâ ratiocinatione.* Indicatio omnis ex

nis ex ſcopo naſcitur; nam ſcopus, eſt curationis indicatio; ſicut indicatio, eſt agẽdi inſinuatio. Indicatio omnis eſt indicantis ad indicatum relatio. *Indicans* eſt *aliquid in corpore, aut conſervandum, aut corrumpendum; cuius gratiâ aliquid fieri debet*: ſicut morbus indicat ſui corruptionem, & facultas conſervationem. *Indicatum* eſt *illud, quod indicanti prodeſt, eique aliquo modo congruit*; ut venæ ſectio tollit febrẽ ardentem. Proinde indicatum omne eſt aut ſimile, aut contrarium. Contraria tollunt morbum, ſimilia autem facultatem conſervant. Ex quibus colligitur; indicare eſſe manifeſtare quid conveniat.

Cùm curatio debeatur morbo, præſervatio cauſæ, conſervatio facultati: totidem erunt in Medicina ſcopi, curare, præſervare, & conſervare. Sed quia non omnes morbi cauſam habent; Medici duos ſcopos proponunt, facultatem, & morbum. Hunc quidem corrumpendum; illam autem conſervandam. Secundum ſi-

cut ſit per ſimilia, ita primum per contraria. Iam verò non ſufficit ſcire morbum calidum eſſe frigidis curandum, quod plebem non latet; ſed quomodo, quando, quo, refrigeratio ſit inſtituenda: quod fieri nequit, ignoratis temperamento, partibus, facultatibus &c. à quibus non tam indicatio, quam coindicatio ſumitur. Primę indicationes tres tantum ſunt, totidemque indicantia; morbus, cauſa, (ſi ea eſt) facultas, quæ primò quid agendum ſit inſinuant. Ætas, temperamentum, ſexus, conſuetudo, coindicant, id eſt, oſtendunt quantum, quomodo, ſit agendum. nam coindicantia non per ſe, ſed per aliud indicant. Exempli cauſa; cacochymia primò indicat evacuationem, coindicant vires robuſtæ, conſuetudo. *Contra indicans* eſt quod per ſe primò impedit. *Correpugnans* quod ſecundariò impedit. Facultas enim victum indicat; ætas, temperamentum, coindicant, morbi vehementia contra indicat; ſymptomata verò correpugnant.

Cum verò indicationes ſunt contrariæ, præferenda ea eſt, quæ magis urget. Exempli cauſa, in ſtatu acutarum febrium, ſi magna ſit virium debilitas, facultas indicat victum, contraindicat vehementia morbi; quia verò vires ſunt conſervandæ, ante omnia cibandus eſt æger, nec permittendus ob inediam deficere. Verum ſi morbus ſit in fieri, ut dicunt, non autem facto eſſe, cauſæ habenda eſt ratio, jungendaque curatio præſervationi: nam ſicut illa morbum, ita hæc cauſam innuit. Cum itaque morbus ſit ſanitati contrarius; prima maximè communis indicatio curativa eſt ipſa contrarietas; quæ à morbo ſumitur: indicationes ſumptæ à parte affectâ, ætate, conſuetudine, ſunt magis particulares; determinant tamen curationis modum, & menſuram. quam nemo ritè intelliget, ignoratis temperamento, corporiſque natura: nam quanto morbus magis à naturâ receſſerit, intentioribus & vehementioribus remediis (hæc vero ſunt-

ro ſunt contraria) indiget. Si ergo quis febricitet; quantum ſit refrigerandum, indicat temperamentum naturale, ad quod medicamentis frigidis eſt reducendus; non neglectâ magnitudine morbi & ſitu partis. Vbi ergò cognoveris quouſque refrigerandum ſit, remedia accommodata ſunt inveſtiganda, eorumque doſis inſtituenda. & quanquam inexplicabilis ſit menſura remediorum in ſingularibus, nec ſcientiâ aliquâ comprehenſibilis; artificioſâ tamen conjecturâ, uſurpanda venit: hæc nititur ratione, & experientiâ. Sicut morbus remedium indicat; ita modum utendi indicant vires, & ſitus partis affectæ. Tempus utendi præſcribunt morbi tempora; ſicut locum, & vias, corporis figura, & partium ſitus. Verum quid primò, ſecundòve agendum, indicat quod maximè urget. Indicationes à parte affectâ ſumptæ, ſunt magni momenti. conſiderantur enim eius temperamentum, ſenſus, figura, ſitus, & actio læſa. Tempera-

mento adjunge ſexum, ætatem, conſuetudinem, vitæ inſtitutum &c. Gravius ſiquidē ægrotat cuius temperamento, conſuetudini, ætati morbus eſt diſſimilis, quam ſimilis. Ergo ſi frigidus temperamento incidat in febrem; periculoſiùs ægrotat, quam calidus, frigidioraque requirit medicamenta. Idem de ætate judica. Si enim ſenex febricitet, frigidiora poſcit remedia, quam juvenis. Eadem eſt partium conditio. os enim fractū validiora exſiccantia poſtulat, quam cutis ſciſſa. Sin actionem ſpectes; videndum, ea ne privata ſit & uni parti inſerviens: tum enim audaciùs alterandum, laxandum etiam: ſin autem actio ſit publica, ut cordis, cerebri; tum eadem timidiùs facienda ſunt. nec tamen ſimul, ſed per intervalla, parſque corroboranda eſt benignis medicamentis. Figura partis adeò eſt conſpicua, ut plebem non lateat. Quivis enim novit, maiora emplaſtra adhibenda eſſe ventriculo quam lieni; & ventriculum purgari

tum

tum ſupra,tũ infra; pectus autem ſupra tantũ. Idem de ſitu ſtatuendum. nam ſi ſuperficies corporis ſit violata; levioribus medicamentis eſt utendum, quam ſi pars corporis profunda. ita ad purgandum ventriculum opus eſt debilioribus, quam ad uterum. Si ſenſum conſideres; quanto is acutior, tanto benignioribus, minuſq; acribus utendum eſt remediis. Ergo ſi inteſtina malè habeant, validiora exigunt,quam ventriculus; hic enim acribus medicamentis(eſt enim acerrimi ſenſus) irritatur. In quibus obſervandum ſemper, ut reducatur æger ad illud temperamentum,quod habuit, cum in morbum incideret. Intemperies quælibet poſcit contraria in eodem gradu medicamenta. Cęterum ſi foveatur ab aliquâ causâ, ea prius eſt auferenda: nunquã enim curabitur morbus (à quo prima indicatio ſumitur)manente causâ antecedente: quod dum fit, tutius multò eſt calefacere, quam refrigerare: ſicut humectare, quam exſiccare. Ca-

lida enim, aut humida intemperies, facilius curatur, quam frigida, aut ſicca: ſiccitas enim, & frigus, ſunt inimica vitæ. Eadem eſt indicationis ratio in morbis malę compoſitionis, & ſolutione continui. Nam meatuum dilatatio indicat aſtringentia; obſtructio, aperientia; ſolutio continui, unientia. Compoſitorum morborum, compoſitæ ſunt indicationes: ſinguliſque ſua remedia ſunt præſcribenda. Contingit interdum duos morbos ita eſſe connexos, ut unius curatio, ſit etiam alterius: nam curata inflammatione pleuræ, febris ceſſat. Idem de peripneumoniâ ſimilibuſque judicandum. Interdum ſecus evenit; ut ſi pars inflammata ſit cum ulcere cavo. nam ſeorſum & prius inflammatio eſt ſedanda, cuius ablatio nihil commune habet cum conſolidatione ulceris.

CAP.

CAP. II.

De indicatione præſervativa, & conſervativa.

INdicatio præſervativa ſumitur à cauſâ morbi antecedente, quam continentem diximus vocari. Cauſa morbi formalis eſt ipſe morbus, qui curationem exigit, de quâ ſuperiori capite. Antecedens eſt prava corporis diſpoſitio; plethora nimirum, aut cacochymia. Quæ ſi adeò manifeſtè actiones non lædant, ſunt cauſæ tantùm antecedentes, conjunctæ cum neutra corporis diſpoſitione: ſin verò manifeſtè actiones lædant, (quod ſine morbo fieri nequit) cauſæ fiunt morborum continentes: ex quibus oriuntur indicationes præſervativæ: ad cauſas antecedentes referunt multi calculos, vermes, &c. Indicatio hinc ſumpta eſt multiplex, pro varietate cauſarum: earum enim conſiderantur, quantitas, qualitas, locus, motus, ſubſtantia. Si enim eſt aliquid toto genere præter naturam in corpore,

pore, ut calculus, lumbricus; indicat ſui ablationem. ſin vapor, aut flatus, diſcuſſionem inſenſibilem. ſi ſanguis juſto ſit frigidior; indicat calefaciens proportionatum: ſin craſſus ſit, medicamentum attenuans; ſin malignus, refrenans, aut evacuans; & ita deinceps. Jam ſi deficiat ſanguis, indicat alimentum inſtaurans: ſin redundet, evacuans. Et quia varia eſt redundantia; nimirum bilis, pituitæ &c. ſinguli humores indicant convenientia remedia, rhabarbarum, agaricum &c. Si locum conſideres; is eſt vel prima regio corporis, vel ſecunda, tertia, aut pars corporis ut pulmo; quæ omnia ſuas privatas habēt indicationes. Et ſicut ſanguis qualitate peccans indicat purgationem: ita quantitate ſi peccet, indicat phlebotomiam. Hæc enim duo, plethora, & cacochymia, indicant ſemper ſectionem venæ, & evacuationem. & ſi cacochymia ſit primæ regionis; indicat evacuationem eſſe inſtituendam aut vomitu, aut dejectione. ſin

in habitu corporis; ſudoribus, & ita deinceps.

Iam ſi materia moveatur, pro eius motus varietate, variat indicatio. Nam ſi materia feratur ad os ventriculi, ſed imperfectè; vomitus præſcribendus. ſin motus ſit immodicus; indicat remedium compeſcens eum. ut in fluxu ſanguinis per nares videre eſt. Et quia humores fluunt ab unâ parte corporis in aliam, gignuntque inflammationes; conſiderandæ ſunt partes mittentes, recipientes, & viæ per quas fit motus. Pars mittens indicat revulſionem; recipiens aſtrictionem, derivationem. ipſæ deniq; viæ medicamentũ exigunt intercipiens, &c. Revulſio (eſt autem tractio humoris fluentis ad locum oppoſitum affectæ parti) fit phlebotomiâ, ſcarificatione, frictionibus, vinculis dolorificis, & quidem in principio. Adſtrictio partis affectæ, fit medicamentis repellentibus; craſſis nimirum, frigidis, terreiſque: hæc enim & huiuſmodi partem affectam corrobo-

roborant. Eadem eſt viarum ratio. Sicut motu peccat humor, ita quiete. Nam ſi ſanguis non fluat per uterũ, aut hæmorrhoides; incitandus eſt medicamentis calefacientibus, attenuantibus &c. ſin ſit parti impactus; indicat ablationem per ipſam partem, aut ſenſibiliter aut inſenſibiliter.

Purgationis tempus volunt Medici eſſe, cum materia eſſe cocta; niſi forſan turgens ſtatim eſt educenda. Quantitatem preſcribunt morbi magnitudo, & facultas. Magnus morbus conjunctus robuſtis viribus indicat magnam evacuationem. Contratraria eſt indicatio, ſi cum morbi magnitudine conjuncta ſit uirium debilitas. Et ita quidem ſe res habet in ordinariâ legitimâq; curatione; quæ primò aufert cauſas morborum, tum morbos: quibus ſublatis, ſtatim evaneſcunt ſymptomata; quæ ſi vehementia ſint, ut dolor magnus, vigiliæ, à quibus imminet vitæ periculum; iis primò occurrendum neglecto morbo, & cauſa; sed hic curandi modus,

modus, quanquam ſæpè neceſſarius illegitimus tamen eſt, & extraordinarius.

Indicatio conſervativa ſemper debetur facultati; quæ eſt conſervanda ſimilibus, ſeu victu, & alimento reficientibus. In victu inſtituendo quatuor conſiderantur. Primum eſt forma victus; hoc maior aut minor, quam poſtulant vires, aut æqualis. Nam in victu pleno, plus reponitur ſubſtantiæ, quam eſt à morbo ablatum. in tenui plus ſubſtantiæ aufertur à morbo, quam reponitur à cibo. in victu æquali tantum reponitur, quantum aufertur. Forma victus eſt inſtituenda prout vires poſtulant, & morbus permittit. Norma victus in ægris eſt extremus morbi vigor; quo tempore tenuiſſimo victu eſt utendum, in comparatione ad alia tempora; niſi ſit inflammatio conjuncta. ſicut in pleuritide, quo in morbo minus in principio, quam ſtatu eſt edendum. Secundum eſt victus materia, craſſa, tenuis, mediocris. Nam

Nam ſpiritus ſi deficiunt, requirunt alimentum ſpirituoſum: ſin partes ſolidæ ſint inſtaurandæ, ut in Phthiſi; alimentum indicatur craſſum & ſolidum, ut caro vitulina. Tertium in victu obſervandum, eſt eiuſdem qualitas, ut ſcilicet alimentum ſimile ſit naturæ, & contrarium morbo, eiuſdemque cauſæ. Quartum eſt modus: hoc eſt an multum, an parum ſit dandum; an ſæpe, an rarò. Quæ indicantur à virium magnitudine, & indigentia; nam ſi vires ſint debiles, & magna eſt indigentia; parum & ſæpè eſt nutriendum: ſin indigentia non ſit magna, ſed copia ſit boni ſucci in corpore; parum & rarò. in quibus ſemper habenda eſt ratio temporis, ætatis, &c. Poſtremum, eſt tempus opportunum; hoc eſt illud, quo minus à morbo gravatur æger: ut in intermittentibus febribus eſt declinatio: aut aliàs hora conſueta in ſanitate.

CAP.

Cap. III.

De Medicamentis in genere.

MEdicamenta propriè dicuntur, quæ corpus humanū alterant, ſed non corrumpunt: Venenum, quòd utrunque facit: Alimentum, quod in naturam corporis perfectè converti poteſt. Sicut huius natura eſt pati; (nam alimenta alterantia ſunt etiam medicamentoſa, ut lactuca, acetoſa) ita contra medicamenti & veneni eſt agere. Alimenti cum corpore noſtro eſt aliqua ſimilitudo, interdum maior, interdum minor. Venenum, & medicamentum, contrariantur: magis tamen venenum, quam medicamentum: quanquam medicamentum, ſi nimium ſit potens, etiam vires diſſolvit, mortemque accerſit, ut opium; quod tamen ſi juſtâ quantitate ſumatur, prodeſt vehementer. Tantum obſerva, quod uni ſpeciei, exempli cauſa humanæ, eſt venenum; alteri ſpeciei, ut caninæ, eſſe poteſt alimentum.

Medi-

Medicamentũ agit in noſtrum corpus, non tantum formâ ſubſtantiali, ſed & qualitatibus eam conſequentibus, quemadmodum & elementa. Qualitates hæ ſunt proximæ alterandi cauſæ: iis enim proximè corpus humanum afficitur. Hæc dicuntur in medicamentis eſſe potentiâ, & virtute non actu. Quod tamen commodè eſt intelligendum: nec enim calor piperis dicitur potentiâ ineſſe, quaſi noſter ventriculus eum generet; ſed quia ſopitus non prius agit, quàm à noſtro calore leviter alteretur. Atque hinc fit, quod glacies dicitur actu frigida, & ignis actu calidus: quia ad manifeſtandas operationes, non egent aliquâ præviâ corporis noſtri alteratione. Ergo noſter calor, nullas medicamento vires impertit. Huius temperies exigitur ad corpus humanum, quod eſt regula & menſura. omne enim, quod corpus humanum temperatum calefacit, calidum dicitur. Idem judicium eſto in reliquis qualitatibus. Videndum

tamen,

tamen, an per ſe huiuſmodi effectus producant, an verò per accidens. Illud per ſe calefacit, quod immediatè, nullius alterius rei interventu hoc facit, ut piper. Quod autem calefacit interventu alterius, per accidens calefacit: ſicut veſtes; quæ non calefaciunt imprimendo calorem, & ſed caloris ſpirituum effluxuum impediendo, & reprimendo. Nunquam enim unum contrarium alterum generat, ſed corrumpit. ergo ſi quidpiam calefaciendo refrigeret; per ſe calefacit, per accidens verò refrigerat. ſin refrigerando calefaciat, per ſe refrigerat; per accidens autem calefacit. Diſtinguuntur qualitates, in occultas, & manifeſtas. Hæ dicuntur non tantum primæ, ſed quæ primas immediatè conſequuntur, ut mollities, durities, cæteræque temperamentum comitantes. De occultis dubitatur. quidam omnino eas tollunt, aiuntque omnes actiones à manifeſtis fieri qualitatibus: quidam admittunt, aſſeruntque à formâ ſub-

ſtan-

ſtantiali proximè manare, ſicut vis ſtupefaciendi in opio. hæc occulta qualitas, non ſenſu, non ratione, ſed ſolâ experientiâ deprehendi creditur; & quanquam à temperamento non immediatè fluat, ſupponit tamē debitū commodūq; temperamentū.

CAP. IV.

De medicamentorum facultatibus in genere.

MEdicamenta alia ſimplicia ſunt, alia compoſita. Illa dicuntur quæ natura fiunt, nec arti quicquam debent, quemadmodum lactuca, mandragora: quæ quidem non ſunt corpora penitus ſimplicia, omnis compoſitionis expertia; (revera enim lactuca eſt compoſita, non tantum ex materia & forma, ſed etiam ex elementis:) ſed dicuntur talia comparatè, ad compoſita nimirum, quę arte & induſtriâ humanâ fiunt; ut theriaca, diaphœnicum. De ſimplicibus primò agendum.

Diximus medicamentum ſimplex con-

conſtare calido, frigido, humido, ſicco. cuius temperies exigitur ad corpus humanum temperatiſſimũ. Temperatum illud dicitur, quod corpus humanum, nec calefacit, humectat; aut quod corporis humani temperati calorem, frigus, nec auget, nec minuit, ſed conſervat tantum, & quoad ſenſum ſimile videtur: ac proinde in qualitatibus hîc eſt magna nobiſcum ſimilitudo: quod ſi accedat porrò ſubſtantiæ ſimilitudo, erit alimentum. Intemperatum eſt, quod corpori humano admotum, eius frigus, aut humiditatem auget. Temperatum medicamentum eſt regula intemperati. Temperatum interdum eſt omnibus qualitatibus, interdum unâ, alterâve. illius exemplum eſt cera, huius eſt lini ſemen, quod licet calefaciat, ſiccitate tamen & humiditate temperatum eſt. Quicquid ergo auget noſtrum calorem, dicitur calidum: quod humiditatẽ, humidum: eadem eſt ſimilium ratio. Tale eſt quadruplex; calidum, frigidũ, humidum, ſiccum.

ſiccum. ſed quia alia aliis ſunt calidiora, oriuntur quatuor gradus medicamentorum. Primus gradus dicitur receſſus primus à corpore temperato. Quòd ergo eſt primo gradu calidum, aut ſiccum, obſcurè tantum corpus humanum alterat. quod ſecundo gradu, manifeſtè alterat, ſed ſine noxâ. tertius gradus, eſt tertius à temperato corpore receſſus. Medicamentum ergo tale, corpus humanum vehementer alterat. Ultimus receſſus, & ſummus, eſt quartus gradus, quo corpus humanum non tantùm alteratur, ſed & corrumpitur. Hi ſunt generales medicamentorum ſimplicium ordines in qualitatibus primis, ad quas exiguntur ſecundæ. Medici longo uſu edocti, ſingulos gradus dividunt in tres manſiones, principium, medium, & finem: obſervarunt enim, non omnia primo gradu frigida, æqualiter refrigerare; & hinc factum eſt, ut latitudinem illam, hoc quo diximus modo, partiti fuerint. Nam quæ in principio primi gra-

mi gradus, non adeo conſpicuè alterant,ſed in medio evidentius,in fine autem evidentiſſimè. Varietas graduum eſt magis conſpicua in qualitatibus tam activis, quam paſſivis. Hæ enim remiſsè agunt, nec perfectè attingunt quartum gradum.Si modum ſubſtantiæ in medicamentis ſpectes; quædam ſunt eſſentiæ tenuis,quæ facilè in tenues partes reſolvuntur: quædam ſubſtantiæ craſſæ,quæ difficulter ſolvuntur, nec penetrant corporis noſtri partes : quædam ſunt mediocris,quæ medio ſe habent modo. Aliter Philoſophi ac Medici ſentiunt de ſecundis qualitatibus,& facultatibus. Illi enim omnes eas vocant ſecundas,quæ ſequuntur primarum inter ſe actionem ; ut odorem, ſaporem, colorem &c. qui quidem vim agendi habent in propria ſenſoria, non verò in aliam corporis partem;nam ſapor afficit ſolam linguam, odor proceſſus mammillares. Hi eas ſolas,quæ viribus primarum qualitatum agunt. Dicuntur autem activæ,

quia ſubjectum, iis præditum, aptum eſt ut certo & determinato modo in corpus noſtrum agat. Huiuſmodi facultates ſunt variæ; emolliens, indurans, intendens, relaxans, condenſans, rarefaciens, incraſſans, attenuans, attrahens, repellens, dolorem leniens, irritans &c. quæ non ſunt accipienda, quaſi mollities, durities, tenuitas, vim habeant agendi; ſed quod vis extenuandi, & emolliendi, in medicamentis procedit à qualitatibus activis pro modo materiæ. Actiones enim hæ ſecundæ ſequuntur primarum actiones: nam calidum medicamentum primò calefacit; poſtea, ſi tenuis ſit eſſentiæ, attenuat, rarefacit, diſcutit. Unde conſtat, actiones ſecundarum qualitatū oriri à medicamentorum temperamentis. Si itaque quidpiam eſt in corpore durum præter naturam; indicat medicamentum, non molle, ſed emolliens: ſi quid verò craſſum; non tenue, ſed attenuans. Sunt itaq; ſecundæ qualitates, peculiares diſpoſitio-

nes

nes primarum in materiâ. Tertiæ facultates ſunt, quæ determinatum membrum reſpiciunt, aut alioqui determinatam materiam. Agunt hæ qualitates non modo occulto, ſed evidente; detergendo nimirum, aperiendo &c. Reſpiciunt interdum contenta in corpore, ut medicamenta ſemen excitantia, aut urinas moventia, calculos frangentia: interdum ipſa membra, unde medicamenta cephalica, cardiaca &c. quia manifeſta qualitate tales partes afficiunt. Omnes hæ qualitates evidentes promanant à primis medicamentorum facultatibus pro materiæ diſpoſitione. Nam materia interdum eſt craſſa, interdum tenuis, interdum mediocris; pro quâ varietate medicamentum actiones ſuas variat. nam calor aut frigus in materia denſâ aliter agunt, quam in tenui. Medicamentum tenuis ſubſtantiæ, ſi ſit ſimul calidum, ut fęniculum, validè attenuat, diſcusit, aperit. Quartæ medicamentorum facultates à temperamento

non oriuntur, ſi optimis creditur Medicis, verùm à formâ ſubſtantiali: nec agunt manifeſtâ qualitate, ſed occultâ. ſicut in medicamentis electivè purgantibus videre eſt, & in venenis, & alexipharmacis.

CAP. V.

De Facultatibus medicamentorum in ſpecie.

OMiſſis primis medicamentorū facultatibus, reliquas ordine perſequamur. Medicamentum indurans eſt quod corpus minus aptum reddit, ut tactui cedat: non quidem diſſolvendo tenues partes, aut eas exprimendo, ſed manente humido naturali, corpus ineptum reddit ut cedat tactui. Tale eſt frigidum & humidum, ſine evidente adſtrictione, ut portulaca, lenticula paluſtris. Emolliens contra calidum eſſe debet, non tamen ultra ſecundum gradum, in paſſivis qualitatibus temperatum; ſine tamen partium craſſitie, ut ſemen lini, Althæa. Sed quia multa

emol-

emollientia diſcutiunt, & calefaciunt, ut medullæ; fit ut cum relaxantibus confundantur. Intendens eſt triplex. Primum exſiccans, cum calor humorem conſumit. Secundum congelans, cum frigus humorem exprimit, aut concreſcere facit. Tertium eſt replens ex humorum affluxu. Huius contrarium relaxans, triplex quoque eſt; humectans, calefaciens, evacuans. Quæ exſiccatione intenduntur, humectantibus relaxantur; talia ſunt viola, malua recens. Quæ frigore; relaxantur calidis, & emollientibus; ut anetho; meliloto. Quæ intenduntur humoris repletione, relaxantur evacuatione, eaque ſenſibili, vel inſenſibili. Materia in habitu corporis, emollientibus, rarefacientibus, diſcutientibus, inſenſibiliter diſcutitur. Quod ſi inſenſibiliter fieri nequit, tum materia eſt præparanda maturantibus pus &c. Quanquam hæc ita ſe habent, propriè relaxantia ſunt quæ rarefaciunt, & attenuant, diaphoretica vulgò dicta: medica-

dicamenta ſcilicet humores in halitus diſſolventia. talia ſunt tenuis ſubſtantiæ; calida tamen non ultra tertium gradum. Hæc enim penetrando, craſſa, ſolidaque attenuant, poroſaque reddunt. Horum alia, aliis ſunt potentiora. huius generis ſunt camomilla, melilotus. Quæ modicè rarefaciunt, cutemque contemperant, Anodyna dicuntur, & quidem propriè. Dico propriè; nam alias omne quod dolorem quoquo modo ſedat, anodynum dicitur: & hoc modo narcoticum ut opium eſt anodynum; quia ſenſum doloris aufert. Ita quicquid cauſam doloris corrumpit anodynum cenſetur. nam ſi dolor ſit à calore, qui frigore corrumpitur, medicamentum frigidum eſt anodynum. at, ut dixi, propriè anodyna ſunt paregorica, quę rarefaciendo, cauſam doloris demulcent. Contra, denſantia & incraſſantia ſunt, quæ poros cogunt, & humores addenſant. talia ſunt frigida, craſſarumque partium, ut plantago, myrtus;

quæ

quæ modicè aſtringunt. Referuntur huc admodum refrigerantia, papaver, mandragora; nam & hæc condenſant. Ad rarefacientia pertinent attrahentia, quæ humores ad cutem attrahunt manifeſto calore; ut ſinapi, euphorbium. quæ quantò calidiora, tantò validius attrahunt: quo pertinent dropaces, ſinapiſmi, phænigmi. Horum contraria repellentia, frigida ſunt, craſſarumque partium; huiuſmodi enim humores ad interiora trudunt, ut hyoſcyamus. Diſtingue inter medicamentum repellens & aſtringens. Aſtringere enim, eſt humores cogere, membrumque firmare; quod faciunt nonnulla calida; ut ſpica, aloë. quanquam non ſit negandum validè adſtringentia, eſſe etiam repellentia: talia ſunt frigida, ſubſtantiæque terreſtris, ut galla, acacia. Quæ minus validè adſtringunt, ut ſantali, corroborantibus accenſetur. Quicquid eſt, hęc duo admodum inter ſe ſimilia ſunt; ſicut oblinentia, incraſſantia, & oppilantia. Aſtringe-

re enim communiter dicitur, quicquid cogit, roborat, intendit, condenſat, humores incraſſat, repellit, refrenat: propriè verò, quod venarum orificia adſtringit, & contrahit, ſenſibileſque evacuationes cohibet. Tale autem eſt naturæ terreſtris; ut medicamenta auſtera, & acerba: hæc enim venarum orificia claudunt; ſicut quæ aperiunt, calida & mordacia exiſtere, neceſſe eſt; ut cœpa, allium. Quibus ſimilia ſunt extergentia, & deobſtruentia, illa ſuperficiem corporis, & externos meatus expurgant; hæc autem internas cavitates, utraque calida ſunt, & ex parte mordacia; qualia ſunt amara & nitroſa, Quæ extenuant medicamenta & incidunt, eiuſdem farinæ ſunt, cum deobſtruentibus; niſi quod interdum ſint frigida, ut acetum. Lubricans eſt, quod vias inæquales lævigat; adeò ut humores nequeant adhærere: quale eſt pingue & lentum medicamentum, modicum habens calorem; ut malua althæa, prunum, Abluens eſt,
quod

quod ſuperficiem partium expurgat; non oblinendo, ſed ſordes diluendo. Eſt autem naturæ aqueæ ,, minuſque calidæ; ut ſerum lactis, jus mercurialis. Detergens potentius eſt abluente; altius enim penetrat, ſubitque tenuiores meatus, & ſordes educit: calidum tamen eſt; ut centaureum minus; mel. Hiſce tribus medicamentorum generibus, ſupra memoratis, quæ alvum manifeſta qualitate evacuant, nonnulli addunt comprimentia (de quibus admodum dubitatur) quæ vaſa contrahendo, humores contentos exprimunt; ut tamarindi. Emplaſtica medicamenta ſunt, quæ tenues humores incraſſant, ſuaque tenacitate meatus infarciunt ſine adſtrictione. Quorum alia terrea, & ſicca ſunt, ſine manifeſto calore, aut frigore, ut tutia, terra ſamia: alia terrea, & aquea ſimul; nempe lenta, & viſcida; ut cera lota. Sanguis Draconis, & alumen magis adſtringentibus annumerantur; coarctant enim vias. Suppuratoria medi-

camenta ſunt,quæ humores extra vaſa corruptos in pus convertunt. Talia ſunt ſimillima corpori noſtro; eius enim calorem nec augent, nec minuunt, ſed eodem ſtatu conſervant; ſuntque temperata, ſed emplaſtica; ut liliorum radix. Medicamenta ſarcotica non dicuntur, quod carnem generent; (carnis enim generatio, ſicut & puris, naturæ eſt opus) ſed quod humores in carnis generatione exſiccant ſimul, & tergent; ſine morſu tamen. Nam in carnis generatione, eſt duplex excrementum: unum tenue, alterum craſſum: ulcus verò ut ſanetur, utroque liberari debet; nam & exſiccandum eſt, & ſordes auferendæ. Talia ſunt farina fabarum, ſarcocolla. His opponuntur exedentia medicamenta, quæ callos, verrucas, abſumunt; quæ igneæ ſunt ſubſtantiæ pyroticiſque accenſetur. Tale eſt vitriolum, ærugo, alumen uſtum. Sub pyroticis multa continentur admodum inter ſe ſimilia: idem enim calor, pro materiæ varietate,

varios

varios affectus inducit. Ergo rubrificantia, calore ſuo humorem ad cutem trahunt, eamq; rubore inficiunt; non tamen excedunt. unde nonnulli ſub attrahentibus ea comprehendunt. Sunt quidem talia admodum calida, ſed tenuium partium, ut ſinapi. Secundò ſunt veſicatoria, quæ humores non tantũ ad cutim evocant, ſed & puſtulas faciunt. Hæc, ut ſuperiorâ, calida ſunt, ſed partium craſſiorum; ut mel anacardinum. Septica altius penetrant, carnemque tenuem colliquant. proinde calidiora ſuperioribus & craſſiora, ut arſenicum. Poſtremo, huius generis ſunt eſcharotica, pyroticorum vehementiſſima Hæc ad ferri candentis ſimilitudinem cutim exurunt: unde & craſſa, & mordacia exiſtere neceſſe eſt; ut calx viva. Epulotica medicamenta ſunt, quæ repleti ulceris ſummam carnem in cicatricem indurant; ut ceruſſa. Talia ſicca ſunt, & craſſæ ſubſtantiæ, ſine manifeſto calore, & frigore, atque adeò morſu.

Glutinantia poſtremò ſunt, quæ cruenti vulneris labia uniunt, ut plantago, verbena. Huiuſmodi conſtant craſſâ ſubſtantiâ, quæ deſiccant ſine morſu, & calore; proinde terrea ſunt, & ex parte viſcida.

Atque hæc de ſecundis medicamentorum facultatibus; ad tertias pergamus.

Διυρητικὰ ſeu urinas moventia ſunt, quæ ſerum ita præparant, ut copioſè & facilè ad renes feratur, non tamen obſtructiones aperiendo. Talia medicamenta ſunt tenuium partium, calida tamen, & ſicca: hæc enim non tantum ſanguinem extenuant, ſed & fundunt, ut daucus, ſeſeli, ſemina calida vulgò dicta, quæ validè urinas movent, vaſaque urinaria expurgant, calculos etiam frangunt manifeſtâ qualitate; ut radices eryngii, graminis. Huiuſmodi medicamenta ſunt temperatè calida & humida.

Franguntur calculi occultâ proprietate, qualis eſt in ſanguine hyrcino. Non

no. Non negandum tamen, & alia admodum calida, ut vitrum combuſtum, cantharides, calculum diſſolvere, abradendo eum, & in pulverem redigendo.

Quæ menſes movent, propriè ſunt medicamenta obſtructiones uteri aperientia, & abſtergentia, ſanguinemque eo deducentia: calida nimirum admodum, non tamen ſubſtantiæ tenuis, ſed nonnihil craſſæ & ſiccæ; ut ſabina, pulegium. Hiſce ſimilia ſunt, quæ lac & ſemẽ promovent. Deducunt enim ſanguinem ad mammas, & teſtes. Non ſunt tamen tam calida & ſicca: hoc enim modo eruca ſemen excitat, & fæniculum viride lac.

Generatio lactis, ſicut & ſeminis, fit ex optimis alimentis, naturæ opera. illorum tamen provacatio & deductio ad convenientia membra, medicamentorum vi contingit ſæpe.

Bechica & ſputũ moventia, duûm ſunt generũ, alia enim craſſam & viſcidam

cidam pituitam incîdunt, & extenuant; ſed ſine vehementi calore, ut hyſſopus. alia pituitam tenuem incraſſant leviter, & leniunt; ut nux pinea, amygdala, tragacantha. Huc pertinent errhina, quæ tennem pituitam, circa meninges deliteſcentem, expurgant per nares; talia calida ſunt; & acria, incîdunt enim, & abſtergunt.

Sunt & medicamenta partes corroborantia, manifeſta aliqua qualitate; eas nimirum adſtringendo, ne ſpiritus diſſipentur; qualia ſunt hepatica, & cardiaca. Illorum exempla ſunt agrimonia: horum, roſa, margarita.

Cardiacis adnumerantur, quæ tetros ſpiritus diſcutiunt, ut viola; aut bonos reficiunt, ut cinnamomi aqua; aut deniq; venenũ debellãtia, ut theriacalia, & bezoardica vulgò dicta.

Diximus eſſe quartas medicamentorũ facultates, conſequentes immediatè formã ſubſtantialẽ rei, non autem temperamentum. Hæc afficiunt

noſtrum

noſtrum corpus,non tantùm manifeſtè, ſed & occulta ratione. Agunt in noſtrum corpus dupliciter, vel movendo localiter aliquid in eo, aut ſimpliciter tantùm alterando,ut theriaca. Quædam enim retinent aliquid quod ex corpore exiturum erat, ut lapis ætites brachio alligatus, conceptum retinet. Alia attrahunt;ſicut ſcorpius, morſui à ſe facto impoſitus, venenum attrahere dicitur,ſimilitudine ſubſtantiæ: idem faciunt & alexiteria quædam. Quædam trahunt ad ſe aliquid, aut, ut aliis placet,incitant facultatem ad expulſionem; ut medicamenta electivè trahentia ex corpore, aut certa corporis parte, determinatum humorem; ut ſenna,rhabarb. agaricus.quę licet habeant primas & ſecundas medicamentorum in ſe facultates, iis tamen non trahunt determinatum humorem, ſed quarta iſta occulta,& ſpecifica.

Ad horum cenſum pertinent Venena,Antidota, eaque medicamenta

quæ determinatam partem reſpiciunt. Quanquam omnia venena immediatè cor oppugnent; non tamen eodem modo hoc faciunt. Quædam enim ſunt calida, quædã frigida, nonnulla ſicca; nulla tamen deſtituuntur occulta proprietate, quæ conſpirat cum manifeſta. at ſerpentum venena, occulta tantum proprietate vires conficiunt. His opponuntur alexiteria propriè dicta, quæ venenum aut frangunt, alterantque, ut theriaca; aut evocant, ut ſcorpius morſui ſuo impoſitus.

Poſtremò, quæ reſpiciunt determinatam partem medicamenta, hoc faciunt occulta ſympathia, vel antipathia. illo modo ſalvia capiti conducit; pulmo vulpis, pulmonibus. hoc, cantharides nocent veſicæ. quæ dixi de medicamentorum facultatibus, vulgò à medicis fere recipiuntur. negandum tamen non eſt multa eſſe, quæ receptam ſententiam dubiam reddere poſſunt, de quibus alii.

CAP.

Cap. VI.

Modus explorandi vires medicamentorum.

MEdicamentorum facultates eę, quæ tota ſubſtantia,ut loquuntur, agunt, experientia ſola cognoſcuntur. Verum primæ, & ſecundæ, non experientia tantum,ſed & ratione. ſed ſine experientia vires nunquam dextrè cognoſcentur.tutius eſt experientia niti, ſine ratione, quam contra. Notum eſt ex Philoſopho, accidentia rerum deducere in earum cognitionem. Cum verò in medicamentis varia ſint accidentia,colores, odores, gravitas, levitas: nulla tamen æquè commodè, & certè deducunt in cognitionem temperamentorum quam ſapores. Quorum materia eſt pars terreſtris ſicca, diluta tamen humore aqueo: unde deſtiguuntur ſapores, ex varia miſtione humidi cum ſicco, à calore facta. Nec ſapor eſt qualitas ſecunda, orta ex actione caloris in ſicco terreo, aqua perfuſo.

Sapo-

Saporum alii calidi ſunt, ſeu caloris dominiũ ſequuntur, ut acer, amarus, ſalſus. alii frigidi, ut acidus, auſterus, acerbus, alii temperati, ut dulcis, pinguis, inſipidus, ſi modo ſapor dicendus. Acris qualis in pipere, & cæpa deprehenditur, linguam cum calore penetrat, inflammat, mordet. Huius generatio eſt ex ſicco terreo, humido permixto, à calore attenuato adeo, ut partes efferveſcant: partes dico terreſtres & aqueas. Ergo acria medicamenta, ſunt calida, ſicca, tenuium partium: habent autem vim rarefaciendi, attenuandi, diſcutiendi. Amarus, qualis in colocynthide, linguam detergit, abradit, exaſperatque, cuius cauſa eſt vehemens calor humorem conſumens: eſtque medicamentum amarum, calidum, ſiccum, ſubſtantiæ terreſtris, ad ſimilitudinem fuliginis aut cineris. minus penetrat, & rarefacit, quam acre: incidit tamen, detergit, meatus aperit. Huic vicinus eſt ſalſus, genitus ex ſicco terreo, copioſo humore perfuſo,

fuſo, à calore humorem quidem aſſante, non tamen conſumente, ſed potius cogente cum parte terreſtri. Proinde ſalſa, ſunt ſubſtantiæ quaſi mediæ, nec plane aqueæ, nec terreæ: unde exſiccant, abſorbent, incîdunt; quæ indicant eſſe naturę magis craſſæ, quam tenuis.

Hi ſunt ſapores calidi, ſequentes nimirum caloris dominium.

Frigidi ſapores ſunt totidem, quorum duo priores admodum ſunt ſimiles; auſterus & acerbus; uterque enim adſtringit. Verum acerbus; (qualis galla immatura) linguã contrahit, & exaſperat, & quidem validè, at auſterus (qualis in malo cydonio) eadem præſtat, ſed moderatè. Vtriuſque cauſa, eſt debilis calor, qui non ſufficienter attenuat, & permiſcet partes terreſtres cum aqueis, verum ſinit illas his dominari. quanquam in auſtero maior ſit attenuatio & permixtio humidi cum ſicco, quam in acerbo. Medicamenta ergò auſtera, & acerba, craſſa ſunt, & ter-

& terreſtris naturæ; frigida tamen, & ſicca: unde fluxiones ſiſtunt, viaſque claudunt. magis acerba, minus auſtera.

Acidus ſapor, qualis in oxalide, linguam ſine caloris ſenſu, altè, facilèque penetrat. Oritur ex ſicco terreo, tenui, ſed copioſo tamen humore perfuſo, à calore attenuante, non tamen perfectè elaborante, qui priuſquam terminum aſſequatur deficit. Medicamenta ergo acida, tenuis ſunt ſubſtantiæ, refrigerant, exſiccant: incîdunt tamen, & aperiunt moderatè humorum ferociam contemperant; foris admota repellunt.

Atque hi ſunt ſapores extremi, ſequuntur medii, dulcis, & pinguis. Ille eſt in ſaccharo, qui cum jucunditate linguam oblinit, & replet: hic eſt in oleo maturo, linguamque oblinit cum lentore, ſed ſine evidente ſuavitate. Oriuntur à calore temperato & proportionato, ab optima concoctione, & determinatione hu-

ne humidi cum ſicco.

Huiuſmodi itaque medicamenta, ſimillima ſunt alimentis. Humor rerum dulcium, eſt aqueus, ſicut in humiditate, & ſiccitate; unde maturant, leniunt, emolliunt, relaxant, ſed magis pinguia.

Inſipidus ſapor, non eſt ſapor; nec enim aqua, aut aliud elementum purum ſapidum eſt. nam ſapor ſupponit elementorum miſtionem. quæ autem obſcurum habent ſaporem, inſipida dicuntur, ut cucurbita, cæteraque obſcurè dulcia. Cauſa eſt materia craſſa, humore aqueo leviter perfuſa, ſine manifeſto calore.

Notandum porrò, cum pleraque omnia medicamenta varietate partium conſtent, ſinceros ſapores rarò habere, ſed mixtos & confuſos; qui nihilominus mixtas vires indicant. denominantur tamen ab hoc aut illo ſapore, qui reliquos ſuperat, & dominatur. Quod dico, manifeſtum eſt in aceto; quod non tantũ acidum eſt,

ſed & acre. ita mel non tantum dulce, ſed & acre, ita abſynthium.

Et hęc quidem eſt ratio explorandi medicamenta ex ſaporibus: cui tamen experientia adjungenda, alioqui falleris. Nam cichorium lingua ſentit amarum, ratio judicat calidũ, & tamen experientia oſtendit eſſe frigidum. Idem quidam produnt de opio, eſſe nimirum frigidum, multum aliis reclamantibus; nec injuria. Quod ad occultas vires attinet, ex ſolâ experientiâ cognoſcuntur, non ratione, ut dictum eſt.

CAP. VII.

De Medicamentorum compoſitione.

SI medicamenta ſimplicia noſtris uſibus ſemper convenirent, non opus eſſet aliò confugere. ſed quia hoc non contingit, quod à natura deſideratur; cogimur arte ſupplere. Nam ſcopus φαρμακοποιητικῆς eſt idoneum medicamentum efficere in eos uſus, quos indicatio curativa poſcit; nimi-

nimirum ut citò, tutò, jucundè curetur æger. Compoſitum medicamentum dicitur in ordine ad ſimplex; tale non fit natura, ſed arte, ex ſimplicium conjunctione; conjuncta enim faceſſunt in unam formam, ut mithridatium. Potiſſima cauſa componendi medicamenta, eſt morborum, cauſarumque, nec non ſymptomatum diverſitas. Quilibet enim affectus remedium poſtulat, ſimplex morbus medicamentum tale, compoſitus autem compoſitum exigit medicamentum. Finge jecur non tantum inflammatum, ſed & obſtructum, certe medicamentum conveniens utriq; uſui inſervire debet: aliud enim indicat morbus, aliud cauſa ſive obſtructio. Quid? quod pars affecta, ægrique natura imponunt ſæpe neceſſitatem componendi medicamenta. principi enim laboranti parti, nunquam applicantur ſola relaxantia, ne robur membri diſſolvatur; verum laxantibus admiſcentur adſtringentia. Accedit, ſi pars ſit in profundo ſita, nec alterari

poſſit

poſſit à medicamento, tum illi dandum eſt vehiculum, quod tenuitate ſua penetrans, eò deducat medicamentum. hoc modo in doloribus capitis acetum additur oleo roſaceo. Sunt & aliæ cauſæ, nimirum temperamentum, conformatio partis, ſenſus, ægrique natura. Accedit minus apta medicamenti ſimplicis qualitas, quæ intentioni noſtræ interdum eſt neceſſaria; verũ affectui non proportionata; vel quia nimis remiſſa, vel intenſa, vel alioqui maligna: unde oritur neceſſitas adjungendi aliud ſimplex. Exempli cauſa, vis purgatrix agarici excitatur zinzibere, vis rhabarbari ſpica: malignitas ſcammonii, corrigitur tragacantha. Sunt quidem aliæ plurimæ cauſæ, verum hæ præcipuæ judicantur.

Ut autem medicamentum ritè componas, non tantum requiritur ſimplicium cognitio, verum etiam morbi, cauſæ, partiſque affectæ. In compoſitione res ita habet, primò eſt baſis (per ſimilitudinem dicta) hoc

eſt, il-

eſt, illud ſimplex, quod eſt profligando morbo accommodiſſimum, & quò cetera in tali compoſitione reſpiciunt. Sicut affectus alii ſimplices ſunt, alii compoſiti, ita baſes; alia enim eſt ſimplex, alia compoſita. illa eſt quæ unũ præſtat uſum, ſive componatur ex pluribus ſimplicibus eiuſdem facultatis, ſive ex uno tantum, ut aloë in hierapicra. hæc quæ diverſos & multiplices reſpicit uſus, conſtatque pluribus ſimplicibus, diverſa facultate prædictis, unde fiunt medicamenta πολύχρηστα. Baſis plerumque compoſitum denominat, & ex eius viribus judicandum eſt de tota compoſitione.

Solet baſis variari pro morborum temporibus, & ſymptomatum vehementia. unde alia baſis eſt in principio morbi, alia in ſtatu. neque hoc tantum, ſed vires ægri, conſuetudo, pars affecta baſin variant. Variatur baſis pro qualitate & quantitate cæterorum componentium, ei miniſtrantium. Incumbit medico, redde-

re medicamentum morbo, partique affectæ accommodatum;quod in baſis temperatione conſiſtit. Si enim eius vis ignava eſt, acui debet:ſi maligna & vehemens, temperari debet benignioribus, quibus conciliatur ſuavis odor, ſapor: quæ ut fieri poſſint, requiritur aliquid ad formam idoneam conciliandam; liquores nimirum, decocta, ſyrupi, oleum. cera. & ut verbo abſolvam, in compoſitione præter baſin tria debent conſiderari, corrigentia, dirigentia ad partem affectam, & demum conſervantia, ſaccharum nimirum aut mel. Baſis quantitas eſt metienda ex eius vehementia. nam ſi valida ſit, ut ſcammonium, eius minor debet eſſe in compoſitione quantitas: ſin debilis, ut caſſia, paulò maior: ſin autem mediocris, ut agaricus, media debet ſumi quantitas. quod tamen non eſt ſemper invariabile, nam ægri natura, morbus, parſque affecta &c. ut dixi variare cogunt.

Baſis compoſita pro componen-

tium

tium conditione, variari ſolet multipliciter, ſecundum qualitates primas, ſecundas &c. exempli cauſa ſecundum primas, quando in ſimplici non datur gradus quem cupimus,ſed aut remiſſior, aut intenſior. Cupio calidûm in ſecundo gradu, nec datur ſimplex conveniens, cogor addere aliud ſimplex: ſed hoc opus hic labor, in proportione invenienda; de eâ enim dubitatur;rectius ii ſentiunt, qui gradus alterantium ex effectibus ſenſui manifeſtis conſtituunt: nimirum ut gradus æquales conſtituantur,hoc enim modo temperatum medicamentum,habebit æquales partes caloris, frigoris, humiditatis, & ſiccitatis. Nempe ſi ſummus in temperatis gradus ſit ſex,tres erunt gradus caloris, & totidem frigoris. in intemperatis, tantum unius contrarii corrumpi debet, quantum alterius generari.Ergo calidum in primo eſt, quod uno gradu ſuperat temperatum; in ſecundo, quod duobus ſuperat, & ita deinceps. Frigidum in ſe-

cundo, habet ſuos caloris gradus; qui tamen non denominant ſubjectum, quia iis reſpondent contrarii calidi. Dicitur tamen abſolutè frigidum in ſecundo, quia duobus gradibus ſuperat, hoc eſt, habet tres partes frigoris & unam caloris, jam vero uni caloris parti, reſpondet alia frigoris. at ſuperſunt duæ partes frigidæ, quibus calidæ non reſpondent, hæ vero ſubjectum denominant. Quæ ratio eſt in gradibus, eadem eſt in ſingulorum manſionibus. nam calidum in prima manſione primi gradus, habet caloris partes 2^{6}_{1}, frigoris 2^{1}_{6}, & ita deinceps. Ex quibus conſtat errare vehementer Alchindum, de quo vide Averrois colliget. lib. 5. c. 58.

In compoſitione ergo quando plura ſimplicia eiuſdem ſunt facultatis, & gradus, compoſitum erit eiuſdem & facultatis, & gradus. verum ſi plura ſint eiuſdem quidem facultatis, ſed non gradus, quemadmodum piper calidum in tertio, & ſpica in primo, tum ſpica remittit calorem piperis,

piperis, & hoc ſpicæ frigus, oriturque medicamentum calidum in ſecundo. ſin plura ſimplicia contrariæ facultatis, ſed eiuſdem gradus, ut roſa, & ſpica, oritur compoſitum temperatum. Quæ eſt ratio in primis qualitatibus, eadem eſt in ſecundis, & tertiis.

Quod ad purgantia attinet, diverſimodè ea miſcentur: nam interdum, ſimilia ſimilibus: ut vehementia vehementibus miſcentur. interdum quę miſcentur diſſimilia ſunt, ut mediocria vehementibus, aut lenientibus. Si ſimilia ſimilibus miſceantur, alterum autem alterius actionem promovet, vide ut compoſiti quantitas non excedat juſtam ſingulorum doſin. nam quantum additur ab alterâ parte, tantum alteri demendum. ut ſi miſcere velis rhabarbarum cum agarico, compoſitum non debet excedere duas drachmas, quæ utriuſque ſeorſim eſt doſis. Obſerva tantum ut illius ſimplicis plus in compoſitionem veniat, cuius maximus eſt uſus,

& neceſſitas ad curandum morbum præſentem. ſin lenientia mediocribus, aut vehementibus miſceantur, compoſiti doſis non erit minor, quam ſingulorum ſeorſim. ſin valida adjungantur mediocribus; ad ea acuenda minui debet doſis vehementium, relicta mediocrium uſitatâ.

Porro quia baſis eſt compoſiti medicamenti quaſi anima, eius ad reliqua ingredientia proportio diligenter eſt conſideranda, nec unquam commitendum ut vehementia magna copia baſi adjungantur. ergo baſis vehemens, minorem exigit quantitatem, debilis vero maiorem: verum corrigentia, quæ vel augent, vel minuunt vim baſis, in minore, quam ea, ſumi oportet. at quæ corrigunt baſis malignitatem, proprietate aliqua æquare eam debent. Quod ad dirigentia attinet; ſi baſis magna ſit quãtitas (ut in medicamentis debilibus) dirigentium minor debet eſſe quantitas. ſin baſis ſit vehemens, ac proinde parvæ quantitatis, ut colocynthis;

diri-

dirigentium quantitas æquare debent baſin. Dirigentia ſiquidem debilia ſunt, nec ad partem affectam exigua doſi, baſin deducere poſſunt. De formis medicamentorum agere ſuperfluum videtur; eæ enim omnibus ſunt notæ, ſicut & differentiæ, ut pilulæ, emplaſtra, linctus &c.

CAP. VIII.

De Purgatione.

VT purgatio rectè intelligatur, ſciendum corpus humanum in tres regiones dividi. Prima harum, quæ ſentina corporis dicitur, à gulâ ad mediam hepatis partem extenditur. Secunda eſt à medio hepatis ad tenues partium venas. Tertia regio comprehendit venas capillares, necnon corporis habitum. ſi humores ſola quantitate in vaſis peccant, phlebotomia evacuantur; ſicut cacochymia eorundem cathartico; ſin humores in corporis habitu contineantur, ſudoribus, & inſenſibili perſpiratu diſcutiuntur. Hæc tria genera eva-

cuationum ſunt univerſalia, quia totum corpus purgatur. nam quæ ab hac, aut illa evacuant, purgationes ſunt particulares, ut diuretica, bechica.

Eſt autem *Purgatio evacuatio humoris, qualitate peccantis, ſive per ſuperiora, ſive inferiora, medicamenti vi facta.*

Purgatio indicatur à cacochymia, ſi vires ferant, cæteraq; conſentiant. Quod autem expurgat, & humorem expellit, eſt facultas naturalis irritata à pharmaco: nam purgantibus non eſſe vim trahendi humorem, ſed irritandi tantum facultatem multi non improbabiliter aſſerunt. Medicamenta hoc efficientia, qualitate ut loquuntur occulta (hæc illa ſunt quæ determinatum tantum humorē trahere creduntur) καθαρτικὰ dicuntur. At quæ manifeſta, ut lubricantia, detergentia, ὑπακτικὰ communiter vocantur. Vis illa peculiaris, qua medicamenta hunc, aut illum humorem purgant, ſpecifica eſt, ſequiturque formam ſubſtantialem, & ab ea naſcitur.

citur: quanquam nihil impedit corrupta forma manere in miſto. Videmus enim ſcammonium, quantumvis corruptum, vim purgandi non amittere; idem in rhabarbaro toſto videre eſt.

Dubitant multi, nec injuria, an medicamentum aliquod, hunc aut illum tantum humorem purget: an indifferenter quoſvis. & certè pauca ſunt, quæ unum tantum trahunt, ſi experientiæ creditur. Quidquid eſt, medicamenta pro varietate humorum peccantium ſunt quadruplicia: chylagoga, melanagoga, phlegmagoga, hydragoga.

Eſt & alia eorum diviſio, nam quædam vomitu hoc præſtant, quædam dejectione, quædam vehementer, quædam blandè, nonnulla medio modo. Blandè per inferiora purgant bilem, manna, tamarindi, caſſia. mediocriter rhabarbarum, & aloë. vehementer ſcammonium: eadem eſt cæterorum ratio. Vomitum leviter provocant aqua hordei, ſyrupus ace-

toſus; potentius ſuccus raphani, decoctum radicum betonicæ; validiſſimè radices hellebori albi, antimonium. Obſervatum eſt à majoribus medicamenta quædam, quamvis determinatum humorem purgent, magis tamen ab unâ parte, quam aliâ: nam agaricus & colocynthis quamvis pituitam purgent, magis tamen à capite trahunt, rhabarbarum à jecore, hermodactyli ab articulis. niſi mavis dicere, humorem purgandum in ijs partibus magis turgere; quod in capite eſt manifeſtum. Ex his alijſque ſimplicibus purgantibus variæ compoſitiones emergunt. nam ſunt quædã compoſita, quæ ore ſumuntur quædam per anum immittuntur; tum quædam ſunt liquida, quædam ſolida. In omni purgatione prima indicatio ſumitur à causâ morbificâ, ſeu cocochymiâ; deinde à viribus ægri, quatenus eam aut permittunt, aut impediunt: quibus adjunguntur pars affecta &c. Humores ergo vitioſi qui à natura ſuperari nequeunt, ex-

pellendi

pellendi ſunt. non ergo debetur purgatio ſanis, ſed aut ægris, aut neutris. quanquam nihil impedit, ſanum corpus purgari leniente, & blando pharmaco, quale eſt manna, caſſia. Ætas media optimè purgationẽ fert; nam ſenilis, & infantilis ob debilitatem ægrè. quanquam blandè purgantia & ſenes & infantes ferre poſſint, magis tamen illi. Sed ſi infans admodum ſit cacochymus, nihil impedit nutrici aliquid mediocriter purgans propinari, ejus enim vires lacti imprimentur, aut infanti ipſi ſuppoſitorium, aut aliquid lene per os dari poteſt. Si ſexum ſpectes, viri magis idonei ſunt fœminis. at ſi his fluant menſes medicamentum non convenit. Gravidæ difficulter purgantur; ſi tamẽ faciendum eſt, fiat à menſe quarto ad ſeptimũ, teſte Hippocrate 1.4. nam primis, & poſtremis menſibus, ligamenta facilius rumpuntur. Si corpora ſpectes; temperata purgationes maxime ferunt; at ſicca, frigida, macilenta, laxa, minus. ſicut qui

animo facilè linquuntur, ac qui levi de cauſa vomunt. Omnes tamen purgandi ſi vires validæ ſint, & neceſſitas urgeat. Regio temperata, tempus vernum, & autumnale, purgationibus valde conveniunt. Aëris conſtitutio, juſto calidior, vires corporis exhaurit. Vnde ſub cane, & ante canem difficiliores ſunt purgationes. at frigidus aër corpora denſat, & humores cogit. Eæ purgationes cenſentur bonæ, quibus talia educuntur, qualia debent: hoc enim modo natura liberatur, & facile fert hujuſmodi purgationes.

Cæterum de humoris conditione, qualis ea debeat eſſe, dubitatur. Hippocrates enim humores crudos purgari non vult, niſi turgeant; proinde crudi primò ſunt coquendi, tum purgandi. Crudus humor eſt duplex; alius eſt infra ſanguinem, qui juſtam concoctionem non eſt aſſequutus, ut pituita. alius ſupra ſanguinem; utraque nimirum bilis. Quod ad pituitam attinet; ſi ea ſit ſanguis inchoatus,

purgari

purgari non magis debet, quam ipſe ſanguis. crudus enim eſt relinquendus naturæ ad coctionem, & corporis nutritionem: at jam coctus, cum ſit ſanguis, expelli non debet, niſi peccet quantitate, ut in plethora; at utraque bilis, & pituita excrementitia naturaliter alioqui ſe habentes, quoad qualitatem coqui ulterius non debent, habent enim, terminum à natura præſcriptum: hujuſmodi enim humores cum ſint excrementitij, corpus noſtrum alere nequeunt: proinde ſi abundent, ſine coctione ſunt educendi: at ſi putreſcere incipiant (nam cruditas eorum eſt putredò) in venis, quanquam eorum ſubſtantia non poſſit reddi corpori alendo utilis; tamen quoad qualitates, eæ poſſunt fieri benigniores, naturæque noſtræ ſimiliores, proinde non prius educēdi veniunt, quam putredo fuerit evicta. Ergò hujuſmodi humores in principio morbi, cum ſint crudi, educi non debent. Expectanda itaque eſt concoctio,

quæ

quæ utilia, ab inutililibus ſeparat. At ſi turgeant, minenturque in nobiliora viſcera impetum, educendi ſunt ſtatim in principio. Alij contra diſſerunt, negantque hujuſmodi coctionem eſſe expectandam. Nam quid facit coctio? Refrenat inquis putredinem. Quid? humorne malus in corpore relinquetur, & ubi melior evaſerit expelletur? Hoc quidem inauditum eſt. Tum coctio iſta, humores incraſſat, coctique fiunt craſſiores, difficiliuſque expelluntur. at crudi cum tenues ſint multo facilius movebuntur; crudi ergo debebant expelli, & in principio morbi. Nam quid neceſſe eſt, tamdiu ægrum torquere, concoctionem expectando, quem poſſes ſtatim morbo liberare? At dices, in principio ſi hoc fiat, interpellabitur criſis; hæc eſt cauſa quare tam paucæ hodie conſpiciuntur criſes. Quid hoc ad rem? melius eſt enim humorem peccantem ſtatim educere, quam permittere ejus cum natura pugnam, cujus eventus ad-

modum

modum ſit incertus. Certè Galeni ratio ad Aphoriſmum, eget divinatore. Ait enim ſi coctionem expectes, naturam habebis adjutricem. Ergo ita ſtatuunt; in principio morbi, etiamſi materia non turgeat, educendam tamen benigno & commodo cathartico; cæterum ſi viæ ſint obſtructione aliqua impeditæ, aut humores viſcidi; non prius purgandum, quam materia fuerit attenuata, & viæ expeditæ. In hac materiæ præparatione, & vaſorum apertione, totam coctionem poſitam eſſe contendunt; negantque omnes evacuationes ſymptomaticas (multæ enim ſunt) eſſe vituperandas, verum quæ ſolo tempore ſunt ſymptomaticæ, anticipantes nimirum coctionem, utiliſſimæ eſſe poſſunt.

Cap. IX.

De doſi medicamenti purgantis.

SI ullibi opus eſt artificioſa conjectura, in purgationibus certè (quæ exacta ſcientia comprehendi

nequeunt) opus eſt, propter varietatē non modo morborum, ſed & corporis humani conſtitutionem. Nam quanquam humor indicet medicamentum, ejus tamen doſis, & vis, ex ſitu humoris in corpore & ægri viribus pendet. Vnde factum, ut corpus humanum diviſum ſit in tres regiones, quemadmodum diximus: nam ſi in tertia regione abundet humor noxius, validioribus opus eſt purgantibus, quam ſi in primâ turgeret regione. Medicamenta benedicta, ſeu leniter purgantia, exhibentur fere unciarum pondere: Validiſſima autē granorum; mediocria drachmarum. Eadem ratio doſis obſervatur in vomitorijs; in quibus ſemper habenda eſt ratio virium; pro quarum varietate, medicamentorum doſes augentur, & minuuntur. Vitandæ tamen nimis magnæ, parvæque evacuationes: illæ enim tormina excitant, humores perturbant, hæ multo majora damna corpori inferunt, convulſiones nimirum incurabiles, aliaque ſymptomata.

Purgatio nunquam eſt judicanda ex humorum copia, ſed ſi talia evacuentur, qualia debent, humor nimirum peccans, & æger facilè toleret. Purgationum quædam una vice totam educunt materiam, quæ perfectæ dicuntur: aliæ pluribus vicibus, in corporibus nimirum debilibus. nam quanqum humorum ſit copia, quia tamen vires debiles ſunt, repetenda eſt purgatio, nec tota materia ſimul educenda, ne vires concidant. Legitimum ordinem remediorum adminiſtrandorum, indicat cauſarum ordo; ita tamen ut ante oculos habeamus id, quod maximè urget. Semper itaque eſt primò tollenda conſequẽtium cauſa. ex quibus facilè eſt determinare an phlebotomia ſit purgationi præferenda, an contra. Nam ſi magna ſit neceſſitas mittendi ſanguinem, quæ moram non patitur, ut in inflammationibus partium, certè purgatio eſt poſtponenda. at ſi prima regio ſit impura, morbus autem ferat moram, poſtponenda eſt phlebotomia.

mia, ne crudus & putridus humor, à vaſis exhauſtis attrahantur. Humor itaque vitioſus in ventriculo, primiſque venis, ſtatim eſt educendus, niſi forſan ſit viſcidus; tum enim eſt incidendus & præparandus. at corruptus, quacunque ſit regione corporis, eſt pariter educendus. humorem putreſcentem in vaſis, etiamſi viæ ſint liberæ, ſtatim expurgare non expedit, ſed expectandum eſt tempus opportunum, cum nimirum in urina apparent concoctionum ſigna; niſi forſan turgeat. tum quoque ſtatim educendus, & quanquam humorum expectanda ſit concoctio, nihil impedit, etiam in principio, minorativam dari purgationem, quo natura copia levata facilius coquere poſſit quod ſupereſt. In purgatione cavendus eſt morbi paroxiſmus, niſi forſan ſit febris quartana, aut alia ſimilis conjuncta cum virium robore: hic enim, materia craſſa, viſcidaque ægrè admodum cedit; proinde nihil obeſt purgare eo tempore quo movetur,

tum

tum enim facilius detrahitur materia noxia. In alijs morbis, paroxiſmis deſtitutis, eligendæ ſunt horæ matutinæ. tum enim pharmacum eſt ſumendum jeiuno ventriculo, & ſi forte fuerit, dormiendum paululum, poſt ſurgendum. ſin debile, vitandus ſomnus: hoc enim modo facilius in actũ deducitur medicamentum. At quibus vijs educendus ſit humor, docebit locus affectus, aut humoris inclinatio. Nam ſi caput eſt male affectum à gravante materia; per os, nares, educitur. ſin totum corpus, per inteſtina commodiſſimè evacuatur. ſin ventriculus, vicinæque regiones laborent; per ſuperiora fęliciter evomitur. Cave tamen patiaris humorem fluere ad partem affectam; nam ſi caput vehementer laboret, aſcendant verò iſthuc ex alijs partibus vapores, tum non vomitu (niſi laboret ventriculus) ſed per inferiora, revellenda eſt materia. Quicquid eſt, alij alijs evacuationibus ſunt magis idonei, nec ad vomitum incitandus qui

difficulter

difficulter ferre poteſt. Talis eſt phtiſicus, aut anguſtum habens pectus: nam revera, licet vomitus à multis inveteratis affectibus liberet eos, quibus purgatio non profuit, tamen eſt nimis violentus, & minus naturalis. Vnde Hippocrates ſupra robuſtos, infra debiles purgari vult. ſi ſymptomata evaneſcant, redeat appetentia, ſomnus, aliaquè tum demum utilem eſſe purgationem cognoſces liquidò.

CAP. X.

De Phlebotomia.

SIcut purgatio eſt magnum remedium, & evacuatio univerſalis; ita phlebotomia. Verùm illa reſpicit certos humores qualitate peccantes, hęc eorum quantitatem, omnemque humorem indifferenter ex venis elicit, primo quidem ex venis proximis, ſecundario ex remotioribus, quia omnes ſunt inter ſe continuæ. Hoc præſtat purgationi, quod pro arbitrio ſiſti poteſt, quod in purgatione fieri nequit. Eius tres ſunt præcipui ſcopi;

magnus

magnus nimirum morbus, ætas florens, & demum virium robur. Quod non eſt ita accipiendum, quaſi omnis magnus morbus phlebotomiam exigat, cum purgatio ſit etiam in magno morbo, ſed is demum, qui à plethora oritur. Omnis ergo talis morbus, ſive præſens, ſive imminens, phlebotomiam indicat. Nã plethora eſt venoſi generis affectio, à redundantiâ ſanguinis, ſecundario habitus corporis; minuitur promptè venæ ſectione: & quãquam in ſanis integraque valetudine præditis ſæpe inſit, diu tamen conſiſtere nequit; humores enim aut putreſcunt, aut fluxiones concitant, aut aliquod aliud damnum inferunt. Morbus magnus à phlebotomia indicatus, non tantum eſt is, qui eſſentia & natura talis, ſed & qui ob præſtantiam partis eſt magnus: nam parva inflammatio ignobilis partis à ſanguine orta, non poſcit ſemper phlebotomiam; cum leviore remedio facile curari poſſit. at ſi eadem ſit in parte nobili, jecore, liene

liene, venæ ſectionem requirit; non quidem gratia ſui, ſeu ob affectus magnitudinem, ſed, ut dixi ob partis præſtantiam.

Venæ ſectio, quanquam videtur, non eſt tamen ſimplex remedium, ſed multiplex. uſurpatur enim ad refrigerandum; quod facit minuendo ſanguinem; caloris fontem: eo enim ſublato neceſſe eſt corpus frigeſcere. Nonnunquam ſiſtimus ſanguinem fluentem, ut initio inflammationum in pleuritide, phrenitide. ubi locum habet revulſio; quæ eſt humorum fluentium in contrariam partem averſio, ut eorum impetus ſiſtatur. Contrarietas eſt reſpectu originis fluxionis; cum ſcilicet humor fluens revocatur ad eam partem à quâ fluxit, niſi quid impediat; aut certe in partem proximam; ut ſi à capite deſcendant humores in latus.

Secatur ejuſdem lateris vena, qua humor inde deſcendens quaſi revocatur ad ſuum fontem, aut certe intercipitur. Ita cauteria adhibentur

capiti,

capiti, cum inde cadunt humores in pulmones. Cæterum ſi origo fluxionis ignoretur, revellendum eſt ad diſtantiſſimas partes; ſic enim retrahuntur humores ab omnibus partibus, quæ mittere poſſunt. Maximè videndum, ut vena ſecetur, quæ ſocietatem habet proximam, & communionem cum parte affecta; alioqui nihil juverit revulſio. nam laborante latere dextro, oppoſiti ſectio nihil juvat; quandoquidem non eſt proxima communio venarum, ſed remota; quo modo omnes venæ communicant. at laborante crure altero, alterum ſecatur, propter proximam communionem ab eâdem venâ cavâ. Quicquid ſit, cum humores fluere incipiunt in partem, revellendi ſunt ad originem ſuam. nam parti impacti, nõ poſſunt ſectione extrahi; ut poſt cõſtabit. Ergo in angina, peripneumonia, lethargo &c. ſtatĩ revelli debet materia. neq; hoc tãtùm, ſed ſi metus ſit fluxionis, ut in vulneratis, idem præſidium eſt adhibendum.

Derivatio

Derivatio eſt *humorum, in venis partis affectæ contentorum, per vicina averſio.* Hæc non reſpicit humores fluentes, ſed, ut dixi, contentos & quieſcentes, non autem parti impactos, aut in corporis habitum effuſos. Vt ſi inflammatio ſit inguinis ſiniſtri, ſecta vena poplitis dextri pedis, derivat ad latus ſanguinem. Sectio hæc non habet locum in principio inflammationum, ſed poſtea; ut humor nimirum venarum evacuetur. at ſi humor eſt parti impactus, inde educi nequit revulſione, aut derivatione, ſed medicamentis localibus. Plenitudo totius corporis commodiſſimè evacuatur, ſecta interiore vena cubiti dextri lateris, quæ à vena cava, & jecore, validiſſimè trahit. maxime ſi corpus turget ſanguine laudabili, aut alioqui bilioſo: nam ſi abundet melancholia, contrarij lateris in cubito vena ſecari debet. Baſilica ſecta evacuat totum corpus, maximè verò partes infra collum. nimis commodè idē fit ſalvatella pertuſa. partes ſupra claviculas ſitas

ſitas expeditiſſimè liberat humeraria, ſeu cephalica: idem fit in funiculo, ſed tardius. Vena communis ex baſilica & cephalica, quæ mediana dicitur, circa mediam flexuram ſita (quam Arabes venã nigram vocant) à ſuperioribus pariter, & inferioribus revellit. Si affectus aliquis ſit in partibus infra renes, cruris vena ſecta eum tollit expeditè. Renes ipſi inflammati, melius curantur ſecta vena cubiti, quam partium inferiorum. Nam promptius diſcendunt humores quam aſcendunt. Qua de cauſa fluxus menſtruorum, & hæmorrhoidum ſiſtitur ſecta cubiti vena. Verum ſi menſes ſubſiſtant, provocantur, ſecta ſaphena, aut vena poplitis. Arteriæ, propter periculum, non facilè ſecantur.

Hæ ſunt præcipuæ venæ, quarum in ſectionibus eſt uſus ad ſanguinem vacuandum.

Videndum tamen ne vires ſint languidæ, aut diſſolutæ; quo in caſu, cum ſanguis ſit vitæ theſaurus, nihil

ejus demendum eſt. at ſi vires conſtent in corpore valido, tum copioſè auferri poteſt.

Si ætates ſpectes; media ętas eſt validiſſima, in ea enim vires omnes ſunt conſtantiſſimæ, fertque magnas ſanguinis evacuationes. Ætas decrepita contra ſe habens, copioſam ſanguinis evacuationem non fert. Ætas puerilis ante annum decimum quartum, valida quidem eſt; ſed quia mollis & humida eſt, non fert ſectionem; ſatis enim ſponte evacuatur & diſſipatur inſenſibiliter. His tamen non obſtantibus, ſi vires ferant, & morbus exigat in quacunque ætate, niſi forſan lactans & ſit, tentanda ſectio eſt. Notum eſt exemplum filij Abumeron Avenzoaris, curati venæ ſectione, cum adhuc trimus eſſet. vide Averroëm 7 colli: cap. 3.

Si ſexum pectes, viri facilius tolerant venæ ſectionem, quam mulieres, robuſtiores enim ſunt.

Inter anni tempora ver eſt commodiſſimum, quia maximè temperatum:

tum:

tum: ad quod proximè accedit autumnus; ſequitur æſtas, quæ aptior ſectioni venæ eſt, quam hyems. ita faciendum eſt, ſi tempus eligendum venit: at ubi neceſſe eſt, omni tempore eſt molienda ſectio.

CAP. XI.

Quantum ſanguinis detrahendum.

QVicunque tutam evacuationem ſanguinis miſſione moliris, confer diligenter magnitudinem morbi cum viribus, alioqui præcipitabis ægrum. Sicut enim vires aliæ ſunt robuſtæ, aliæ proſtratæ, aliæ mediocres: ita phlebotomia alia magna, quę materiam totam, aut maximam partem aufert. alia parva, quæ parum, aut nihil demit. Proinde inutilis cenſenda. media eſt quidem utilis, quia materiam aufert; ſed imperfecta, quia magnam partem humorum adhuc relinquit in venis. Vires robuſtæ perfectam evacuationem, at dejectæ & proſtratæ nullam ſanguinis detra-

ctionem ſuſtinent. mediocres quidem imperfectam, at non inutilem. Morbus itaque extremus, conjunctus cum virium robore, plenam integramque detractionem tolerat. verum ſi morbus parvus ſit, ſintque vires robuſtæ, plena evacuatio non eſt tam neceſſaria, ſed infra ſubſiſtere tutius videtur. at ſi vites ſint debiles, ſed non exhauſtæ, ſitque morbus magnus, expedit ſanguinem per vires minuere, vireſque interea reficere. Quanto itaque morbus eſt acutior, quia urget, tanto liberalius ſanguis eſt fundendus; modo ferant vires. Chronicus verò, quia diu durat, minorem evacuationem exigit. ſed an præcautionis gratia, dum metuitur à plenitudine morbis, integris adhuc viribus, ad animi deliquium ducendus ſit ſanguis, quod majores facere conſueverunt; dubitatur. Multos novimus deficere animo, viſo ſemel ſcalpello: nonnullos una aut altera uncia effuſa, protinus labaſcere. contra, nonulli non deficiunt, etiamſi,

plus

plus juſto auferatur. Animi ergo deliquium fallax erit menſura. Adhibenda itaque meo judicio artificioſa conjectura, quæ habetur ex conferentia, & tolerantia ægri.

Evacuatio confert, quæ manifeſtè morbificam cauſam minuit: ſin eadem viribus non ſit moleſta, toleratur. Æſtimatur tolerantia ex omnibus viribus: maximè tamen vitalibus, ſi Galeno creditur, quibus adde temperamentum, ætatem, cæteraque. Si una ſectione omnibus indicantibus eſt ſatisfactum, repetenda non eſt: ſin minus, repetenda venit. ubi enim vires periclitantur, revulſiones, derivationeſque ſunt partiendæ. Si ipſum tempus ſpectes, ſitque electio ejus conceſſa, quod fit in præſervatione; cum morbus non urget, ver præfertur, ut dixi. Hora eſto matutina, una aut altera poſt ſomnum conſuetum. Vide tamen ut concoctio pridiana ſit expedita, & prima regio, in qua ſunt inteſtina, levata ſit excrementis: periculum alioqui ſub-

berit, ne inanitæ venæ humores excrementitios attrahant. At in magnis morbis, inprimis ijs qui oriuntur à ſanguinis fluxu, ut pleuritis, ſtatim quavis diei & noctis hora, neglecta præparatione, ſanguis eſt demendus. In mora enim eſt magnum periculum; eſt enim magna neceſſitas, & vires conſtant. In principio itaque febrium ardentium ſectio eſt inſtituenda. Idem fit in revulſione, partibus nimirum inflammatis.

Derivatio revulſionem ſequitur. at ſi ſanguinem parti impactum diſcutere, aut putrefacere nolis ſed elicere, decurrendum erit ad minora præſidia; hirudines nimirum, cucurbitulas, ſcarificationem.

Hirudines bonæ (nec enim omnes conveniunt) aqua puriſſima, eaque ſæpius mutata, eouſque lavandę ſunt, donec omnem virulentiam & malignitatem deponant; tum partibus admotæ, (quibus trifidum vulnus infligunt) relinquendæ, dum ſanguine turgidæ, ſponte cadant. Multum ſanguinis

guinis proliciunt, inprimis verò, melancholici.

Scarificatio tantò liberalius ſanguinem vacuat, quanto altius ſcalpellum adigitur. tum enim non ſolum humorem parti inhærentem, ſed longius etiam ſanguinem revellit. Hujus præſidij, eſt uſus in brachijs, cruribuſque humore turgentibus. convenit cutaneis affectibus, morſibus venenatis, alijſque.

Si ſcarificationi ſuccedat cucurbitula cum flamma, liberalior erit evacuatio. Nam ſine ea parum ſanguinis detrahitur. Cucurbitulæ ſiccæ inſenſibiliter evacuant, flatuſque diſcutiunt, ut in colico affectu videre eſt. impoſitæ ventriculo vomitū ſiſtunt, & ſingultum. at mammis, menſtrua. revellunt etiam ab internis partibus ad externas. Cave tamen admoveas parti inflammatæ, aut ijs utaris ante revulſionem cum eâ eſt opus.

INSTITVTIONVM MEDICARVM LIBER VI,

De

VICTVS RATIONE.

Cap. I.

De Alimento.

POſtrema hæc eſt medicinæ pars, communis ægro cum ſano. Ratio enim victus eſt neceſſaria non tantùm ad ſanitatem reſtituendam, ſed & præſentem conſervandam. Conſiſtit autem in legitimo uſu ſex rerum non naturalium, ſine quibus non vivitur. Res non naturales ideo dicuntur, quia nec ſecundum naturam humano corpori inſunt, ut facultates, temperamenta; nec tamen præter naturam, ut morbus, & ſymptoma. ſed medio modo ſe habent. nam ſi ijs bene utaris proſunt; ſin minus, nocent. hujuſmodi ſunt aër, cibus, potus, motus,

tus,

tus, quies, excreta, retenta, ſomnus, vigilia, perturbationes, ſeu animi affectus. Qui victus rationem omnem, & diætam in ſola ciborum adminiſtratione ponunt, nimis eam contrahunt, & in anguſtum cogunt. Animati corporis ſubſtantia diſſolvitur, & carpitur perpetuo à calore inſito; niſi verò cibo utili reficeretur, interiret protinus vivens. proinde ut conſervetur, reponi & inſtaurari debet id, quod deperijt. hoc, ut duxi, fit alimento. Ea de cauſa corpori ineſt appetitus alimenti, & facultates illud commutantes, de quibus ſupra. Quanquam ſanguis in venis, & qui in partibus extra vaſa concreſcit ros, propriè alimentum ſit (hæc enim apta ſunt proximè in ſubſtantiam noſtram faceſſere) tamē alimentum hoc loco uſurpatur, quod nullam mutationem, aut alterationem in noſtro corpore perpeſſum eſt; ut panis, vinum. quod quanquam ex elementis conſtat, non tamen debet nimis eſſe diſſimile noſtro corpori;

ut lapis,quia non coqueretur;ſed aliquo modo ſimile. Hoc eſt, cibus ſumendus non debet nimium contrariari corpori noſtro, tum enim eſſet medicamentum, cujus eſt agere in corpus, & non pati, ſicut contra alimenti eſt pati magis. Alimentum ergò converti debet in humanam naturam, ut ſubſtantiæ fluxus reparetur.nam potus ſiccitatem partium,& æſtum tantùm temperat,niſi idem ſit potus, & cibus ſimul. Alimentum omne debet eſſe animatum, aut ab animato fluxiſſe, ut lac,vinum. nam inanimatum ſi eſſet, nutrire non poſſet ob contrarietatem. Sumi ergo poteſt ex omni genere animalium, & ſtirpium.

Diſtingui debet alimentum ſimplex à medicamentoſo. illud enim tantum vires reparat, nec morbum ejuſque cauſam reſpicit : hoc verò præterquam quod vires reparat, morbo etiam reſiſtit,ut endivia, acetoſa in febricitante.

Ad medicamentoſa alimenta pertinent

tinent omnia obſonia; alimenta item refrigerantia, calefacientia, incraſſantia &c. Carnes, piſceſque raro excedunt in qualitabus primis activis, niſi condiantur aromatibus. nam quę illis qualitatibus excedunt, ſunt herbæ & vegetabilia, ut vinum, cæpa, allium.

Veram ciborum temperiem in qualitatibus primis, optimè venaberis ex ſaporibus; de quibus ſupra.

Alimentum attenuans, ſuccum tenuem præbet, ut panis triticeus fermentatus in clibano coctus, perca, alijque piſces ſaxatiles aceto conditi, pipiones, pulli gallinacei, turdi. Idem faciunt aromata, plurimæque herbæ earumque partes, & ſemina; ut hyſſopus, menta, origanum, petroſelinum, apium, ſemina calida &c. vinum album tenue. Incraſſans ſanguinem viſcidum, craſſumque gignit, ut oriza, lentes, fabæ, panis triticeus, ſecalinus non fermentatus, placentæ, lac caſeoſum, ova dura, caro porcina, bubula, cervina, om neſ-

que carnes infumatæ, anguillæ, caſtaneæ, vina rubra, craſſa.

Qui valetudini conſultum vult, alimento nec incraſſante nimis, nec contra nimis attenuante uti debet. tale eſt panis triticeus, mediocriter fermentatus, & in clibano coctus, caro gallinarum, columbarum, phaſianorum, vitulina, vervecina, aliorumque caſtratorum, potiſſimum juniorum. piſces marini (inprimis ſaxatiles, qui in magnis promontorijs degunt) ova recentia tremula, vina fulva, dulcia, ficus, uvæ paſſæ, amydalæ dulces.

Quæcunque alimenta ſolidioris ſunt ſubſtantiæ, plus nutriunt; ut panis ex puro tritico bene fermentatus, caro animalium caſtratorum, vervecis, caponis &c. cancrorum item caro, & aſtacorum. at quæ ſubſtantiæ ſunt minus ſolidæ, ut ſorbitiones, panis hordeaceus, tum olera pleraque, aviculæ montanæ, vinum aquoſum, minus nutriunt.

Alimenta comparata cum humano ventri-

ventriculo, vel ſunt facilis, vel difficilis concoctionis. Difficulter coquuntur panes fermenti expertes, caro cervina, arietina, bubula, infumata, piſces indurati quocunque modo. & ut verbo dicam, quæcunque nimis ſunt terreſtria. At panis probè fermentatus, ova tremula, lactuca, ſpinachia &c. facilis ſunt concoctionis. Fructus horarij, ceraſa, mala perſica, melones, facile corrumpuntur propter aquoſitatem. pyra verò, mala cydonia, reliquaq; nimis craſſæ ſubſtantiæ, difficulter corrumpuntur.

Dividi ſolent alimenta à medicis in boni, & mali ſucci, hoc eſt, quædam generant laudabilem ſanguinẽ, quædam non. Laudabilem ſuccum generant panis triticeus bene fermentatus, coctuſque in clibano, ova recentia, carnes animalium caſtratorum &c. perca, merula, multique piſces, exceptis ijs qui in paludibus & ſtagnis vivunt. at carnes animalium non caſtratorum, tum vulpium, aſinorum, aviumq; carnivorarum malum ſangui-

ſanguinem generant. Huc quoque referri poſſunt fructus horarij. Operoſum nimis eſſet hic omnes ciborum differentias perſequi. Omnis alimenti finis eſt nutritio, ſeu reparatio deperditæ ſubſtantiæ. Indicatur itaque victus, à ſubſtantia noſtri corporis conſervanda. quanquam per accidens in ægro nihil impedit quominus reſiſtat cauſæ morbificæ, & morbo. Per accidens dico; quiâ morbus non indicat victum ſed medicamentum.nam morbus indicat ſui corruptionem, ſicut facultas conſervationem.

CAP. II.

De Forma Victus, & Quantitate.

TRiplex victus ratio conſiderari poteſt; craſſa, tenuis,& media. Craſſa, auget ſubſtantiam noſtram, pluſque reponit, quam calor conſumpſit. Tenuis minuit. Media tantum reponit, quantum calor abſtulit. proinde nec auget nec minuit. Si cui tamen lubet minutius dividere, victus

craſſus,

craſſus, ſicut & tenuis, adhuc ſubdividi poſſunt. Victus enim craſſus, eſt vel ſimpliciter talis, vel exactè plenus; idem de tenui judicandum; niſi quod plura inferiora membra ſub ſe contineat. Eſt enim tenuis ſimpliciter, tenuis exquiſitè, tenuiſſimus ſimpliciter, tenuiſſimus exquiſitè: ſed hi poſtremi diu exoleverunt, quia ad inediam revocantur: eorum tamen loco aquam hordei, aut melicraton exhibemus.

In idonea victus forma conſtituenda, conſiderandæ ſunt vires, alimentum indicantes. Hæ enim non tantum genus formamque alimenti, ſed & quantitatem modumque præſcribunt: inæqualiter tamen. Sanorum enim vires aut augendæ veniunt, aut eodem ſtatu conſervandæ. Quo enim majores ſunt, eo plenius nutrire convenit; quo minores, eo parcius. In ægris vires cum morbo cauſaq; morbifica conferendæ ſunt, videndumque an permittat, vel prohibeat morbus, aut cauſa ejuſdem, quod

quod vires inſinuant. Nam in his non permittit morbus ut plenior victus inſtituatur; diſtraheretur enim natura à coctione materiæ morbificæ, nec hoc tantum, ſed plethora, aut cacochymia augerentur. Ergo in morbis chronicis vires eodem ſtatu ſunt conſervandæ, mediâ victus formâ. in acutis verò nonnihil debilitari ad ſtatum uſque permittuntur, tenui victu. Quo enim acutior eſt morbus & ſymptomata vigent, eo tenuiori victu utendum. quo minus acutus, pleniore, ut diuturnæ coctioni ſufficiat natura. Ergo in morbis extremè acutis (hi 4. die judicantur) exactè tenuiſſimus victus inſtituendus eſt, ne natura avocetur à pugna contra morbum. In ægris enim norma victus eſt ſtatus morbi, quo tempore graviſſima urgent ſymptomata. Vires conſiderandæ non ſolum ſunt præſentes, ſed & futuræ; dandumque aliquid ætati, conſuetudini &c. ætas enim puerilis, temperatura calida, habituſque corporis rarus, liberalius cibare

cibare cogunt, ac plenius quam morbo expedit. Virium eſt prima dignitas, ad quas conſervandas, victus inſtituitur: ſi ergo præceſſerint vigilię, aut evacuatio copioſa, procedendum eſt ad pleniorem victum; tum enim incertũ eſt, an cum tenui admodum victu ad ſtatum perdurare poſſit æger. At ſi debilitas virium non ſit ab evacuatione, vigilijſque diſſolventibus, ſed ob copiam crudorum humorum, vehementiamque ſymptomatum, victus minuendus eſt, non augendus; nec enim vires tum diſſolvuntur, ſed opprimentur. Quando itaque ægri vires diſſolutæ victum indicant, ſi morbus non urget, is plenior eſt inſtituendus. At ſi vires non urgeant (non urgent, ſi non ſint diſſolutæ) ſed morbus extremè peracutus, tenuiſſimus victus eſt inſtituendus. In parvo morbo, conſtantibus viribus, quia nec ille, nec hæ urgent, medius convenit victus. quicquid eſt, potior ſemper eſt ratio ejus habenda, quod magis urget. Verum, quemad-

quemadmodum dixi, quia virium eſt prima cura & dignitas, ſi declinandum eſt ad extremorum alterutrum, potius ad exceſſum, quam defectum hoc faciendum eſt. Morbi vigor & ſtatus æſtimandus eſt ex ſymptomatum vehementia. Nam quidam morbi, ut pleuritis, peripneumonia, ſtatim vigent, habentque graviſſima ſymptomata, quæ incipiente humorum coctione, leniuntur. alij morbi leniter incipiunt, augenturque paulatim, quemadmodum febres continuæ pleræque omnes; in quibus ſymptomata in principio non vigent, verum cum humorum completur concoctio. In illis ergò, quia in principio vigent ſymptomata, ſtatim etiam tenuiſſimus victus eſt præſcribendus; in his non item: nam in principio plenior victus eſt inſtituendus, in vigore autem tenuis admodum. Porrò homo ſanus & ſuæ ſpontis, cibis ſatiari non debet, nec ad labores eſſe piger: nec eam ciborum copiam ingeret, quæ ventrem ſit gravatura.

quo

quo vero quis minus exercetur, parcius edendum. quò magis autem, liberalius edendum: in quibus omnibus habenda eſt conſuetudinis ratio.

Cap. III.

De Alimentorum qualitate.

QValitas alimenti in ſanis æſtimatur ex temperamento, ætate, alijſque adjunctis; regione nimirum, & anni temporibus. advertendum tamen, ſi regio, cœlique conditio temperatæ ſint, temperatum ſimilemque victum indicare: verum ſi intemperatæ ſint contraria. Non ita ſe res habet in temperamento & ætate. Nam temperamentum, licet juſto calidius ſit, ac proinde intemperatum, non ſtatim indicat contraria; niſi reducere velis, ac commutare; tum enim ad contrarium victum eſt decurrendum. verum ſi conſervare vis, ſimilibus eſt utendum. Ita puer quanquam humidus ſit, non exſiccandus, ſed eodem ſtatu conſervandus. Conſuetudini multum eſt dandum,

dandum, inprimis in morbis; nam ejus eadem eſt cum natura indicatio; nam homo, alioqui ſiccus, ſi diu aſſueverit humidis, non amplius manebit ſiccus, ſed humidus evadet. Quid? quod conſueta alimenta, deterioris licet notæ, jucundiora tamen ſunt. Qui crudos humores coacervare ſolent, uti debent alimentis attenuantibus. Hæc enim incidunt, obſtructioneſque aperiunt; at, qui firmo eſt corpore, quique optimè digerit, medium victum inter incraſſantem & attenuantem eligere debet, cavendo ſemper ab alimentis pravi ſucci. In ægrorum victu inſtituendo, habenda ratio eſt morbi, temperamenti, quibus nonnulli addunt conſuetudinem; quæ tamen meo judicio reducitur ad temperamentum. Morbus enim ſemper indicat contrarium victum; nam febris, intemperies nimirum calida, & ſicca, indicat humidum, frigidumque victum; temperamentum (quod conſervari debet) ſimilem. At ſi pugnent

gnent morbus & temperamentum in indicando, ut ſi bilioſus febricitet, certè non eſt alimentis calidis fovendus, ad ſervandum temperamentum, hoc enim modo intenderetur febris, corrumperetur que tandem temperamentum, ſed aut frigidum, aut temperatum cibum dare expedit. In quibus nunquam negligenda conſuetudo; ſicut nec denegandus cibus deterioris notæ, ſi vehementius appetatur: talis enim plerumque melius coquitur. Quod ad tempus attinet; ita habeto: ſani edant tempore conſueto: niſi forſan tum cibus prius ſumptus, nondum ſit concoctus, nec exoneratus ventriculus. Conſuetum tempus aut antevertere, aut alioqui protrahere, conſultum non eſt. illud enim facit humorum cruditatem: hoc ventriculum replet pravis humoribus. Sin animus eſt horam mutare, ſenſim hoc fiat, non ſubitò. ægris cibus dandus tum, cum minus à morbo gravantur. Proinde ſi morbus careat typo, ut

hydrops; retinenda eſt hora ; in ſanitate conſueta. Sin typos habeat, ut febris continua tertiana ; eligatur hora minoris afflictionis. In intermittente, eligendum declinationis tempus, aut quod longiſſimè abeſt à paroxiſmo: nam paroxiſmus, quantum fieri poteſt, declinandus eſt.

Si modum cibandi quæris ; nimirum rarone, an ſæpe ſit edendum, parúmne, an multum ; in ſanis negotium totum pendet ex viribus & indigentia : ita tamen ut concedatur aliquid ætati, conſuetudini &c. declinando ſemper nimis anxiam victus rationem ex mente Celſi. In ægris ſemper vires conferendæ ſunt cum morbo. nam robuſtæ, copioſum victum indicant; debiles contra paucum ; mediocres vero mediocrem. Si vires alioqui robuſtæ conjunctæ ſint cum plethora, tum quia abundat intus nutrimentum, raro, & paucis eſt nutriendus æger. ſed ſi vires quidem conſtent, ſit autem humorum aut defectus, aut corruptio, ſæpe

mul-

multumque eſt edendum; modo nihil impediat. Impediunt non rarò, paroxiſmus, & ſymptomata, quo in caſu ſæpè dandus cibus, ſed parum. ſi vires ſint debiles, ſitque copia humorum, raro dandum eſt alimentum, & paucum. Sin debilitas virium conjungatur cum humorum inopia aut malignitate, parum ſæpeque exhibere decet cibum.

Sed tēpora conſideremus. Æſtate, quia calor ambiens diſſipat vires, parcius, ſed crebrius eſt edendum. Hyeme verò, quia ſanorum corpora ſunt robuſtiora propter externum frigus, eorum diſſolutionem impediens, liberalius edere convenit; non tamen ſæpe. Sed in ægris aliter ſtatuendum videtur; nam licet hyeme corpora validiora ſint, morbus tamen eſt conſiderandus. Nam vis naturalis in ægro non tam bene coquit, quam in ſano; propterea ægri hyeme parcius cibandi, quam æſtate; nam hyeme minus corpora diſſolvuntur. At vere medio (quia tum

ægri ſunt plethorici, aut ad eam conſtitutionem proximè accedunt) parum, & raro exhibendum. ſi vires autumno ſint conſtantes; multum, ſæpèque edendum eſſe cenſent plerique; ſin contra debiles fuerint, parum & ſæpè.

Eadem eſt regionum, & ætatum ratio: nam certè in regione calida non eſt tam liberaliter edendum, quam frigida: proinde in calidis nati regionibus, cum ad frigidas pervenerunt liberalius edunt. Nec enim Hiſpanus in patria tantum edere poteſt, quantum in Germania, aut Britannia. Idem de ætate judica; nam juvenes, quia eorum corpora diſſolvuntur magis, magis cibandi ſunt, quam ſenes.

Quærunt medici, utrum prandium liberalius debeat eſſe cæna, an contra. Certe, qui firmo eſt corpore & ſano, melius eſt plus in cæna ſumere, quam in prandio, non ſolum quia plus temporis eſt inter cænam & prandium, quam inter hoc, & illam.

illam. ſed quia noctu melior fit concoctio, tũ enim quieſcimus: at quiete melius coquitur cibus. nam motus magis facit ad diſtributionem, quam coctionem. verum qui catarrhis obnoxius eſt, quandoquidem ſomnus caput replet vaporibus, parcius in tali caſu cænandum eſt. Potus qui tantum eſt potus (nam vinum & cerviſia potens etiam nutriunt) reſpondere debet ſiti naturali. Proinde conſtantibus viribus, ſi neceſſe ſit, quocunq; tempore liberalis eſt concedendus. At ſi vires ſint debiles, parcus eſto, ſed creber. Hic attende, potus non tantum ſitim ſedat, ſed & alimenti eſt vehiculum quaſi. Nam coctio prima in ventriculo eſt elixatio, quæ ſine humore peragi nequit. Dum itaque edimus, reſpondere debet alimentorum copiæ, ſi multum editur, multum etiam eſt bibendum; non tamen ſimul, verum per intervalla. & quia alimentum, potus interventu, per venas diſtribuitur, qui eas anguſtas habent,

plus bibant, qui vero amplas, paulò minus.

CAP. VI.

De Cæteris rebus non naturalibus.

EXequamur reliqua non naturalia, initio facto ab aëre; qui ſubſtantia, purus, tenuiſque eſſe debet, cæterum qualitate, & temperamento, varius. Nam homo ſanus potiſſimum eligere debet temperatum; at æger, morbo contrarium. Proinde febricitans vivat in aëre frigido, contra hydropicus in calido. nam quoad ejus ſubſtantiam, puritatem dico, ea eſſe debet ægro cum ſano communis. Loca uliginoſa, paluſtria, & cadaveribus obſita fugienda ſunt. in ijs ſiquidem aërem putreſcere neceſſe eſt. contra loca ſicca, montoſa, ventiſque obnoxia, ſalubriora habentur. Quod ſi vivat quiſpiam in aëre parum ſalubri, corrig debet non ſolum intemperies, ſe & malignitas aceto, odoribus fum

fumo rerum convenientium.

Ad ſanitatem conſervandam multum facit motus, nam corpus roborat, excrementa diſſolvit, cibum diſtribuit. Quod intelligi debet de moderato exercitio; nam magni labores corpus reddunt климатbilioſum, & tenue. Exercendum corpus, donec in tumorem, & molem elevetur, floridumque evadat, nec non donec ſudor calidus copioſè erumpat. ceſſandum cum ſudor minuitur, & corporis moles contrahitur. Tempus maximè oportunum eſt ante cibos, peracta concoctione, depoſitis alui, & veſicæ excrementis. pleno ventre hoc facere inconſultum eſt; nam alimentum adhuc crudum diſtribuitur, humoreſque funduntur. Cæterum qui temperamento eſt calido, & ſicco, parcius exerceri debet, quam qui frigido, humidove, aut alioqui temperato.

Sequuntur excreta, & retenta, quorum diligentiſſimam curam habere debet ſanus juxta & æger. Cum

in omni concoctione ſuum ſit excrementum; ſi retineatur diutius, neceſſe eſt in corpore contentum tandem putreſcere, morbumque procreare, proinde ſanitatis ſtudioſus providere debet, ut maturè expellatur. Similiter læditur ſanitas, ſi expellantur humores qui retineri alioqui debent, niſi peccent copia, & quantitate; tum enim, quia fluxiones concitant, minuendi ſunt, ſicut de plethora diximus antea. Idem eſt judicium & ſanguinis menſtrui, hæmorrhoidum, lactis, ſeminis; quæ etſi ſola quantitate peccent, expelli tamen debent; alioqui ſunt promptiſſimæ morborum cauſæ.

Quod dico conſpicuum eſt in ſemine; nam diutius retentum, quod à caſtis viduis, puelliſque fit, plurima inducit ſymptomata. corrumptur enim, affectumque parit hyſtericum. Moderatus veneris uſus corpus reddit vegetum & alacre; immoderatus vires exhaurit, corpus refrigerat, nervoſque debilitat &c. Ætas veneri

aptiſſima

aptiſſima eſt juvenilis & virilis. eam maximè ferunt temperati, aut alioqui calidi, humidique. ſicci enim frigidique ea læduntur. Inter anni tempora præfertur ver; poſt hyems, tum autumnus; quanquam quidam putent non improbabiliter, autumnum hyemi præferendum. Æſtate quantum fieri poteſt abſtinendum, inprimis diebus canicularibus. nam tum corpora ſunt admodum debilia. Cæterum hora maximè ideonea eſt matutina; tum enim ventriculus eſt vacuus. pleno ſtomacho hoc facere eſt noxium; motus enim crudum chylum ex ventriculo præcipitat.

Somni & vigiliæ ratio non eſt negligenda. Vigilia conſiſtit in functione animali, quâ alimentum diſtribuitur, excrementumque expellitur; ſomnus ad concoctionem magis facit, & retentionem. in utroque modus eſt tenendus. Vigiliæ enim nimiæ corpus exſiccant, vireſque exhauriunt. ita ſomnus juſto major, nimium humectat, calorem obruit. ex-

crementa gignit. Tempus idoneum eſt nocturnum, (ipſæ tenebræ tum invitant)non ſtatim à cæna ſed paulo poſt, interpoſita levi deambulatiuncula. Dormiendum eſt, quamdiu in ventriculo & hepate eſt alimentum, quod ſpatium creditur eſſe ſeptem horarum in homine ſano: jacendum eſt ſuper alterutrum latus, non tergum, niſi quis aſſuetus fuerit: illo enim modo melior ſit concoctio. Cęterum ſi quis laboret morbo calido, ſomnus juſto longior eſt concedendus, niſi ſit viſceris alicujus inflammatio, quam ſomnus auget. at ſi morbus ſit frigidus, humiduſque, ſomnus eſto parcior, nam ut dixi ſomnus humectat. In paroxyſmo febrili vigilandum, quia calor magis ad interiora cogitur.

Tandem animi perturbationes ad tuendam, aut deſtruendam ſanitatem, plurimum poſſunt. Eæ enim concitant ſanguinem in omnem partem. Proinde ſi vehementiores fuerint, non modo morbum, ſed & mortem

tem

tem inducunt. ita timor magnus interficit, ita gaudium. Hoc non facit ira, quia medio modo corpus alterat; hoc eſt, nec ſpiritus evocat ſubitò, nec etiam intus cogit; unde immediatè neminem tollere creditur. horum omnium legitimus debet eſſe modus in homine ſano. Ergo calidus fugiat iram, & immodicum gaudium. contra frigidus, eoſdem affectus provocet, melancholicus triſtitiam fugiat.

FINIS.

A01 1460804

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

A 71:

Digitized by Google

XXX
1. 41

Digitized by